TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI

(ARAP DİLİ VE EDEBİYATI) ANABİLİM DALI

İRANLI ŞAİR MENUÇEHRÎ'NİN DİVANINDA ARAPÇA UNSURLAR VE İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

MERVE ALPEREN

Ankara-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI

(ARAP DİLİ VE EDEBİYATI) ANABİLİM DALI

İRANLI ŞAİR MENUÇEHRÎ'NİN DİVANINDA ARAPÇA UNSURLAR VE İNCELENMESİ

Tezli Yüksek Lisans Tezi

MERVE ALPEREN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Kemal TUZCU

Ankara-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI

(ARAP DİLİ VE EDEBİYATI) ANABİLİM DALI

MERVE ALPEREN

İRANLI ŞAİR MENUÇEHRÎ'NİN DİVANINDA ARAPÇA UNSURLAR VE İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Kemal TUZCU

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı	**İmzası**
1-…….	……
2-……..	……
3-……..	……

Tez Sınavı Tarihi……...

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları anladığımı ve kaynağımı gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Merve ALPEREN

İmzası

…….

KISALTMALAR

a.e.: Aynı eser

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

Ar.: Arapça

Astro.: Astroloji

b.y.y: basım yeri yok.

b.t.y: basım tarihi yok.

Çev. : Çeviren

Tah. : Tahkik eden

Frs.: Farsça

hş.: Hicrî Şemsî

İA: İslam Ansiklopedisi

Neşr. : Neşreden

ö.: ölümü

s.: Sayfa/Sayfalar

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

tek.: Tekili, tekil

tsz.: tarihsiz

v.d.: ve diğerleri

Transkripsiyon:

Bu çalışmada Arapça sözcüklerin transkripsiyonunda yalnızca uzun sesliler, ortada ve sonda yazılan Hemze, ء ve Ayn harfi ع gösterilmiştir:

ا = â

و =û

ي = î

ء = ’

ع = ‘

Harfu’t-Ta‘rîf’ten sonra (-) tire kullanılmıştır. el-Ma‘arrî, el-A‘şâ gibi

Tamlama durumunda Harfu’t-Ta‘rîf kendinden önceki isimden bir ayraçla ayrılmıştır: Ebu’t-Tayyib el-Mutenebbî أبو الطيِّب المُتنبي, ‘Adudu’d-Devle عضد الدولة gibi

Arapça, Farsça ve Türkçede çok kullanılan bazı isimlere, uzatma dışında transkripsiyon işareti konmamış ve birleşik yazılmıştır. ***Abdullâh***, ***Abdulazîz*** gibi.

Farsça ve Türkçe tamlamalarda Farsça tamlama kurallarına uyulmuştur. Örneğin:

Tarih-i Edebiyat-ı Îrân

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR ……..……..…….……..II

TRANSKRİPSİYON ……...…….III

İÇİNDEKİLER……..…….……...……... IV

ÖNSÖZ……..……..…..……..VI

GİRİŞ…….……...……..1

I. BÖLÜM: MENÛÇEHRÎ'NİN HAYATI……...…….6

MENÛÇEHRÎ'NİN ESERLERİ…….……9

MENÛÇEHRÎNİN MEMDUHLARI……..…….…..……10

MENÛÇEHRÎ'NİN EDEBÎ KİŞİLİĞİ…….……..11

MENÛÇEHRÎ'NİN DÜŞÜNCE DÜNYASI……..……12

II. BÖLÜM: MENUÇEHRİ'DE ARAP ŞİİRİ ETKİSİ……..…14

1.1. Menûçehrî'nin Divanında Arapça Ve Arap Edebiyatı Etkisi……..…..…...…14

1.2. Menûçehrî'nin Divanında Adı Geçen Arap Şairler……...……..…….17

1.3. Menûçehrî ve İmr'u'l-Kays ….....22

1.4. Menûçehrî'nin Divanında Geçen Arapça Kelime ve İfadeler……..……..…..25

1.5. Menûçehrî'nin Şiirinde Arap Kasidesinin Etkisi……..…30

1.6. Kasidelerdeki Arapça Mazmun ve Taklitçilik……..……...….…35

III. BÖLÜM: MENUÇEHRİ DİVANINDA BULUNAN KONULAR.....……40

3.1.Doğa Tasviri……..……..…….……...…….40

3.2.Menûçehrî'nin Divanında Hamriyat..…….…….…..……...…….47

3.3.Menuçehrî Divanında Aşk…….…….……...…...……52

3.4 Menuçehri Divânında Bazı Edebi Sanatlar…….……..…..…….53

IV. BÖLÜM: MENUÇEHRÎ DİVANINDA ARAP ŞİİRİ NAZIM ŞEKİLLERİ……..58

4.1.Kasideler…….……..……..…..58

4.2.Musammatlar……..……..……...….126

4.3.Dûbeytiler……...……..……...158

4.4.Tek Beyitler ……...…….…….…….158

SONUÇ……..……..…..…149

TEZ ÖZETİ…….……..……..……. 152

ABSTRACT……..……...…153

KAYNAKÇA……..…….154

ÖNSÖZ

İran Edebiyatı diğer tüm edebiyatlar gibi kadim ve değerli edebi ürünleri olan bir edebiyattır. Bu edebi ürünler şüphesiz köklü bir kültürün eseridir. Bu köklü kültürün şairleri de o nispette önemlidir. İran Edebiyatı, Arap Edebiyatı gibi köklü bir gelenekle birleştiğinde ortaya eşsiz eserler çıkmıştır. Bu çalışmada bu iki kadim geleneğin birleşmesiyle oluşan bir divan ve eseri incelenecektir. Bu divanın şairi İran Edebiyatı denildiğinde adı zikredilmesi gereken önemli şahıslardan biri olan Menûçehrî'dir. Kendisi Gazneliler döneminde yaşamış olup, üslubu ve divanındaki şiirleriyle döneme damgasını vurmuş bir şairdir. Divanını Farsça yazmasına rağmen içerisinde çok sayıda farklı dil ve kökenlere sahip sözcükler bulunmaktadır. İran ve Arap coğrafyalarının tarihi süreci göz önünde bulundurulduğunda bu dillerden Arapçanın daha çok öne çıktığı görülecektir. Bu iki farklı dil bütünleşerek ortak bir kültürün ayrı dalları gibi olmuştur. Aslında ayrıymış gibi gözüken bu iki coğrafyanın özelliklerini bilmek ve birbirini ne denli etkilediğinin ayrımına varmak beni bu konuyu araştırmaya iten başlıca sebeplerden biridir.

Bu çalışma **bir giriş ve dört bölümden** oluşmaktadır. **Girişte** İslam'ın İran'a girmesi ve Arap-Fars kültürü etkileşimi anlatılmaktadır. Dönem incelendiğinde aslında o zamanda yaşayan Firdevsî gibi milliyetçi şairler dili daha çok ulusal bir kimlik haline getirme çabası içinde olmuşlardır. Şehname bu yönüyle öne çıkan İranlıların milli destanıdır. Böyle bir ortamda Fars dilini alıp Arapça ile bütünleştirmek Menûçehrî'nin tam olarak yaptığı şeydir. Bu özelliğiyle aslında kendinden önceki ve sonraki şairler için bir örnek teşkil etmiştir. Şair Arapçaya hâkim ve Arap edebiyatına da bir o kadar aşina olduğu için eserlerinde Arapça unsurlara çokça yer vermiştir. Tezin amacı şairin dîvânında kullandığı Arapça ve özelliklerini yorumlamak ve divanı bu bilgiler ışığında çözümlemektir.

I. Bölümde Menûçehrî'nin hayatı, eserleri ve düşünce dünyası incelenmiştir. Şair çok yönlü iyi bir eğitim almış nitekim bundan şiirlerinde de söz etmiştir. Astronomi, tıp, dini bilimler, musiki, mitoloji onun eğitim gördüğü bilim dallarındandır. Bunca eğitimin yanında onu diğer şair çağdaşlarının yanında bir adım öne çıkaran şeyse onun Arapçaya çok iyi derece vakıf oluşudur. Şiirlerinde çağdaş şairlerin kullanmadığı kadar Arapça kelimeler kullanıp bu özelliğiyle de yeri geldiğinde övündüğü ve beyitlerinde de bundan bahsettiği olmuştur. Şairin Arapçaya bu denli hakim oluşu onun kimi araştırmacılarca "aykırı şair" olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Menûçehrî Arapça ifadeler ile

Farsçayı adeta süslemiş bir başka deyişle Farsçayı Arapça ile harmanlamıştır. Bu bağlamda tezin **II. bölümünde** Menûçehrî divanında Arap şiiri etkisi, dil ve kullanılan kalıplar bakımından incelenmiştir. **III. Bölümde** Menûçehrî divanında bulunan konular, **IV. Bölümde** ise nazım şekilleri üzerinde durulmuştur. Günümüze ulaşan üç bin beyitlik divanı içerisinde bir tek hüzünlü beytin bile bulunmaması Menuçehrî'nin zevke düşkün, hayata bağlı "zinde" bir şair olduğunu göstermektedir. Şairin tek bir divanı mevcuttur. Bu divanda geçen Arapça kelime ve deyimler yine Arapça dua ve kalıplar kısacası her türlü Arapça kalıp Fars dilinin de özellikleri göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Arapça sözcüklerin anlamlandırılmasında Ferheng-i Amîd ve Dekhoda adlı kaynaklardan yararlanılmıştır.

Bu çalışmanın hayırlara vesile olmasını diliyor beni bu teze teşvik edip her türlü şekilde destekleyen ve bizzat alakadar olan başta tez danışmanım ve hocam olan Prof. Dr. Kemal Tuzcu'ya aynı zamanda Doç. Dr. Abdüsselam Bilgen ve Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç hocalarıma ve desteklerini esirgemeyen aileme minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

GİRİŞ

Sâsânî imparatorluğunun yıkılmasından (642) ve İslam'ın İran'a girmesinden sonra İran medeniyet ve kültürü de yeni bir sürece girdi. Arapça aynı zamanda Kuran'ın dili olduğu için onu öğrenme ve anlama çabası daha da arttı. Öyle ki İslamiyetin ilk asrında bazı İranlılar değerli ilmi ve edebi eserlerini telif etmede Arapları geçtiler. Muhammed bin Cerîr-i Taberî (ö. 310/923), Muhammed b. Zekeriyyâ-i Râzî (ö.313/925), İbn Miskeveyh (ö.421/1030) gibi Fars kökenli alimlerin eserleri bu duruma örnek sayılabilir. Fars dili ve edebiyatında bazı Arapça kelimeler ve ıstılahların ve Arap şiiri kalıplarının nüfuzu artmış, bu durum meâ'nî, beyân, bedî' ilimlerine, aruz ve kâfiye ve bunun gibi farklı nazım şekillerine rağbet eden İranlı şairlerin Arap Edebiyatını incelemelerine neden olmuştur. Bu dile olan ilgi öyle bir boyuta ulaşmıştır ki Menûçehrî gibi şairler Arapça bilme ve Arap şairlerin şiirlerini mütalaa edebilmeyi kendi çağdaşı olan şairlere karşı bir övünç vesilesi olarak görmüşlerdir.

Söz konusu dönem yani X. yüzyılın sonu ve XI. yüzyılın başında Arap kültür ve dilinin edebi anlamda Fars dilinde var olan etkisini giderek arttırdığı söylenebilir. İranlı şairlerde bu tesirle kendi divanlarına meşhur Arap şairlerin beyitlerini aldılar. Böylece Fars şiirinde yeni Arapça-Farsça terkipler, yeni mazmunlar Arap şairlerinin tarzını taklit etme gibi unsurlar görüldü.

Irak ve Horasan merkezli Hamdânîler döneminde Adudud'd-Devle (ö.372/983), Ebu'l-Fazl-i Bel'amî (ö.329/940), İbn 'Amîd (ö.360/970) gibi devlet adamları tarafından korunup teşvik edilen şair ve ediplerce Arapça şiir yüksek bir konuma ulaştı ve Arap şiirinde birçok zirve isim bu dönemde yetişti. Ebu'l-'Alâ-i el-Ma'arrî (ö.449/1051) ve Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî (ö.354/965) bu şairlerden bazılarıdır. Ayrıca bu dönem İranda İslamın hızla yayılması ve Arap dilinin aynı zamanda Kuran dili olmasının da etkisiyle Arapçayı öğrenme gayreti iki kat pekişti. İranlılar cephesinde Sâmânî Devleti ve Büveyhoğulları hanedanları Araplarda ise Abbâsiler yönetimi hâkimdi. Fars edebiyatında Menûçehrî'nin de divanında yer verdiği "Unsurî"(ö.431/1039-40) ve İranlı hamase şairi "Firdevsî" (ö.411/1020) gibi bu dönemde yaşamıştı. Bu şairler Fars dilinin kurallarını belirleyen onun belkemiğini oluşturan ve dili ileri bir seviyeye taşıyan şairlerdi. Bütün bu unsurlar edebi anlamda verilen eser sayısını da arttırmıştır.

Arap kültürü Cahiliyye döneminden başlamak üzere Fars kültüründen izler taşır. Kur'ân-ı Kerim'in metninden pek çok kelimenin Farsçadan Arapçaya geçtiği

anlaşılmaktadır. Örneğin Fîl suresindeki سِجّيل kelimesi Farsçadaki سنك (Taş) ve جيل (Kil) kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Bu örnekler çoğaltılabilir. İslami dönemde ise Abbâsîlerin ilk zamanlarında Fars etkisinin iyice arttığını görülür. Abbâsilerin iş başına gelmesinde büyük payı olan Farslar, Emevî devleti yıkılıp Abbasîler devleti kurulunca bu yardımlarının karşılığını aldılar. Halife Arap kökenli olmasına rağmen vezirler, valiler ve diğer yöneticilerin çoğu Fars kökenli kişilerden atandı. Bu durum Arap kültürel çevresinde edebiyatın şeklini değiştirdi. Sâsânî yönetimin biçimini örnek alan bir yönetim sistemini hayata geçiren Abbasî yönetimi halifelikten sonraki en etkili makam olan "vezirlik makamını" ihdas ettiler. Mevâlilere Emevî yönetimi gibi ayrımcılık yapmayan Abbasîler vezirlik makamına yine mevâlilerden atama yaptılar. Siyasette İran kökenli Bermekî ailesinden getirilen yöneticiler başarılarıyla tarihte yerlerini almışlardı. Abbasi sarayında Fars Dili ve Farsça ünvanlar kullanılmaya başlandı, Farsça şiirler ve şarkılar dilden dile söylenir oldu. Kısacası hayatın her alanında bu devirde yenilenme süreci başlamış oldu. Deve çadır ve sefalet ile özdeşleşen Arap devleti bu yeni kültür sayesinde at bahçe ve saray devletine dönüştü. Abbâsiler devri bu yeni ve çarpıcı sosyo-kültürel değişimin numunesi olması hasebiyle tarihte ve İslam tarihi açısından kayda değer bir yere sahiptir. Özetlemek gerekirse bu değişimle Arap çöl hayatı yerini şehir hayatına devretti. Araplar kendi özelliklerinden sıyrılıp başka kültürlere ait topluluklar ile yakınlık kurmuş oldu. Şam merkezli Emevîler kendi çevrelerinde Arap yönetici ve komutanlar barındırırken onların aksine Abbasîler farklı kültürlerden topluluklarla hemhal olup onlarla kaynaştılar. Farslar onların etrafında olan bu farklı kültürdeki toplulukların en başındaydılar. İlk önce Fars sonra ise Türk nüfuzu bu devlette ön plana çıkmıştı.

Edebî hayat şiir ve kültür de bu çoklu kültür ortamının kayda değer etkileşiminden nasibini almış şiirin yapısında ve vezninde değişiklikler meydana gelmişti. Örneğin İran kökenli olup dört mısradan oluşan 'dûbeyt' bu dönemde Arap şiir türleri arasına girmiştir. Farslar bu şiir türüne 'rubâî' demişlerdir. Şiir konularının içeriğinde de bir gelişme söz konusu olmuştur[1]. Cahiliyye, Sadru'l-İslâm ve Emevî dönemlerindeki şiirlerinde kavga, dövüş ve şiddet konuları var iken Abbasî Devrinde ahlakî zaafiyet son dereceye ulaşmış, müstehcenliğin ortaya çıkışı bu durumun tetikleyicisi olmuştur. Hicrî II. Asrın başında ortaya çıkan müstehcenliğin halifelerin saraylarına girmiş olması, Farsların Araplar üzerindeki etkisi ve Fars medeniyetinin tesirinin sonuçlarındandır. Hamriyyat şiirleri bağımsız bir konu olmadan Cahiliyye

[1] Karaismailoğlu, Adnan; **İslam Öncesinden Osmanlıya Doğu Şiiri**, **Bilig** -13, Bahar 2000, s.71

devrinde özelikle A'şâ'nın (ö.83/702) şiirinde görülüyorken Emevîler döneminde Hristiyan şairlerden Ahtal'ın (ö. 90/708),ve eğlenceye düşkün el-Velid b. Yezîd'in (hilafeti: 125-126/743-744) şiirlerinde özel bir verilmiş ve Yezîd'in şiirlerine *Hamr*'ın (şarap) yanında *Mucûn* (müstehcenlik) da ilave olmuştur. Şarabın şiirde başlı başına bir konu olarak işlenmesi ise Ebu Nuvâs'ın (ö. 198/813) şiirinde görülür[2].

Arap nesri de bu çok uluslu ortamdan nasibini almış form ve içerik açısından değişmiştir. Abbasiler döneminde Arap nesrine büyük değişiklikler ve yenilikler getiren ve buna kaynaklık eden 'Abdullah İbn-i Mukaffa' (ö.142/759) İranlı yazardır. Arap dilinin iki merkezinden biri olan Basra'da yaşayan bu âlim Pehlevîceden Arapçaya 'Kelile ve Dimne' başta olmak üzere pek çok tercüme yapmış ve bunlar dışında risale ve kitap yazımına da öncülük etmiştir. Aynı şekilde 9. yüzyılda yaşamış meşhur *Tarîhu'r-Rusûl ve'l-Mulûk* adlı tarih eserinin yazarı Muhammed Cerîr et-Taberî (ö.310/922) Arap nesrini zenginleştiren diğer bir İran asıllı yazardır.

Abbasî Devrinde şiirdeki değişim sadece konularla sınırlı değildi. Cahiliye devrinde görülen klasik kaside formu, Emevîler döneminde Arapların değişik kültürlerle bağlantıya girmeleri sonucu yeni kültürlerin etkisiyle değişmiş ve yeni bir takım formlar Arap Edebiyatına girmiştir. Bu yeni nazım şekilleri sırasıyla "Muvaşşah", "Zecel" ve "Dûbeyt" gibi daha önce Arap şiirinde olmayan türlerdir. "Muvaşşah" kelimesi kadınların omuzlarına çapraz olarak bağladıkları kemer, şal ya da kuşak anlamına gelmektedir. Bu şiir türü Arap yarım adasının uzağında Endülüste ilk olarak ortaya çıkmış olup genellikle çalgı aletleri eşliğinde okunmuştur. "Zecel" ise sözlük anlamı olarak 'şarkı söylemek', "sevinmek", "oynamak", "coşmak" anlamlarına gelmektedir. Zecel yazan kişiye "zeccâl" denir. Bu nazım türünde Arap gramerine uymayan mahallî lehçeler kullanılmıştır. Tıpkı muvaşşah ve zecelde olduğu gibi yine Arap yarımadasının uzağında Doğuda Fars kültürünün etkisi ile olsa gerek 'Dûbeyt'adlı başka bir nazım türü ortaya çıkmıştır. 'Do' Farsçada iki anlamına gelmektedir. 'Beyt' ise Arapçada şiir beyiti anlamında olup *Dubeyt* şeklinde telaffuz edilmiştir. Bazıları bunu Zu beyt 'ذو بيت' şeklinde algılamışlar ancak ذ harfinin noktasız da okunması sonucu Dubeyt şeklinde okunduğunu ileri sürmüşlerdir[3].

Abbâsiler devrinde Arap kültürünün Fars kültürüyle yakınlaşması sonucunda, İranlı ve Arap âlimlerce Arap dilinde yazılan eserler sayesinde edebî ve aklî bilimler

[2] Karaismailoğlu; **a.g.e.**, s.72
[3] Tuzcu, Kemal; **Arap Şiirinde Muvaşşah (IX-XV Yüzyıllar Arası),** Tiydem yayıncılık, Ankara 2011 s.37-40

oldukça gelişmişti. Aynı zamanda çeviri hareketleri sonucu felsefe ve mantık ile tanışan İslam dünyasına yeni unsurlar da bu vesileyle girmiştir. Şiir ilk başta vezinlerin verdiği ahenkle okunurken bu dönemde bu ritim geliştirilmiş müzikle birleştilmiş ve çalgı aletlerinin eşliğinde okunan latif bir sanata dönüşmüştür. Arap dili zamanın kültür ve edebiyat dili haline geldiği için âlimler ve şairler bu dili bilmekle övünüyorlar şiirlerine de bunu yansıtıyorlardı. Bu da çok kültürlülüğe, yeni kapıların aralanmasına, şiirde lafız terkib ve ibârelerin görünümü ve yeni mazmunlar açısından kemal derecesini yakalamaya vesile olmuştur. Sözgelimi yaşadığı dönemin yergi şairi İbnu'r-Rûmî (ö./283896) bu yeni unsurları şiirlerinde kullanmıştır.

Arap dünyasından İran bölgesine gelindiğinde IV/X. ile V/XI. yüzyılın başlarının bilim tarihi açısından çok önemli bir dönem olduğu görülmektedir. İranlılar önceki dönemlerde yaptıkları bilimsel çalışmalarının karşılığını tam anlamıyla bu dönemde almışlar ayrıca birçok farklı bilim dalına eğilim göstermişlerdir. İslam Medeniyetinin en ünlü yazarları ardı ardına tıp, astronomi, matematik, felsefe alanlarından birinde ya da çoğunda birçok özgün eserler vermişler bu alanlara adlarını kazımışlardır. Tıp alanında İbn-i Sînâ (ö.428/1036) felsefe alanında Zekeriyya-yi Râzî (ö.313/925) ve Ebu Nasr Muhammed b. Muhammed-i Fârâbî (ö.339/950) gibi simalar yetişmiştir[4]. Yukarıda da anlatıldığı gibi Arap olmayan veya Arapların *Mevâlî* diye adlandırdıkları İranlı veya Türk âlimler İslam kültürüne büyük katkılarda bulunmuşlar, İslam dünyasının ortak dili olan Arapçayla da ölümsüz eserler vermişlerdir.

Gazneliler devletinde bilimin en üst noktaya eriştiği bu çok kültürlülük sonucunda İslam dünyası bilimde zirveye oturmuştur. Bîrunî gibi bilim alanında dehâ olan asrın mümtaz şahsiyetleri Gazneliler sarayında ilmî faaliyetlerine devam etmiştir. Türk kökenli bu hanedanın sarayında Menûçehrî (ö.432/1040), Unsurî (ö.431/1039-40) Ferrûhî-yi Sistanî (ö.429/1037-38) gibi İran Edebiyatında fesâhat ve belâgatte önde gelen isimler yetişmiştir. Şairler ve manzum eserlerin sayısındaki belirgin artış da yine bu dönemde kendini göstermiştir. Bu dönemde Fars şiirindeki özellik ise sözdeki anlamın sade ve akıcı olup belirsizlik ve ince düşüncelerden uzak oluşudur. Hamase söyleyicilik bu dönemde zirveye ulaşmış, *mesnevî, kaside, gazel, musammat* gibi farklı şiir türleri şairler tarafından denenmiş, fikir ve mazmunlar yeni yeni oturmaya başlamıştır. Dönemin sonuna doğru ise ince anlatımlara, hayalî düşünce ve yeni terkiblere ilgi duymaya başlamışlardır[5]. Bu devrin en son temsilcisi olan Menûçehrî

[4] Safâ, Zebîhullah; **İran Edebiyatı Tarihi**, (Çev. Hasan Almaz) Ankara, 2002, c.I s.64-70
[5] Safâ, **a.g.e**, c. I, s. 365

musammat türü nazım şeklini bizzat ortaya çıkaran kişi olmuştur[6]. Ondan sonra gelen şairler bu türde onun ustalığında eserler verememişlerdir.

Gazneli hükümdarların sarayı İran geleneğine uygun şekilde teşkilatlandırılmıştır. O dönemde ordunun dili Türkçe, saraydaki resmî dil ise Farsça olup hem Sultan Mahmut hem de oğlu Sultan Mesud devrin âlim ve şairlerini sarayda toplamaya çalışıyor ve onlara hürmet gösteriyorlar, başkent Gazneyi adeta bir edebiyat merkezi haline getirmeye çalışıyorlardı. Ayrıca komşu ülkelerden şairleri de ülkelerine çağırıp onlara ağırlamaya, izzet ikram göstermeye gayret etmişlerdir. İslam âleminin en büyük bilginlerinden Bîrûnî de yine bu dönemde yaşamış ve Arapça eserler kaleme almıştır. Gazneli Sultan Mahmut'un Hindistan'a yapmış olduğu Hint seferleri sırasında onunla beraber seferlerine katılan Bîrûnî buradaki gözlemlerini aktaran "Taḥḳīḳu mâ li'l-Hind" adıyla büyük çapta bir kitap yazmıştır. Bu kitap Hindûların adet ve inançlarını tarafsız bir şekilde inceleyen ilk İslâmi eser olması nedeniyle önemlidir.

[6] **a.e.**, c.I s.78

I. BÖLÜM

MENÛÇEHRÎ'NİN HAYATI

Şairin doğum tarihi tam olarak saptanamasa da X. yüzyılın sonu ya da XI. yüzyılın başında doğmuş olabileceği düşünülmektedir[7]. Fars Edebiyatı için de bir tomurcuklanma dönemi olan Gazneliler döneminde yaşayan şair için aşağı yukarı bu tarihler doğru gözükmektedir. Babasının adı 'Kavs' olup 'Kûs' olarak da okunabilir[8]. Kendisi de şiirlerinde kendinden 'Damganlı Menûçehrî' olarak bahseder. Ebu'n-Necm Ahmed b. Kavs b. Ahmed el-Menûçehrî ed-Damganî tam adıdır. Küçük yaşlardan itibaren Arapça ile meşgul olup sarf nahiv öğrenmiş dilin gramatikal yapısını keşfetmiştir. Güçlü bir zekâ ve hafızaya sahip olup şiirleri bu şekilde kısa sürede ezberlemiştir[9]. Sadece dil değil aynı zamanda astronomi, tıp, dini bilimler, musiki, mitoloji onun eğitimini aldığı bazı bilim dallarındandır. Eğitimini tamamladıktan sonra kendisine intisap edeceği, övgüler sunacağı bir hükümdar bir sultan arayışı içerisine girmiş olması ihtimal dahilindedir. Kaynaklar onun mahlasını ilk bağlantı kurduğu Ziyârî hükümdarı Emir Felekü'l-Me'âlî Menûçihr b. Kâbûs Voşmgîr'den aldığından bahseder[10]. Aynı zamanda ilk bağlandığı hükümdar da odur. Ziyârî hanedanının beşinci hükümdarı olup Taberistan ve Gurgan'da[11], 403-423/1012-1031 yılları arasında Gaznelilere bağlı olarak hüküm süren bu kişi büyük bir bilgindir. Hem hükümdar hem de yazar ve bilgin olarak karşımıza çıkan bu şahıs için şairleri desteklemek ve ilim meclislerine önem vermek ondan beklenen bir tutumdur. Divanında ona nispeten bir beyit saptananmış olsa da birkaç tespit edilen beyitin ona ait olduğu düşünülmektedir.

Menûçehrî'nin maddi açıdan da bir sıkıntı yaşamadığı bilinmektedir. Şiirlerinde onun varlıklı bir yaşam sürdüğü anlaşılır. Devletşah onun varlıklı bir yaşam sürdüğünden bahsetmiştir.[12] Gazneliler sarayına mensubiyetinden sonra çok ödül almıştır.

Ziyârî hanedanının himayesine girmiş ardından Felekü'l- Me'âlî vefat edince onun yanından ayrılıp Gurgandan Rey'e gitmiştir. Ona başarılar getiren ve önüne yeni kapılar açan çalışmaları bu dönemde olmuştur. Sultan Mesud taraftarı olup Alauddevle'ye karşı Sultanın yanında savaşmıştır. Daha sonra nüfuzlu ve şehrin saygın

[7] Ateş, Ahmet; **Menûçihrî**, İA, İstanbul 1971, c.VIII s.340
[8] Kurtuluş, Rıza; **Menûçihrî**, TDV, İA, Ankara, 2004, c. XXIX, s.156
[9] Avfî, Muhammed; **Lübâb-u'l Elbâb**, (nşr. Sa'îd Nefisî) Tahran hş. 1333/1929, s.287
[10] Safâ, Zebîhullah; **Tarih-i Edebiyât-ı İran**, Tahran hş. 1351/1967, c.I, s.581
[11] Curcân (farklı bir okunuş)
[12] Devletşâh; **Tezkire-i Devletşâh**, MEB yayınları, Ankara 1963, s.73

ailelerinden birinden gelen Ebu'l-Hasan künyeli Ali b. Muhammed el-İmrânî'nin yanına gidip ona şiirler yazar. Bu şekilde şehrin nüfuzlu kişileriyle ilk kez tanışmış olur. İmrânî'den bahisle birkaç beyitinde ona yöneldiği ve geçimini şiirden sağladığından dem vurmuştur. Onun yanında itibarlı olduğu anlaşılmaktadır. Şair oradan ayrılınca bir başka kişiyi bulup ona kasideler yazmak için tekrar memduh aramaya koyulur. O civarda Gazneli Mesud tarafından Rey emirliğine atanan Hâce Tâhir Debir'in hizmetine girip ona kaside ve övgülerini sunar. Buradan da seyahati Gazne'ye dek uzanacaktır. Seyahatinin bu ayağı onun asıl kıymetli eserlerini vereceği hayatının dönüm noktasını teşkil eder. Sultan Mesud'a en güzel övgü ve methiyelerini sunmuş divanının neredeyse tamamını Sultan Mesud için yazılmış şiirlerle donatmıştır.

Şair Sultan Mesud'a bağlanmadan önce onun kardeşi Muhammed'e de intisap ettiğine dair rivayetler vardır. Fakat görüldüğü gibi bir aileye hizmet etmek için ilk başta birkaç şehir dolaşan şair Rey şehrinde 424/1032 senesinin büyük bir kısmını geçirmiştir. Hemen saraya girmesi söz konusu değildir. Bu sıralarda Rey'e gelen Gazneli üst düzey yetkililerce görüşüp onlarla etkileşime geçmiş olma olasılığı vardır.

O Sultan Mesud ile görüşememesini şiirlerinde dile getirmiştir. Askeri nitelikte bir hükümdar olan Mesud isyanları bastırmak adına sık sık savaş meydanlarını gezmiş bu faktör de Menûçehrî'nin sultanla görüşmesini geciktirmiş olabilir. En sonunda Mesud tarafından bizzat huzura davet edilmiş, özel davetle saraya adım atmıştır. Sultanın huzuruna çağırmak için Rey kentine fil yolladığı da rivayet edilir. Böylelikle uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Sultan Mesud'a intisap eden şair, gönlünü yakan hasretten de kurtulmuş olur.

Gazneli sarayına giren Menûçehrî'nin hayatı bundan sonra değişmiş, refah ve bolluk içinde günlerini sürdürmeye başlamıştır. Burada çok mutlu yıllar geçirmiş ve bunu hep şiirlerine de yansıtmıştır. Adeta bir sevinç tablosu resmettiği bu yıllar aynı zamanda onun en verimli yılları olmuştur. Onun genç oluşunu kıskanan yaşlı şairler ve sultana yakınlığını çekemeyenlere karşı da yine şiirsel şekilde cevaplar vermiş ve onları bastırmayı başarmıştır.

Saraya alınması esnasında Unsurî gibi "üstad şairler" onu sınava tabii tutmuş şiir yeteneğini ölçmüşlerdir. Ona sınav esnasında zorluk çıkarmaya çalışmışlar fakat o şiir hafızası ve ilmî birikimi sayesinde sorulara anında yanıtlar vermiş, doğaçlama üslubuyla

anında hocaları cevaplamayı başarmıştır[13]. O dönemde Farsça'nın en önemli şairlerinden Unsûrî'nin de o sarayda olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra Menûçehrî onu hocası bellemiş ve ona karşı çekingen ve saygılı bir tutum benimsemiş ona şiirlerinde üstadı olarak yer vermiştir. Beyitlerinde kendini ona karşı ilim konusunda sakınmayı öğütlemiş, adeta kendi sınırlarını çizmiştir. Sarayda yeni olan genç şair kendisine dayanak olacak bir hoca aramıştır. Ya sınavdan önce kendisini kanıtlamak için ya da sınavdan sonra medih amaçlı "Nûniyye" ya da "mum kasidesi" (Divan-ı Menûçehrî: 79/1095-1169) adıyla bilinen methiyesini yazmış ve burada Unsûrî'yi övmüştür.

Genç ve yetenekli Menûçehrî'nin sultan tarafından benimsenmesi çok uzun sürmez. Sultanın gözde şairlerinden biri olur. Ona en güzel kasidelerini sunar, ilim meclislerine katılır, yârenlik yapar. Hem sultana hem de sultanın çevresindekilere methiyeler yazar. Vezirlerinden Ahmed b. Abdussamed'e ve sultanın çevresindekilere güzel övgüler kaleme alır. Bu dönemler onun parlak dönemleridir. Birçok caize ve ödül alır, meclislerde bulunup eğlence tertiplerinde boy gösterir, şarap yudumlayıp şiirlerini tasvir eder. Sultanın kendisine verdiği büyük bir caize olan 'Bedre-i Adlî'den (Divan-ı Menûçehrî: 91/1280) şiirinde özellikle bahsetmiş ve şairlerin aldığı en büyük ödül olduğu için bununla övünmüştür. Fil sırtında eyeriyle sultanın kendisine sunduğu bu ödül şairin refah yıllarında ulaştığı güzelliklerden bazılarıdır.

Şair Menûçehrî Gazneli sarayında saadet ve huzur dolu günler geçirmekte iken sultanın etrafındaki bazı yaşlı şairler onun bu konumundan rahatsızlık duyup onu sultanın gözünde küçük düşürmeye çalışmışlar, çeşitli şekillerde şairi kötüleme gayreti içine girmişlerdir. Sultanın yanında dîvân-ı âriz[14] görevinde bulunan Şirvânî adlı şair de Menûçehrî ile rekabet halindedir. Elbette bu durum Sultan Mesud'un kulağına ulaşır. Bunun üzerine Şirvânî'den Menûçehrî'nin bir şiirine nazire yazmasını ister. Ancak Şirvânî bunu yazamaz. Onun nazire yazamadığını Menûçehrî divanında anlatmış onun bir sene boyunca hiçbir şey yapamadığından bahsetmiştir. (Divan-ı Menûçehrî: 91/1266) Bunun gibi olumsuzluklar karşısında şair düşmanlarını Sultan Mesud'a şikâyet etmiştir. Bu rekabet ve çekişmeler onun kendini ispat etmesine ve saraydaki konumu güçlendirip yerini sağlamlaştırmasına yaramıştır.

Sultanın yanında itibarı iyice sağlamlaşan şair hem şiirler söylüyor, eşsiz doğa tasvirleri yapıyor coşku dolu kasidelerini ardı ardına sultana ve yakınlarına sunuyordu.

[13] Avfî, Muhammed; **a.g.e.**, s.287
[14] Çeşitli rütbelerdeki askerî şahısların iktâlarını, her türlü gelirlerini, maaşlarını ve teçhizatını kaydetmek ve kontrolünü yapmak Dîvân-ı Arz'ın göreviydi.

Neşe dolu tabiatını talihinin parlamakta olan yıldızına katıp ortaya benzersiz tasvirler ve latif benzetmeler çıkarmaktaydı. Şarap ve şiir arasında neşeli ve güzel günler geçiren şair için günler mutlulukla geçmektedir. Ancak sarayın çehresi zamanla değişir. Hasetçilerin boy göstermesi, Gazneli Sultan Mahmut'un vefatı ve Sultan Mesud'un sarayla ilgilenemeyip savaşlara gitmesi gitgide Gazne sarayındaki ihtişamın azalmasına, şairlerin geri plana itilmesine neden olmuştur. Bol miktarda dağıtılan ödül ve caizeler gitmiş eskisi gibi eğlence meclisleri kurulmamaya başlanmıştır. Horasan'da baş gösteren Selçuklu korkusu devletin meselelerine eklenmiş ve bu karışık ortamda şairlere verilen önem azalmıştır. Tüm bu sebepler şairi himâyesine gireceği yeni bir yer aramaya iter. Bu yeni haminin aynı şekilde Gazne sarayının ileri gelenlerinden biri olma ihtimali vardır çünkü şairin kasideleri arasında Sultan Mesud'un ölüm yılına kadar saray ehlinden farklı birine yazılmış herhangi bir kasidesi mevcut değildir.

Menûçehrî'nin kasidelerinden onun Gazne dışında başka bir şehre gitmediğini anlıyoruz. Sultan Mesud'un ölüm yılı olan 432/1040'tan sonra divanında herhangi bir kayıt görülmemiş olup sonraki olaylara rastlanmaz. Tüm kaynaklar onun bulunduğu son şehrin Gazne olduğunda hemfikirdir. Birkaç şehre gelmiş en son durağı burası olmuştur.

Şair genç yaşta vefat etmiştir. Onun ölüm yılının 432/1040 olduğu bilinmektedir[15]. Divanında sonraki tarihlere dair bir kayıt bulanmadığı için bu tarih genel kabul görmüştür.

MENÛÇEHRÎ'NİN ESERLERİ

Menûçehrî'nin günümüzde elimize ulaşmış bir divanı vardır. Bu divanın beyit sayısının otuz bin civarında olduğu kaynaklarda geçse de bu rakamın abartılı olduğu düşünülmektedir. Söz konusu divanın içeriği günümüz araştırmacıları tarafından yaklaşık üç bin beyit olarak ortaya konmuştur. Bu rakamın daha fazla olduğu söyleniyorsa da şairin gençlik yıllarında yazdığı kimi şiirleri kaybolmuştur. Debîr-i Siyâkî tarafından ayrıntılı bir çalışmayla edisyon kritiğini yaptığı divandaki beyit sayısı 2817 beyitten oluşmaktadır[16]. Divanın içeriğininde 57 kaside ve kaside parçası, 12 musammat, 20 kıta ve kıta benzeri şiir, 6 rubai ve 10 müteferrik beyit mevcuttur. Debîr-

[15] Hidâyet, Rıza Kulî Han; **Mecma'ul Fusahâ,** (nşr. Muzâhir Musaffâ), Tahran hş. 1381/1997 c.I, s.1909
[16] Coşkuner, Fahrettin; **Menûçehrî'yi Damganî Divanının tahlili ve tercümesi**, Ankara Üniversitesi SBE, 2002, s.25

i Siyâkî'nin bu eserinin ilk basımı Tahran'da hş. 1326/1942'de, en son basımı ise hş. 1373/1996 yılında yapılmıştır.

Debîr-i Siyâkî'nin kullandığı en önemli kaynaklardan biri Kazımırski'nin divanın haşiye talikat ve Fransızca tercümesiyle birlikte 1886'da Pariste yayımladığı nüshasıdır. Onun kullandığı bir diğer kaynak ise 1285/1906 ve 1295/1916 yıllarında Sa'id Nefisî tarafından Tahran'da neşredilen baskılardır. O ayrıca Meclis-i Şûrâ-yı Milli kütüphanesine kayıtlı beş ve İran Milli Kütüphanesin'e kayıtlı üç tane daha yazma eserden daha söz etmiştir.

Günümüzde elimize ulaşan bir başka divan hakkında Ahmet Ateş'e göre Menûçehrî'ye atfedilen Türkiye'de bulunan yazma bir eser vadır[17]. Bu kaynak her sayfası 15 satırlı İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi yazmalar kataloğunda 917 numarada kayıtlı 1280/1863 yılında Muhammet Bakır Naci tarafından istinsah edilen yazma eserdir. 104 yapraklı olup kaside, musammat, kıta ve rubailerden oluşmaktadır. Bu bağlamda yazmanın içeriği ülkemiz açısından önemli bir konumdadır. Yine Ateş divanın çok eskiye ait bir nüshası bulunmadığından bilinen en eski nüshanın, 16. yüzyıla ait Paris'te Bibliotheque National'de bulunan nüsha olduğundan söz etmiştir.

MENÛÇEHRÎNİN MEMDUHLARI

Menûçehrî divanında methettiği Memduhlarını açıklayacak olursak o devrin edip, alim ve sultanları ile karşılaşırız. Onun kendi devrinin üst düzey kişi ve devlet adamlarına yazdığı övgüler edebî değer olarak büyük bir değerdir. Bu bağlamda şairin kasidelerinin sunduğu memduhları tanımak da önem arzetmektedir. Menûçehrî toplamda 16 önde gelen kişiye kasidelerinin sunmuş, onları övmüştür.

Burada Menûçehrî'nin memduhlarını sıralayacak olursak;

En başta Sultan Mesud-i Gaznevî, Vezir Ahmed b. 'Abdüssamed, Emir Felekü'l-Me'âlî Menûçihr b. Kâbûs, Ebü'l-Kâsım Keşir, Ebü Sehl-i Züzenî, Tâhir-i Debir, Şair 'Unsurî, Ali b.'İmrân, Ebü'l- Hasan-ı 'İmrâni, Fazl b. Muhammed Hüseynî, Ebu Harb Bahtiyâr Muhammed, Hâce Muhammed, Muhammed b. Nâsır Sipehsâlâr, Ebu'l-Hasan b.Ali b.Mûsâ, Melik Muhammed Kasrî'dir.

[17] Ateş, Ahmed; **İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler,** İstanbul, 1968 c.I, s.9-10

MENÛÇEHRÎ'NİN EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Menûçehrî İran Edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden biridir. Edebi kişiliğinin yanında eserlerinde uyguladığı yenilikler de kendisinden sonra gelen şairleri etkilemiştir. Onun Arap Edebiyatına özellikle de Cahiliye Dönemi edebiyatına vakıf oluşu döneminde şiirlerini mazmun ve anlatım açısında ileri bir seviyeye taşımış ve İran edebiyatına yeni türler girmesine katkıda bulunmuştur. Latif ve eşsiz güzellikte verilen anlamlar Arap dilinin hakimiyetiyle şekillenmiş ve yeni bir form kazanmıştır.

Menûçehrî kendi devrinde Arapçayı iyi bilen şairlerdendir. Cahiliye dönemindeki Arapça şiirleri ezbere bilip bunları yeri geldiğinde göstermekten çekinmez. Kendisinin ana dili Farsça olmasına rağmen kasideleri tıpkı Cahiliye dönemi Arap Edebiyatı tarzındadır. O dönemin özelliği olan çok canlı teşbihler ve güzel temsiller kullanmıştır. Kasidesine başlarken eski Cahiliye şiirindeki adetleri şiirine taşımış, kalıntılar, deve, at ve çöl tasvirleri, karga ötüşü ile başlama, kervan ile seyahat ve ayrılık gibi klasik Cahiliye şiiri temalarını şiirlerinde kullanmıştır. Dönemindeki diğer şairlere göre eserleri daha fazla Arapça kelime ve deyiş içerir. Bu türden bir kısmı "mehcur" olarak tabir edilen türdendir yani pek kullanılmazlar. Aynı şekilde Farsçada da bu türde kelimeler kullanmıştır. Kendisinin medih ve mana ilimlerinde meşhur Arap şairlerinden daha geride olmadığını, mana olarak geride olsa bile tatlı dillilik bakımından onlardan üstün olduğunu söyler[18].

Şairin Arapça şiir kalıbına bağlılığı, birçok Arap şiir ve şairini ezbere sayması, Arapça mazmunları doğrudan ya da dolaylı olarak şiirine aktarması, kavram ve terkip kullanımında çekince göstermemesi, farklı dildeki yeni ifadeleri serbestçe ele alması, yenilikler konusunda rahat davranabilmesi ve bu konuda ısrarcı olup bütün bunlarda başarılı olması iki dilde de yetenekli olmasından kaynaklanır. Bütün bu özellikler onun edebi kişiliğini yansıtmaktadır. Cahiliye Devri ile ilgili geniş nitelikte şiir, şair ezberi ve dönem bilgisinin yanı sıra musiki ve mitoloji onun şiirlerindeki ayrıntılarından bazısıdır.

Onun Arapçaya olan hakimiyeti şiirlerinde kendini göstermiştir. O şiirinde Arapçaya yer verirken bilgisinin de gücüyle çekinmeden hem kalıp hem mazmun hem kelime hem deyiş yani bütün Cahiliye Dönemi özelliklerini yansıtarak kullanmıştır. Aslında Arapça şiiri Farsça şiiriyle bütünleştirmiş bir dili ötekinin üzerine bürümüştür. Onu geleneklerin dışına çıkaran yeniliklerinin özelliği budur. Fars şiir geleneğini oluşturan Rûdekî (ö. 329/941) , Ferrûhî (ö. 429/1038), Unsûrî (ö. 430/1039), Firdevsî

[18] Coşkuner; **a.g.e**., s.27

(ö. 411/1020) gibi temel şairlerin çizgisine uymayıp yeni bir çizgi oluşturmuş olması onun ehemmiyetini ve İran şiirindeki konumunu anlatmaktadır.

Menûçehrî'nin bu başarısı onun kendi yeteneğinin ve parlak zekâsının bir ürünüdür. İyi eğitimi ve ezber yeteneği sayesinde ikinci bir dil olan Arapçayı da eserine yansıtmış ve ortaya ustalık çapında bir yapıt çıkmıştır. Menûçehrî mütefekkir, mutasavvıf ve filozof bir şair olmadığı için şiirlerinde çok derin manalara rastlanmaz[19].

MENÛÇEHRÎ'NİN DÜŞÜNCE DÜNYASI

Menûçehrî'nin yazdığı şiirlerin dönemine kıyasla kullandığı konular temasal olarak oldukça renkli ve farklıdır. Eserleriyle diğer şairlerden daha fazla öne çıkmış ve kendi düşünce dünyasına göre divanını şekillendirmiştir. Öğrendiği her farklı konuyu yeri gelmiş şiirlerine kullanıp beyitlerin anlamını süslemiş yeri gelmiş konunun bilgisel derinliğini kullanmış ve şiire o konuyla yeni bir boyut kazandırmıştır. O şiirlerinde hep coşkulu ve ümitvardır. Klasik şiir temalarındaki ağlama ve yakınmalar onda pek görülmez. Geleneksel tarzda görülen sevgiliye özlem, aşk acısı gibi tutumlar da onun şiirinde gözlenmez. Tam aksine bu tarz inlemelere, acıklı durumlara biraz "alaycı" gözle bakmıştır. Onun bu tutumu Arapçada/doğuda "hadari felsefe" olarak, batıda ise "epiküryen" tarzında nitelendirilmiştir[20]. Menûçehrî'nin şiir felsefesi de küçük yaşta edindiği farklı konulardan dolayı oldukça çeşitlidir. Eseri elbette ki onun neşeli, eğlenceye düşkün ve devamlı şaraba meyilli kişiliğinden nasibini almış ve beyitlerde onun bu görüşünü yansıtmıştır. Onun için kaynaklarda farklı ifadeler, çeşitli sıfatlar kullanılmıştır.

[19] Furuzanfer, Bedi'üzzamân; **Suhan ve Suhanverân**, Tahran hş.1358/1974, s.136, 137
[20] Armutlu; Sadık; Arap Şiirini Fars Şiirine Taşıyan Aykırı Şair Menûçehrî-yi Damganî, Erzurum, 2017, s.107

II. BÖLÜM

MENUÇEHRİ'DE ARAP ŞİİRİ ETKİSİ

2.1. Menûçehrî'nin Divanında Arapça ve Arap Edebiyatı Etkisi

Menûçehrî'nin Arap Edebiyatına iyi derecede vakıf oluşu onun divanını bu yönden incelemeye değer kılan etkenlerin başındadır. Bilindiği üzere Menûçehrî'nin yaşadığı dönemde neredeyse bütün İranlı şair ve edipler Arap diline ilgi duyuyorlardı. İslam dinini tanımak ve Kuran'ın diline vakıf olmakta bu dile olan ilginin asıl sebeplerindendi. Aslında bu akım İran kökenli Arapça yazan şairlerle başlamıştır. Hicretin 2. yılında Huzistân halkından Ebu Nuvâs Hasan b. Hânî (ö.198/813), Beşşar b. Burd (ö. 167/783-84) gibi İran kökenli şairler Arapçayı ustaca kullanan Arap Edebiyatın'ın seçkin şairleri arasındaydılar. Bu akım daha sonraları geniş bir alana yayıldı. Bunun sonucunda Arapça söyleyip yazmak o devirde doruğa çıkmıştı. İran'da büyük şair ve yazarlarca Arapça şiir söylemek bir ekol haline gelmiş ve Hicretin 4. ve 5. yılları yani 10. ve 11. yy.'lar bu akımın en önemli devresi olmuştur. Bu şairlerden bazıları; Kâbus b. Voşmgîr, İbnu'l- Amîd (ö.366/976), Ebu'l-Ferec İsfahânî (ö.356/967), Bediüzzamân Hemedânî (ö.398/1008) gibi şairlerdir. Burada Türk soyundan olan Gazneli ve Selçuklu Devleti Abbasî hilafetinin bir bakıma "üssü" olduğu için Arap dili ve Edebiyatını yaygınlaştırmada çok önemli bir rol üstlenmişlerdir. Kısaca ehl-i kalem bu dönemde üst kültür olan Arapça ile yazıp Arap dili şiir söylemekle meşguldüler denebilir. İşte Menûçehrî böyle bir ortamda doğmuş, gelişme çağında da etrafındaki şairlere ayak uydurup rekabet edebilmek için dönemin revaçta olan dilini öğrenmeye gayret sarfetmiştir. Arap şairler ve Arapça şiirlere bu denli vakıf oluşu dönemin getirdiği şartların bir sonucudur da denebilir. Menûçehrî'nin yaşadığı dönemde Arapça bilmemenin "eksiklik" olarak görüldüğü yadsınamaz bir gerçektir. Cibâl ve Irak bölgelerinde yani Batı İran'ın en büyük merkezinde çocukluğunu geçiren Menûçehrî yaşadığı çevreden de etkilenmiştir. Çünkü bu bölgeye hâkim olan İran soylu Ziyârîler ve Buveyhîlerin sarayında Arap Dili her anlamda hakim durumdadır. Menûçehrî'nin büyüdüğü yer olan Damgan'nın Büveyhoğullarının hâkimiyetinde olması onun bu dile aşina olup iyi öğrenmesini sağlayan sebeplerindendir. Buveyhî emiri Adududdevle ve onun veziri Muhallebî, Ziyârîler'den Şemsü'l-Meâlî Kâbûs b. Voşmgîr gibi üst düzey yöneticiler saraylarında Arapçayı kullanıyor, edebi etkinlikler bu dilde oluyor, Arapça yazan şairler desteklenip korunuyordu. Bu ortamda büyüyüp eğitim alan Menûçehrî'nin diğer şairler gibi zaten eğitim hayatında var olan Arapça,

onun düşünce dünyasını ve edebi hayatını da şekillendirmiştir. Arapça ile büyüyen şair dönemin şartlarına uygun şekilde ister istemez Arapça ile haşır neşir olduysa da, onun şiirlerinde bu dile olan yatkınlık ve yeteneği de gözardı edilemez. Şair bu dönemdeki tanınmış Arap şairlerinin divanlarını ezberlemiştir. Onun Arap Edebiyatına olan özel ilgisi bu alanda ilerlemesine, kendini geliştirmesine katkı sağlamıştır.

İslam devletlerinde yani Emevîler ve Abbasiler devrinde İslam Dünyasının bilim dilinin Arapça olması ve Arapça bilmenin âlimlerce bir fazilet olarak kabul edilmesi Arapçanın o devirdeki gücünü ortaya koyması bakımından mühimdir. İran'da da bu durum kendini göstermiş olup Arapça burada da siyaset ve edebiyatın dili olmuştur. Bu dönemde İranlı şair ve edipler de kendi dilleri yerine Arapçayı tercih edip onu kullanıyorlardı. Kısaca hem siyasi hem de dini faktörler bu dilin yaygınlaşmasına yardım etmiştir. Bütün bunların yanında edebiyatla ilgili çok önemli bir faktör daha vardı: Methiyecilik. İranlı şairlerin Arap şairlerin yaptığı gibi hami arayışına girip de saraylarda medih söylemeleri ve Arap methiyecileri taklit etmeleri Arapçanın Fars dilindeki hâkimiyetini arttırmıştır. Bir başka deyişle o dönemlerde yaratıcı unsurlar kullanıp medih söyleyen şairlere olan ihtiyaç Arap dilinin Fars dilini etkisi altına almasına olanak sağlamıştır[21]. İşte tam da bu iki dili güzelce kullanarak edebi eserler ortaya çıkartan şair Menûçehrî karşımıza çıkar. Arap edebiyatına ilgi Gazneliler döneminde geleneksel hale gelmiş, Menûçehrî de bu geleneği ifrat boyutuna ulaştırmıştır[22]. Onun Arapça ile ilgisi yukarıda anlatılan etkenler neticesinde hayli fazladır. İşte bizim araştırma konumuz olan bu Arapça unsurlar ileride maddeler halinde gösterilecektir.

İranlılar bu medih türü şiiri almışlar, fakat bu şiir türünde bir takım değişiklikler de yapmışlardır. Kasidenin teşbib kısımları değişmiş ve yerine ona uygun farklı konular getirilmiştir. Örneğin şair çöl evlerini tasvir yerine baharın güzellikleri ya da doğanın diğer unsurları hakkında bir nesib yazmıştır[23]. Bununla birlikte Menûçehrî eski Arap şiirindeki geleneklere uymuş, yani arzularını beyan etme, yanındakileri durdurup eski kalıntılara ağlama, at ya da deve tasviri, yıldızlarla dolu gökyüzü, kızgın kumlara dalma gibi Cahiliye şiirlerinin adetlerini bozmadan kendi şiirlerine aktarmıştır. Menûçehrî divanında Arap şairlerin isimlerini, Arapça mazmunları, klasik kalıpları şiirine katmış ve bir ahenk oluşturmuştur. Mısra alıntıları, beyit ve beyit yarıları (tazmînler), Arapça-

[21] Safâ; **a.g.e.**, c.I, s.367
[22] Şemîsâ, Sîrûs; **Sebkşinâsî-yi Şi'r**, Tahran 1374/1990 hş., s.141
[23] Daudpota; U. M.; **Te'sîr-i Şi'r-i Arabî Ber Tekâmul-i Şi'r-i Farsî** (trc. Sîrûs Şemîsâ), Tahran 1382/1962 s.53.

Farsça birleşik kelimeler, atasözleri, deyimler ve dualar, kalıp ifadeler gibi unsurlar onun şiirindeki Arapça içeriğini oluşturur. Onun bazı kafiyeleri, beyit ve beyit yarıları tamamıyla Arapçadır. Şiirlerinde yer verdiği Arap şairlerinin kaside formunda konu ve tasvîr dışında onların şiirlerinden alıntılar yapmıştır. Tanınmış Arap şair Ebu Temmâm'dan, muallaka şairi İmru'u'l-Kays'tan, Câhiliye dönemi şairi Amr b. Kulsum'dan, Harun Reşîd dönemi şairleri ve daha pek çok şairden dizeler alıntılamış bir nevi onları da eserleriyle anmıştır. Cahiliye dönemi başta olmak üzere o dönemin şairlerinin kasidelerinde geçen bilindik kelimeleri ve kalıpları da eserine aktarmıştır.

Onun hangi Arap şairlerinden etkilendiği, hangi dönemin şiirlerine vakıf olduğu, yine hangi Arap şairlerin şiirlerini ezbere bilip okuduğu, şiirlerinde hangi Arap şairi nasıl yansıttığı da onun şiirine ve Fars Edebiyatına yaptığı yenilikleri anlamak bakımından çok önemlidir. Bunlar yeri geldikçe örneklendirilecektir. O dönemde Arap edebiyatına aşina olsa da Menûçehrî bunu eserlerinde ispat edercesine gözler önüne sermiştir. Bunun nedeni sarayda bulunan kıdemli şairlere kendi bilgisini ispatlama ve gösterme çabasıdır.

Örneğin Menûçehrî'nin 69. Kasidesindeki beyitleri onun Arap şairlerine olan vakıfiyetini göstermesi bakımından mühimdir.

با نظم ابن رومـی و با نثر اصمعی　　با شرح ابن جنی و با نحـو سیبوی
با نکتهٔ مغنی و با دانش مطـــیع　　jhبا خاطر مبر و اغـراق نفطـــوی
با خط ابن مقله و با حکمت زهیر　　با حفظ ابن معتز و با صحبت ابی

İbn-i Rûmî'nin nazmıyla ve Esmâî'nin nesriyle, İbn-i Cinnî'nin şerhiyle ve Sibeveyh'in nahviyle.

Muğnî'nin nükteleri, Mu'tî'nin ilmiyle, Müberred'in karihasıyla ve Naftavî'nin mübalağalı övgüsüyle.

İbn-i Mukle'nin hattıyla, Zuheyr'in hikmetiyle, İbn-i Mu'tez'in hafızasıyla ve Ubey'in sohbetiyle. (Divan-ı Menûçehrî 143/1811-1813)

52. Kasidede Arap edebiyatına hâkimiyetini gösteren bir işaret olmak üzere Cahiliyye dönemi tanınmış şairi Amr b. Kulsûm'un muallakasının ilk beytini kullanması örnek verilebilir;

من بدانم علم و دین و علم طب و علم نحو		تو ندانی دال و ذال و راء و زاء و سین و شین
مـــــن بسی دیـــوان شعر تازیان دارم ز بر		«تو ندانی خواند الا هبی بصحنک فاصبحین

Ben tıp, din, gramer ilmini bilirim. Sen dal, zal, ra, za, sin ve şin'i bilmezsin. Arapların birçok şiir divanı benim ezberimdedir, sen "ela hubi bisahniki fesbahîne[24]"yi okumayı bilmezsin[25]*. (Divan-ı Menûçehrî 91/1270-1271)*

1.2. Menûçehrî'nin Divanında Adı Geçen Arap Şairler

Menûçehrî divanında 40'tan fazla Arap şair ve edibe yer vermiştir. Onun şiirinde bazı kıtalar Arap şairlerinin isimlerinin fihristi gibidir[26]. Bunlar Cahiliye Dönemi, Sadru'l İslam dönemi, Emevî Dönemi ve Abbasi Dönemi şairleridir. Bu şairler kendi dönemlerinde ünlenmiş, Arap edebiyatının meşhur, sembol şairleridir. Bununla birlikte Menûçehrî divanında az tanınmış şairlere hatta Arap edebiyatında neredeyse adına hiç rastlanmayan şairlere de yer vermiştir. Hatta Arap Edebiyatına aynı isimde olup birkaç tane olan İmru'u'l-Kays ya da Tarafa adlı şairleri ayırt edecek düzeyde olup bunu şiirinin mısrasında zikretmiş, kaç tane Tarafa, Nabiğa ya da İmru'u'l-Kays olduğununu eserinde adeta göstermek istemiştir. Aynı isimdeki şairlerin adedini bilecek kadar bu edebiyatın içindedir de denebilir. Divanda adı geçen şairler şöyle sıralanabilir.

Aşağıdaki 2. Beytin ilk şatrında olduğu dörtlükte Kâbe'ye asılan yedi askıdan bahsedilmektedir;

از میان خانهٔ کعبه فرو آویختند	**شعر نیکو را به زرین سلسله پیش عزی**
امرؤ القیس و لبید و اخطل و اعشی قیس	برطللها نوحه کردندی و بر رسم بلی

Güzel şiiri altın zincirle Kâbe'nin ortasından aşağı Uzzâ'nın önüne astılar.

[24] Amr b. Kulsûm'un muallakasının başı: Haydi uyan ey kadın, bize büyük kadehinle sabah şarabı sun. (Ankara Okulu; **Yedi Askı**, çev. Nurettin Ceviz v.d., Ankara, 2013. s.122)

[25] Amr b. Kulsûm (ö.584); Câhiliyye dönemi Arap şairlerindendir. Taglib Kabilesinden olup Arap yarımadasının kuzeyine düşen Bilâd-ı Rebî'a bölgesinde doğmuştur. Şâm, Irâk ve necid bölgelerini de dolaşan şairin en ünlü şiiri muallakasıdır. ألا هبي بصحنك فأصبحينا "Büyük kadehinle bize sabah şarabı sun" şeklinde başlayan kasidesi kendi dönemi şiiri matlalarından farklı olarak yani kalıntılara ağlamak yerine içkiyi konu edinen bir girişle başlar. (Ziriklî, Hayruddîn, el-A'lâm, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Lubnân 2002.)

[26] Furuzanfer; **a.g.e**, s.136

İmru'u'l Kays, Lebid, Ahtal ve A'şâyı harabelere ve eski resimlere ağıt okuyorlar. (Divan-ı Menûçehrî 131/1753-1754)

Beyitte Adı Geçen

اِمْرؤ القَيْس و لَبيدْ و اخْطَل و اَعشى قَيْس, : Cahiliye dönemi muallaka şairlerinden oluşturulmuş beyit yarısı; İmru'u'l Kays, Lebid, Ahtal ve A'şâ-yı Kays'dır.

فَرَزْدَق : Ferazdak; Arap şairi; Ebu Ferâs Humam b. Galib b. Sa'ai'-i Teimi-yi Dârimi (19-110/640-728); Basralıdır. Emevîlerin Cerir ve Ahtal'la birlikte 3 büyük şairindendir ve birbiriyle hicivleşmişlerdir.

زُهَيْر :, Arap Şairi; Züheyr b. Ebî Sülmâ Rabi'a b. Riyâhu'l-Müzenî (ö.13) tam adıdır. Cahiliye döneminde hikmetli temalar içeren beyitleriyle tanınmış hakim ve bilgin şairlerdendir. Nâbiğa ve İmru'l Kays'la kıyaslanır.

لَبيد : Arap Şairi,; Lebîd b. Râbi'a b. Mâlik (ö.41/661) tam adıdır. Cahiliye döneminin büyük şairlerindendir. Muhadram[27] şairlerden kabul edilmektedir. İslamdan sonra Müslüman olmuş olup, ömrünün çoğu cahiliye döneminde geçmiştir. Şiirlerini de Cahiliye döneminde söylemiştir. 145 yıl gibi uzun bir süre yaşadığı ve Muaviye döneminde Kûfe'de öldüğü söylenir.

رؤبة عَجّاج :Arap şair; Ru'be b. Abdullah el-'Accâc b. Ru'betü'l Temîmî es-Sa'di-yi Mükennî (ö.145/672) tam adıdır. Arap şairi olup Emevî ve Abbâsiler'in meşhur fasih, şair ve lügatçisidir. Şiirleri istinad ve istişhâd konusu olmuştur.

ديكُ الْجِنّ :Arap şairi, Dîk-u'l cin; Abdüsselam b. Ruğbân b. 'Abdüsselam b. Habîb-i Kelbî tam adıdır (161-23/777-849). Arap şairidir. Hıms'da doğmuş olup Ebu Temmâm'ın takipçisidir. Hz. Hüseyin'e birçok mersiye söylemiştir.

[27] Muhadram: Sözlükte "karışık" anlamına gelen muhadram, hem cahiliye devrinde hem de Hz. Peygamber devrinde yaşayan, ancak Peygamberi göremeyip sahabe ile görüşen Müslümanlara verilen isimdir. Çoğulu "Muhadramûn" dur.

سَيْفِ ذو يَزَن : Arap meliki; Seyf b. Zu yezen-i Hâmirî (50-110/670-728), tam adıdır. Yemen bölgesi Arap meliklerindenden olup Habeşliler'in Yemen'e saldırısında Rum kayserine sığınmıştır. Ancak Kayser onu kabul etmek istememiştir. Numan-ı Munzir'in aracılığıyla Enûşirevân'ın yardımını almış olan bu kişi Habeşileri Yemen'den çıkarmıştır. Yirmi beş yıl hüküm sürmüş olup bir Habeşli tarafından öldürülmüştür.

حُطَيْه : Arap şairi; Ebu Melike Cervel b. Evs b. Mâlik 'Absî (ö. 30 veya 45/650-665) tam adıdır. Meşhur muhadram şairi ve fasihlerindendir. Hicivde üstündür**.**

أُمَيّه : Cahiliye Arap şairi; Ümeyye b. Ebi-ş-Salt (ö. 5-9/626-630) tam adıdır. Emevî döneminde ön plana çıkmış bir halk şiiri türü olan recez şairidir. Babası el-Accâc da yine onun gibi bir recez şairidir. Taif'te yetişmiş olan bu cahiliye şairinin şiirlerini Bedir savaşında ölen müşriklere mersiye söylediği için Peygamber nehyetmiştir. Onun tevhîd konusundaki şiirini duyduğunda ise "lisanı imanda, kalbi küfürde" diye buyurmuştur. Hikmetli beyitleriyle tanınmıştır.

نُصَيب Arap şairi : Ebu Mehcen Nusayb b. Rebâh tam adıdır. Abdülaziz b. Mervan dönemi şairi olup onun azadlısıdır (ö.108/726).

كُمَيْت: Arap şairi; Kumeyt b. Zeyd b. Hanîs-i Esedî-yi Kûfî (60-126/79-743) tam adıdır. Künyesi Ebü'l Müsehhel'dir. Haşîmî Şairi ve Hz. Ali'nin çocuklarına methiyeleri vardır, hiciv de söylemiştir.

اَخْطَل: Arap şairi; Ebu Mâlik Gıyâs b. Gavs b. Es- Salt b. Tarikâ B. 'Amr (19-90/640-708) tam adıdır. Lakabı Zi's Salib'dir. Benî Tağlib'den olup ve küçük yaşta şiir söylemeye başlamıştır. Emevî döneminin Cerîr ve Ferazdak'la birlikte üç büyük şairindendir. Hamriyatıyla meşhurdur.

بَشّار بُرد: Arap Şairi; Ebu Mu'az Beşşar b. Bord Yercüh-i Akilî tam adıdır. (97-167/715-783); Basralı meşhur kör şairdir. On yaşında şiir söylemeye başlamıştır ve on iki bin kaside söylemiştir. Memduhları Halife Mansûr, Halid Bermekî ve Mehdî-yi 'Abbâs'dır.

ابن هانی: İbn-i Hâni; Ebu Nuvâs'ın baba adı Hâni olduğundan İbn-i Hâni'nin de Ebu Nuvâs olması gerekir.

ابنِ الرومی: Arap Şairi; Ebu'l Hasan Ali b. İlyâs ('Abbâs) b. Cerih veya Cercîs (221-284/835-897)tam adıdır. Beni 'Abbâs mevalisindendir. Şiirinde yeni ve bedi manalar kullanmış ve hicivde meşhur olmuştur.

ابنِ المُعْتَز: Arap Şairi; Ebu'l-'Abbâs Abdullah b. Mütevekkil b. Mu'tasım b. Reşid (247-296/861-908) tam adıdır. Devrin büyük şair ve ediplerindendir. Müberred ve Sa'leb'in talebesidir. Teşbihte üstaddır. Bir gün halifelik makamına geçmiş ve öldürülmüştür.

ابن بیض: Arap şairi, İbn-i Beyd; Tam adı Hamzâ b. Beyz b. Muhammed b. Abdullah b. Şemr Hanefî'dir. Bekr b. Vâ'il kabilesinden, Emevi devletinin Yezid, Mühelleb ve Âbân b. Velid dönemi şairidir (ö. 116-120/734-737).

دِعْبِل: Di'bil, Arap Şairi; Tam adı Di'bil b. Ali b. Rezzîn Huzâi'dir(148-246/765-860). Kûfeli olup Bağdat'ta ikamet etmiştir. Halifeden en alt tabakaya kadar hiciv söylemiş ve sekizinci İmam Ali b. Musa er-Rıza hakkında çok güzel bir methiye yazmıştır.

أبُو شَیْص: Arap şairi; Tam adı Ebu Ca'fer Muhammed b. Abdullah b. Rezzîn (ö.196/811) olup Di'bil'in amcasıdır. Önceleri Harun'un sarayında kalmış sonra da Emir Rakkâ'nın korumasında kalmış, ömrünün sonlarında ise kör olmuştur. Daha çok şarap vasfı konusunda şiirleri vardır.

عَزّه و عَفرا و هِند و مَیّه و لَیْلی: Arap edebiyatındaki meşhur maşuka isimleri; Azzeh (Küseyyir'in maşukası), 'Afrâ ('Urve'nin maşukası), Hind (Abdullah b. 'Aclân'ın maşukası), Meyyeh (Zi'r-rumme'nin maşukası), Leyla'dır (Kays b. Mulevveh'in maşukası).

دو اِمرو القَیْس : İki İmru'u'l-Kays; Debîr-i Siyâki'ye göre (Divan s.233) bu isimde birçok şair vardır bunlardan en meşhuru ise muallaka şairi İmrü'l-Kays'dır.

دو طَرَفه : İki Tarafa; Debîr-i Siyâkî'ye göre (Divan s.233) yalnızca bu adla Tarfe b. 'Abd tespit edilmiştir.

دو نابغه: İki Nabiğa; Debîr-i Siyâkî'ye göre (Divan s.233) sekiz tane Nâbiğâ adıyla bilinen kişi olup, en meşhurları; Nâbiğâ-i Zubyânî, Nâbiğâ-i Ca'dî ve Nâbiğâ-i beni Şeybân'dır.

دو حَسّان : İki Hasan; Debîr-i Siyâkî'ye göre (Divan s.233) Hasan b. Sâbit ve adı Hasan olan Nabiğâ-i Ca'dî olmalıdır.

سه اَعشی : Üç A'şâ; Debîr-i Siyâkî'ye göre (Divan s.233) A'şâ namıyla bilinen yirmi iki Arap şair vardır. En meşhurları; 'A'şâ-yı Kays, 'Aşâ-yı Hemdân, 'A'şâ-yı Tağlib, 'Aşâ-yı Bâhile'dir.

سه حمّاد : Üç (Frs. sayı) Hammâd; Debîr-i Siyâkî'ye göre (Divan s.233); Hammâd-ı Râviye, Hammâd-ı 'Acred ve Hammâd-ı Zibrikân olabileceği gibi Hammâd bin Zeyd ve Hammâd bin Seleme'de bu adla meşhur kişilerdir.

سه زن : Üç kadın (Frs.); Debîr-i Siyâkî'ye göre (Divan s.233); Hansâ, Hurnak, Leyla Ahyeleyye, Celile binti Mürre ve Leyla el-'Afîfe sayılabilir.

Arap şairlerin yanında onların maşukalarını da zikreden şair şiirlerinin teşbiblerinde yer yer onların adlarını zikretmiştir. Bir başka deyişle o sadece şairlerin değil onların Arap edebiyatına mal olmuş sevgililerinin adlarını da bilmekte ve eserinde sergilemektedir. Edebiyatta bu "maşuk" sıfatıyla öne çıkan şairlerin en meşhurları 5 tanedir. Şair bunlara "5 kutlu şair" demektedir. Bu tarihe aşklarıyla damga vuran şairler ve sevgililerine değinecek olursak ünlü Cahiliye Dönemi şairi, Urve b. Hizam, ünlü Emevi Dönemi şairi Kuseyr b. Abdirrahman, Kays b. el-Mulevvah, Abdullah b. Aclen, Zû'r-Rûmme'dir. Bu şairlerin sevgilileri sırasıyla Afrâ, Azze, Hind, Leylâ ve Meyyeh 'dir[28]. Bu şairler ve sevgililer, Arap edebiyat tarihine aşklarıyla geçmiş olan kadınlardır. Bu şairlerin sevgilileri de en az adı geçen şairler kadar şöhret bulmuştur. Bununla alakalı Menûçehrî bir beyitinde bu beş sevgilinin adını saymıştır;

[28] Divan-ı Menûçehrî; **talîkât**; s. 233

وان خجسته پنج شاعر کو، کجا بودندشان:	عَزَّه و عَفرا و هِند و مَيَّه و لَيلي سَكن

"O kutlu beş şair, 'Azzeh, 'Afrâ, Hind, Meyyeh ve gönle huzur veren Leyla neredeler? (Divan-ı Meûçehrî 81/1127)

Menûçehrî'nin divanında yer alan sîmalar sade bununla da sınırlı değildir. O Arap gramerine eserinde yer verdiği gibi aynı zamanda Arap dünyasının dilbilim alanında şöhrete ulaşmış bilginlerini de tanımakta onlardan bahsetmektedir. Aruz ilminin kurucusu Halil b. Ahmed (ö.175/791), ünlü nahiv alimi ve el-Kitâb'ın yazarı Sîbeveyh (ö.286/900), nahivci ve çok yönlü bir bilgin el-Müberred, İbn Dureyd el-Ezdî (ö.285/899) ve İbn Cinnî (ö.392/1002) gibi Arapça'ya katkıda bulunan birçok alim divanda öne çıkmaktadır.

1.3. Menûçehrî ve İmr'u'l-Kays

Araştırmacı ve râvilerin "Muallakat", "müzehhebat", "meşhurat" gibi adlarla da bahsettiği Cahiliye devrinden "muallakalar" içinden birkaç öne çıkan kasideyi tespit ettiler fakat bunların isimleri, sayısı, söyleyenleri ve bu kasidelerin rivayet şekilleri bakımından anlaşmazlığa düştüler. Bazı râvi ve araştırmacılar muallakatları yedi kaside, bazıları sekiz diğerleri ise on kaside olarak bildirmektedirler.

Araştırmacılardan bir kısmı Menûçehrî'nin şiirlerinin bir kısmının bu muallakalardan esinlendiği görüşündedir. Buna göre Menûçehrî Cahiliye Dönemi şairlerinden en çok 'Aşâ-yi Kays'tan etkilenmiş, ondan divanında tam yedi kere bahsetmiştir. Onun bu ilgisi araştırmacılar için dikkate değer bir unsur olsa da elbette bu onun diğer Cahiliye şairlerini görmezden geldiği anlamına gelmez.

Menûçehrî divanında üç kere İmru'u'l-Kays adını zikretmiştir. Buna ek olarak onun meşhur şiirlerinden birkaç defa kendi şiirinde kullanmıştır. Arap edebiyatının etkisi bu kısımda da karşımıza iki kültürün etkileşimleri şeklinde çıkar.

Menûçehrî'de görülen naklî tasvir değişik anlamları doğrudan ifade etme yerine, benzerleriyle anlatma yoludur. Başka bir ifadeyle varlıkların benzerleriyle karşılaştırılmak suretiyle anlatılmasıdır. Bu tasvir Cahiliye dönemi kasidelerinde gözlemlenen bir üslup olup Arap şairlerin sıkça kullandığı bir sanattır. Cahiliye devri kaside üslubundan etkilenmiş olan İranlı şairin kasidelerinin büyük kısmında bu sanatı

görmek olasıdır. Hem Cahiliye şairlerinde hem de Menûçehrî'de "varlığın aslına uygun bir kopyasının meydana getirilmesi amacıyla yapılan tasvirler" şairin en çok kullandığı üslup özellikleri arasında görülmektedir. Burada Arap edebiyatının güzel kaside örneklerinden vermek iki aynı üslubun farklı diller tarafından benimsendiğini göstermeye örnek olacaktır.

Muallakasında kendi atını betimleyen İmru'u'l-Kays, çevresindeki unsurlardan ve teşbihlerden faydalanmış ve çok güzel tasvirler ortaya çıkmıştır. İki farklı coğrafyadan İmru'u'l-Kays ve Menûçehrî şiirlerinde tasvirini yaparken aynı yolu izleyerek benzetme yaparken at ile diğer hayvanları, eşya ve nesneleri karşılaştırmışlar iki farklı görüntü arasındaki benzerlikleri ortaya koymuşlardır.

İmru'u'l-Kays'ın şiirlerinde kullandığı Arapça mazmunlar Menûçehrî'nin divanında da görülmüştür.

Örneğin 4. kasidede; Uneyze (İmru'u'l-Kays'ın maşukasıdır), "Sıktü'l Livâ", "Mikrat", "Akîk" gibi yer adları hep İmru'u'l-Kays'ın şiirinden alınan ve maşukasının bulunduğu yer adlarıdır. Bu 11 beyitlik 4. tegazzülün kafiyeleri Arapça kelimelerden seçilmiştir. Bu kelimeler şunlardır[29]: عقيقا , سَحيقا, عَشيقا نَعيقا سَحيقا , طَريقا , قَليقا , مُفيقا

عَتيقا , اَنيقا , رفيقا

ایا رَسْم و اَطْلال معشوق وافی	شدی زیر سنگ زمانه سَحیقا
عُنَیْزَه برفت از تو و کرد مَنْزِل	به مِقْراط و سِقْط اللِوی و عَقیقا

Acaba vefalı maşuğun mamur evlerinin resmi zamane taşının altında ezildi mi?

Uneyze senden uzaklaştı ve Mikrât'a, Sıktü'l Livâ'ya ve Akîkâ'ya yerleşti[30].

(Divan-ı Menûçehrî 6/65)

Burada 64. kasidedeki beyitlerde geçen "قِفا نَبْكِ" ve "مِن ذِكرى" ibareleri İmru'u'l-Kays'ın meşhur şiirinden ifadelerdir.

[29] Armutlu; **a.g.e**., s.98
[30] Coşkuner; **a.g.e**., s.275

نوای قمری و طوطی که بارودست می بر سر	نشید بلبل و صلصل قفا نبکِ و من ذکری

Kumru ve tutinin sesi rud ile meyberser makamındadır, Bülbül ve tahtalı güvercinin nağmesi "Kifâ nebki" ve "min zikrâ"dır[31]*. (Divan-ı Menûçehrî 124/1679)*

İmru'u'l-Kays'ın meşhur şiiri;

قِفَا نَبْكِ مِنْ ذِكْرى حَبيب و مَنْزِلِ	بِسِقْطِ اللوى بَيْن الدّخول فَحَوْمِلِ

Durun! Sevgiliye ve Dahûl ve Havmil arasındaki Sikt'ul-Livâ'da bulunan evine ağlayalım[32]*.*

Menûçehrî Arapça bilgisini göstermek istercesine dört farklı Arap şairin kasidelerinden seçkin kelimeleri 67. Kasidesinde aşağıdaki beyitine almıştır. Bunlar Hâris b. Hillîze'nin muallakasının matla beytinin ilk kelimesi "âzenetna" yani bize "bildirdi", İmru'l-Kays'ın bir kasidesinin son beyti "ezzâhibîn" yani "geçip gidenler", Ebu Temmâm'ın meşhur "Ammûriye'nin fethi" kasidesinin ilk beyitindeki ifadesi ve son olarak "eble'l-hevâ" yani "aşk yıprattı" sözü Mütenebbî'nin bir kasidesinin matla beytinde yer alan bir sözdür.

آنکه گفتهست آذَنَتْنا آنکه گفت الذَّاهِبين	آنکه گفت السَّيْف اَصيدَق آنکه گفت اَبْلى الْهَوي

O 'âzetnâ' dedi, o 'ezzahibîne' dedi, o 'esseyfu esdak' dedi, o 'eble'l-hevâ' dedi. (Dîvan-ı Menûçehrî 131/1757)

İmr'ul-Kays'ın şiiri;

الا يا عَيْن بَكّى لى شنينا	وَبكّى لى لِلملوكِ الذّاهبينا

[31]Coşkuner; **a.g.e**., s. 346
[32] Zevzenî, Ebu Abdillah Hasan b. Ahmed; **Şerhu'l-Mu'allakati's-Seb'**, Beyrut 1972, s.7

Sakın! Ey göz, benim için gözyaşı dök ve benim için geçip giden hükümdarlara ağla[33].

Görüldüğü üzere Menûçehrî eski Arap şiirine oldukça hakim, Cahiliyye ve İslamî dönem şairlerini iyi tanıyan bir şairdir. Bu onun Arap şiiri hakkında iyi bir eğitim aldığını da göstermektedir.

1.4. Menûçehrî'nin Divanında Geçen Arapça Kelime ve İfadeler:

Arap dilinin etkilerini görmek açısından divanda geçen Arapça kelimeler sıralanacak olursa tür ve içerik olarak farklı kelimeler ile karşılaşılır. Bu çeşitlilik onun Arap edebiyatına ve şiirine, kendi zamanının İslam kültürüne, o zamanın entelektüel çevresinin değerlerine ne derece hakim olduğunu gösterir niteliktedir. Arapçada sıklıkla kullanılan tamlamalar, deyimler ve ifadeler Farsçaya uydurularak kullanılmıştır. Bu kelimeleri şimdi sırası gelmişken ele alalım;

1.4.1. Memduhlara Söylenen Arapça Sıfatlar; Bu sıfatlar bazen Arapça isim tamlamaları, bazen sıfat tamlamaları bazen de deyimler, terimler ve cümlelerden oluşabilmektedir.

1.4.1.1. Arapça-Arapça İsim Tamlamaları; Hem tamlayanın hem de tamlananın Arapça olarak kurulduğu tamlamalardır.

شَمْسُ الوُزراء : **Ar. İsim tamlaması**; Vezirlerin güneşi (Divan-ı Menûçehrî 13/185)

شَيْخُ الْعَميد : **Ar. İsim tamlaması**; Önderlerin piri (Divan-ı Menûçehrî 143/1950)

شَمْسُ الثّقَلان : **Ar. İsim Tamlaması**; İns ve Cinnin Güneşi – (Divan-ı Menûçehrî 13/185)[34]

أي سيّدَ مَشْرِقَيْن: **Ar. Nidâ**, **isim tamlaması**; Ey iki doğunun efendisi (Divan-ı Menûçehrî 76/1075)

[33] İmru'u'l-Kays; **Dîvânu İmri'i'l-Kays** (nşr. Abdurrahman Mustâvî), Beyrut 1425, s.162.

[34] الثقلان Cin ve İnsanlar topluluğu; Cinler ve insanlar. "Bunlar yeryüzünün ağırlıklıklarıdır, o yüzden böyle söylenmiştir" dedi. (Ebu Bekr Muhammed b. el-Kâsım el-Enbârî, **ez-Zâhir fî Meânî Kelimâti'n-Nâs**, (Tah. Hâtem Sâlih ed-Dâmin) Muessesetu'r-Risâle, Beyrût 1992, c.II, s.267.)

الحِكْمَةُ والجُودُ سرى مُفْتَخِرا بِه **Bütün bir beyit Ar. olarak ele alınmıştır**; Hikmet ve cömertliğin kendisiyle gururlandığı hikmetten vücut bulmuş bir yüz (Divan-ı Menûçehrî 99/1362)

صاحبقران: **Ar. İsim tamlaması;** Hükümdarlık, ferman sürmek - (Divan-ı Menûçehrî 139/1882)

امیر الأُمَراء: **Ar. İsim Tamlama**; emirlerin emiri (Divan-ı Menûçehrî 162/2200)

فاتِح مَغْموم: **Ar. sıfat tamlaması**; keder açan (Divan-ı Menûçehrî 145/1970)

كاشِفُ مَكْروهٍ: **Ar. İsim tamlaması**; Kötülüğü, çirkinlikleri gideren (Divan-ı Menûçehrî 145/ 1970)

رَئيس مُؤَيّد: **Ar. İsim tamlaması;** Desteklenen reis (Divan-ı Menûçehrî 138/1879 **beyit yarısında**)

غايةُ الْقُصْوى : **Ar. İsim tamlaması**; Nihâî hedef (Divan-ı Menûçehrî 125/1689)

سيّد اَحْرار : **Ar. İsim tamlaması**; Hürlerin efendisi (Divan-ı Menûçehrî 30/425)

سَيّدُ سادات : **Ar. İsim tamlaması**; Ey efendilerin efendisi (Divan-ı Menûçehrî 142/1933)

رَئيسُ الرُّؤَساء : **Ar. İsim tamlaması;** Reislerin reisi (Divan-ı Menûçehrî 142/1933)

1.4.2. Muzaf şeklinde gelen münadalar:

فاعِل فِعْلِ حَسَن: **Ar. İsim Tamlaması**; Güzel işleri işleyen (Divan-ı Menûçehrî 17/235)

1.4.3. Tamlayanı veya Tamlananını Arapça veya Farsça Olan İsim Tamlamaları:

لَعْبگر : **Ar.- Frs İsim tamlaması**; oyuncu, oyun oynayan (Divan-ı Menûçehrî 1/9)

Arapça kelimenin sonuna Farsçada ism-i fâil yapan گر–ci, cu ekleriyle birleştirilmiş ve oyuncu anlamı elde edilmiştir.

لَهوتن: **Ar-Frs. İsim tamlaması;** meşgul eden, meşgul olan (Divan-ı Menûçehrî 81/1121)

قَولْسرا : **Ar-Frs. İsim tamlaması;** hatip (Divan-ı Menûçehrî 22/299)

صَفدر : **Ar-Frs. İsim tamlaması;** safı delen düşman saflarını delen (Divan-ı Menûçehrî 130/1746)

قُمْرِیک :**Ar.- Frs. Birleşik Kelime**; Kumru-cuk (Divan-ı Menûçehrî 180/2435) Arapça isimlerin sonuna Farsça küçültme eki yazılarak ism-i tasgir yapılmış.

1.4.4. Arapça-Arapça Sıfat Tamlamaları;

الحَبْلُ الْمَتین: **Ar. sıfat tamlaması**; İslâm [mecaz]; sağlam ip (Divan-ı Menûçehrî 125/1694)

العُرْوَةُ الْوُثْقی: **Ar. sıfat tamlaması**; sağlam kulp, 'Urvet-ü'l Vuskâ. Ayrıca bu ifade Kuran-ı Kerim'de Bakara suresi 256. ayet ve Lokman suresi 22. ayette geçmektedir. (Divan-ı Menûçehrî 125/1694)

1.4.5.Arapça- Farsça İkil İsimler:

زُلْفَیْن : **Frs. kelime Ar. ikileme yapılmış**; iki zülüften kinaye, zülf (ler) (Divan-ı Menûçehrî 64/889)

عروسان : **Ar. kelime, Frs. çoğul yapılmış;** (Divan-ı Menûçehrî 43/616)

1.3.6. Arapça Deyimler, İfadeler ve Atasözleri ve Dualar:

النّارُ ولا العَار : **Arapça mesel**; Arap atasözlerindendir, ateş utançtan iyidir[35]. (Divan-ı Menûçehrî 157/2150)

يا لَهفى : **Ar. İfade;** Ey başıma gelen, esef etmek (Divan-ı Menûçehrî 124/1677)

هَلْ تَدْرى؟ : **Ar. ifade, soru**; bilir misin?(Divan-ı Menûçehrî: 117/1586)

اَلْحَقّ كه : **Ar. ifade**; Doğrusu şu ki… (Divan-ı Menûçehrî 44/650)

حَبّذا : **Ar. Nîda**; Ne güzel, ne hoş; Arapçada câmid (donuk) tek şekilde çekimi yapılabilen fiillerden olup medih (övme) için kullanılmaktadır. (Divan-ı Menûçehrî 82/1141)

هذه حق اليقين: **Ar. İfade**; bu gerçeğin ta kendisidir! (Divan-ı Menûçehrî 91/1265)

طوبى لمن يرى عكة: **Beyitte geçen Ar. ifade**; Ne mutlu Akkâ şehrini görenlere (Divan-ı Menûçehrî 104/1415)

لکَ الْوَيْل: **Ar. İfade**; sana yazık! (205/2735)

خجل : **Ar. İfade**; Utanma (Divan-ı Menûçehrî 207/2780)

وَيْحَک : **Ar. İfade**; esef etmek, yazıklar olsun! (Divan-ı Menûçehrî 204/2715)

اللّهُمّ سَهِّلْ : **Ar. ifade**, dua; Allah'ım kolaylaştır (Divan-ı Menûçehrî 66/928)

اَرْجو: **Ar. İfade**; Ümit ediyorum: (Divan-ı Menûçehrî 112/1518)

عَلَيْک عينُ الله: **Ar. İfade**; Allah'ın gözü senin üzerinde (Divan-ı Menûçehrî 145/1969)

[35] el-Hamzâvî, 'Alâ' İsmâil; **el-Emsâlu'l-Arabiyye ve'l-Emsâlu'l-'Âmmiyye**, b.y.y., tsz., s.161.

لا محاله: Ar. **İfade:** çaresiz, imkansız (Arapça لا محالة şeklindedir) (Divan-ı Menûçehrî 174/2345)

اَرجو اِنْ شاءَ الله: **Beyitte Geçen Ar. İfade**; Umarım İnşallah (Divan-ı Menûçehrî 192/2590)

بالله وبالله وبالله : **Ardışık Ar. İfade**, yemin; billahi ve billahi ve billahi. Arapçada harf-i cerr olarak kullanılan bâ'u'l-kasem adları verilen yemin ifadeleri. Aradaki vâv harfleri atıf harfidir. (Divan-ı Menûçehrî 191/2580)

لا حَوْلَ ولا قُوّةَ اِلاّ بِالله: **Ar. Dua**; Allahtan başka güç ve kudret sahibi yoktur. (Divan-ı Menûçehrî 196/2620)

هَلاّ : **Ar. Edat** ; -maz mısın? -Bari (Divan-ı Menûçehrî 185/2490)

لاجَرم : **Ar. edat**; kuşkusuz (Divan-ı Menûçehrî 71/1004)

اَیْ وَرَبِي**: Ar. İfade**; Allah'a yemin olsun. (Divan-ı Menûçehrî 197/2645)

ای ذُو الجلال : Ar. Nida; Ey zü'l –Celâl (Divan-ı Menûçehrî 41/602)

ابله آن : Ar.- Frs. Nida; ebleh o ki…(Divan-ı Menûçehrî 26/369)

صنما: Ar. nida; Ey sanem, put (güzel) (Divan-ı Menûçehrî 33/457)

یا رب: Ar. nida Nida; ya rab! (Divan-ı Menûçehrî 41/600)

اَیْ عَجَبی**: Ar. İfade;** Ne tuhaf! : (Divan-ı Menûçehrî 195/2605)

بِسْمِ الله : **Ar. İfade**; Bismillah (Divan-ı Menûçehrî 203/2700)

المِنّةُ لله : **Ar. ifade;** İhsan Allah'a aittir. (Divan-ı Menûçehrî 13/153)

1.4.7. Arapça İkilemeler:

Ar. ikilemeler, aynı beyitte; مَوج مَوج**:** dalga dalga /فَوج فَوج : kısım kısım (Divan-ı Menûçehrî 27/516)

ساق برساق**: Ar.-Frs. ek ile (بر) tamlama**; bacak bacak üstüne (Divan-ı Menûçehrî 58/ 829)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere methiyelerinde birçok Arapça sözcük kullanmış, övdüğü kişiyi adı yerine Arapça sıfatlar ile zikretmiştir. Bir başka ifadeyle memduhunu överken Arapça sözcükler kullanmıştır.

1.5. Menûçehrî'nin Şiirinde Arap Kasidesinin Etkisi

Menûçehrî Cahiliye Döneminin kaside yapısını kendi şiirine uyarlamış ve adeta yeniden yapılandırıp kendi kasidelerine aktarmıştır. İmr'u'l-Kays, Hâris b. Hillîze, Amr b. Kulsum ve diğer muallaka şairlerinin şiir yapılarını kendi eserinde uygulamıştır denebilir. Ancak o kasidesini taklit üzerine oturtup, sözün önemli özelliklerinden olan anlamsal açıdan uygunluk şartını yerine getirememiş ve bu yüzden söz etkisini gösterememiştir. Bu bağlamda salt "taklitçiliğin" Menûçehrî ve diğer İranlı şairlerin şiirinde görülen örnekleri gibi Arap Edebiyatı üslubunun İran şiirinde "doğal durmadığını" göstermektedir. Burada metruk yerlere ağlamak ve bunun gibi Arap Edebiyatının mazmunlarını çağrıştıran diğer unsurların aslında Arap şairler için bir anlamı olduğunu, İranlı şairlerin buralara gözyaşı akıtmasının bir anlamı bulunmadığı gerçeği gözümüze çarpmaktadır. Menûçehrî'nin taklitçiliği öyle bir boyuttadır ki beyitlerdeki kelimelerinin dizilişini bile Arap şiirine benzetme çabasındadır. Örneğin ardı ardına birkaç fiili dizerek emir vermek Arap şiirlerine mahsus olsa da Menûçehrî'nin divanında bu özellik gözükmektedir;

کش و بند و بر و آر و کن کار و خور و پوش

Çek bağla götür getir sök ek iç ört. (Divan-ı Menûçehrî 52/757)

İmr'u'l Kays'ın muallakasında atının tasvirini şu şekilde yapmıştır;

وَقَد أَغتَـــدي وَالطَيـرُ في وُكُناتِها	بِمُنجَرِدٍ قَيـــــدِ الأَوابِـــــدِ هَيـــكَلِ
مِكَرٍّ مِفَرٍّ مُقبِلٍ مُدبِـرٍ مَـــــــعاً	كَجُلمودِ صَخرٍ حَطَّهُ السَيلُ مِن عَلِ

كُمَيتٍ يَزِلُّ اللِبدُ عَن حـالِ مَتنِهِ	كَما زَلَّـــتِ الصَفـــــواءُ بِالمُتَنَزَّلِ
مسحٍّ إذا ما السابحاتُ على الونى	أثرنَ غبـــــــاراً بالكــديد الـمركل
على العقبِ جيَّاش كأن اهتــزامهُ	إذا جاش فيه حـــميُه غَليُ مــرْجلِ
يطيرُ الغلامُ الخفُّ علــى صهواته	وَيُلْـــوي بأثْـــوابِ العَنيفِ المُثقَّلِ
دَريرٍ كَخُذْروفِ الوَليـــــــدِ أمَرّهُ	تقلـــــبُ كفيهِ بـــخيطٍ مُـــوصلِ
لـــــهُ أيطلا ظبيٍ وساقا نعـــامة	وإرخاء ســـرحانٍ وتقـــريبُ تنفلِ

Bazen, kuşlar henüz yuvalarındayken, kısa tüylü, vahşi hayvanlara aman vermeyip oldukları yere mıhlayan heykel gibi iri atımla savaş çıkarım.

Anında hücum eden, geri çekilen, ileri geri manevra yapabilen, selin yüksekten yuvarlandığı sert bir kaya gibi süratli ve sağlam atımla…

Etinin dolgunluğu sebebiyle sırtındaki keçeyi, pürüzsüz sert kayanın yağmuru kaydırdığı gibi, kaydıran doru atımla…

İnce belli olmasına rağmen enerjik olan, göğsünün hırıltısı ve kişneme sesi kaynayan bir tencerenin fokurtusunu andıran atımla…

Yüzer gibi koşan atlar yorulup katı yerlerden toz kaldırmaya başladıklarında yeniden yeniye su gibi akan atımla…

Çocuğun uzun ve sağlam bir ipe geçirip süratle döndürdüğü fırıldak misali sürekli hızlı koşan atımla…

Onun ceylan böğrü gibi iki böğrü ve deve kuşu bacağı gibi iki bacağı vardır. Kurdun birden bire koşması gibi koşması ve tilki yavrusu gibi ön ve art ayaklarını çift çift atması vardır[36].

(İmr'u'l Kays Muallaka 52-59. Beyitler)

Menûçehrî üstteki beyitler gibi tıpkı Câhiliyye devri Arap şairlerinde olduğu gibi binek hayvanlarını başka hayvanlara benzeterek övmüştür.

[36] ez-Zevzenî; **Şerhu el-Mu'allatu's-Seb'** (Çev. Kenân Demirayak vd.) Akdem Yayınları, İstanbul 2019, s 52.

ره بر و شخ شکن و شـــاد دل و تیز عنـــان　　خوش رو وسخت سم و پاک تن وجنگ آغاز

گوش و پهلو و میان و کتف و جبهه و ساق　　تیـــز و فربی و نـــزار و قوی و پـــهن و دراز

Yol alan, dağ yaran, gönül neşesi, hızlı dizginli, güzel yüzlü, sert tırnaklı, temiz bedenli ve savaş başlatıcı

Kulağı, böğrü, beli omzu, önü ve baldırı; hassas, düzenli, narin, kuvvetli, geniş ve uzun (Divan-ı Menûçehrî 51/743-744)

Bütün bunların yanısıra Menûçehrî bedevi toplumunun yaşamını iyi tanımadığı halde Cahiliye şairleri ile aynı ortamda yaşamış gibi, şiir söylemiş, yaşam koşulları çetin olan sahrada Arap şairlerinin zihinlerini algılayıp onu dile getirmiştir. Kendisini İmru'u'l-Kays sanmış, A'şa yerine koymuş Lebîd ve Zuheyr ile mukayese eder durumdadır. Hâlbuki Menûçehrî Araplar'ın çölünde yaşamamış, adanın coğrafî yapısını bilmemektedir. Lebîd, İmru'l-Kays ve Antare'nin hayatını tecrübe etmemiş aksine sadece okumuştur. O Arap şairlerin aşk ve gönül kırıklıklarını tanımaz.

Arap şair gizli ya da açık aşk beslediği maşukunu görmek için at ya deveyle onun yaşadığı yerin yakınına gelir. Ama çöl koşulları nedeniyle göç etme mevsimi gelip çatınca maşuğun kabilesi göç ederler ve oradan giderler. Bunun üzerine sessiz ve alabildiğine boş olan sahra aşık için bir dert dökme yerine dönüşür. At deve çadırlar ve kervancılar yok olmuşlar onların geride bıraktıkları ocak, çadır yerleri, develerin izleri (kalıntıları zikretme ve onlara ağlama), bir anda akla gelen sevgilinin bulunduğu ya da geçtiği mekandaki güzel günler (sevgilinin tasviri ve geçen günleri anma) yadedilir. Suskun ve şüphe uyandıran çölde konuşacak hiçbir arkadaş, yoldaş bulunmaz. Şairin tek ümidi ve dayanağı yanı başında bağlı bulunan devesidir (at ya da deve tasviri cahiliye devrinde asıl kısımları oluşturur). Bundan bir sonraki kısım ise seyahattir çünkü boş yerde durmak ve kurtların ulumalarını dinlemek yaralı şaire merhem olmaz. O da bineğine biner ve oradan uzaklaşır.

O amacına ulaşmak için zor ve tehlikeli çöl yolculuğunu geçer ve bu güçlükleri dile getirir (toz toprak, rüzgâr, yağmur, sel ve vahşi canavarlar gibi). Ve sonunda sağsalim bu zorlukları aşar ve bunları geride bırakır. Tam da burada şair kendi cesur ve korkusuzluğunu, yürekliliğini, kendini ve yanına döndüğü kabilesini över. Kasidenin sonu övünme (mufahare) ve medih ile biter. Mufahare kısmı şekil olarak edebi "recez"

gibidir. Savaşlar, ölümler, yağmalamalar tasvir edilmiş olup ayrıca savaş aletlerinden bahsedilir.

Cahiliye şairinin yaşantısı bahsedildiği üzere şiirinde tasvir edilmiş ve buna göre kaside beş ana kısma ayrılmıştır.

1- Sevgilinin terk ettiği eski kalıntılara ve yerlere ağlamak.

2-Sevgilinin vasfı ya da geçen güzel günleri yâd etmek

3- At ya da deve tasviri

4-Çöl yolculuğu ve tabiat tasviri

5-Övünme (mufahare) veya Methiye (Övme)

Daha öncede bahsedildiği gibi Menûçehrî kasidesini bu beş esasa dayandırmaya çalışmıştır. Fakat kasidelerinin kurgusunu ya istemeden ya da yapamadığı için bu temele tıpatıp uydurmamış kimi yerleri çıkarmış, eklemiş ya da yerlerini değiştirmiştir. Şimdi bu konu ile ilgili 53. Kasidenin matla kısmını ele alalım.

فغان ازین غراب بین و وای او	که در نوا فکندمان نوای او

Alaca karganın bize nağmeli şarkı söyleyen feryad-u figanı vardır[37]*.(Divan-ı Menûçehrî 93/1284)*

53. kasidenin yapısı şu şekildedir;

1- Ayrılıktan şikayet ve eski kalıntıları anma: 1-8. beyitler

2- Sevgilinin vasfı: yok

3-Devenin vasfı: 9-12. beyitler

4-Çölde yolculuk ve doğa olaylarını anlatma: 13.-35. beyitler

5-Medih (övünme yerine): 36-48. beyitler

Övünme yerine methiye söylemek iki farklı hayatın ya da hayata iki farklı açılardan bakmanın sonucudur: Övünme çölde özgürce dolaşan bir adam için, medih ise

[37] Coşkuner, **a.g.e**., s.329

sarayda yaşayan bir şair için uygun düşmektedir. Methiye söyleyen şair kendi faziletlerinin övmek yerine memduhun faziletlerini sayar ve kendi kabilesinin düşmanları yerine memduhun düşmanlarını eleştirir. Bu kaside düzeninin açıklaması bu şekildedir.

51. kasideye de aynı şekilde baktığımızda;

شبی گیسو فروهشته به دامن	پَلاسین مِعجر و قیرینه گرزن

Gece uzun saçını eteğine salmış, eskimiş başörtüsü ve katrandan tacı[38]*. (Divan-ı Menûçehrî 86/1170)*

1-Kalıntıları ve yıkıntıları anma: yok, (onun yerine gecenin vasfı var.)

2- Sevgilinin vasfı: yok

3-Atın vasfı: 11-14. beyitler

4- -Çölde yolculuk ve doğa olaylarını anlatma: 15-37. beyitler (Gecenin vasfı yine burada da vardır.)

5-Medih (Övünme yerine): 38-65. beyitler

42. Kasideye baktığımızda;

الا یا خیمگی! خیمه فروهل که پیشاهنگ بیرون شد ز منزل

Ey çadırı idare eden! Çadırı yık, çünkü kafilenin öncüsü karargahtan çıktı[39]*. (Divan-ı Menûçehrî 65/898)*

1-Kalıntı ve harabeleri anma: yok. (onun yerine kervanın yolculuğa hazırlanması var.)

2-Sevgiliyi anma: 1-5. beyitler

3-Deveyi vasfetme: 25-30. beyitler

4-Çölde yolculuk ve doğasal izlenimler: 31-51. beyitler

[38] Coşkuner; **a.g.e**., s.324
[39] **a.e**., s.311

5- Medih (övünme yerine): 52-74. beyitler

Bunun gibi Menûçehrî'nin diğer bazı şiirlerinde de cahiliye kasidelerinin izlerini görmek mümkündür.

1.6. Kasidelerdeki Arapça Mazmun ve Taklitçilik

Menûçehrî farklı mazmun ve konuları Arap şairlerinden almış ve kendi şiirine aktarmıştır. Bu mazmun aktarımı bazen iktibas bazen tercüme yoluyla olmuş ve her ne şekille olursa olsun Arap şiirinden bolca aktarım yapmıştır. Bunu birkaç örnekle açıklamak istiyoruz:

Abbasî döneminin başlarında şair olan ve ağır hicivleriyle tanınan Ebu'ş-Şîs Muhammed'in (ö. 244/859) (Di'bil) şiirinden alıntı yapan Menûçehrî'nin 71. kasidesi;

بر آن وزن این شعر گفتم که گفته‌ست	أبو الشّيْص اعرابِي باستانی
أُشاقکَ وَ اللّـــيْل مُـــلقَى الجِـــران	غُرابٌ يُنوحُ عَلى غُصْنِ بانِ

Bu şiiri eski bir Arap şairi olan Ebu'ş-Şîs'in söylediği şekilde söylerim:

"Karganın bon ağacında öttüğü ve gece yüz gösterdiği zamanda ben seni özleyeceğim[40]*"*

(Dîvan-ı Menûçehrî, 71/140)

Menûçehrî'nin 17. Kasidesindenin giriş kısmı Ebu Nuvâs'ın bir şiirinden esinlenilmiştir.

می ده چهار ساغر، تا خوشگوار باشد　　زیرا که طبع مردم را بر چهار باشد

همطبع را نبیدش فـــــــرزانه وار باشد　　تا نه خروش باشد، تا نه خمار باشد

Lezzetli olması için dört kadeh şarap ver. Çünkü alemin yaratılışı da dört şeye dayanır.

[40] Coşkuner; **a.g.e.**, s. 357

Şarabın onla aynı tabiatta olması akıllıca olur. Sonuçta ne şamata ne sarhoşluk olur[41].

(Divan-ı Menûçehrî, 17/283)

Aynı anlama gelen Arap şairi Ebu Nuvâs'ın da bir şiiri vardır;

وَجَـدتُ طبـائعَ الانســا نِ أربَعَـةّ هـي الأصــلُ

فاربعـــــــةٌ لأربــعـــهٍ لِكُـلِّ طبيعــهٍ رِطـــلُ

İnsanın tabiatını dört ana unsurda gördüm.

Dördünün dördü de şaraptan ibarettir.

(Ebu Nuvâs, 1987c.2, s.225)

Menûçehrî'nin 8. Kasidesi ve Ebu Nuvâs'ın bir başka şiiri de aynı konulardan bahsetmektedir;

سختم عجب آید که چگونه بردش خواب آن را که به کاخ اندر یک شـــیشه شرابست

وین نیز عجبتر که خورد باده نه بر چنگ بـــــــی‌نغمهٔ چنگش به می ناب شتابست

اسبی که صفیرش نزنی مـــــی‌نـخورد آب نی مرد کم از اسب و نه می کمتر از آبست

Sarayda bir bardak şarabı olanın nasıl uykusunun kaçtığına çok şaşarım.

Bundan daha acayibi çeng olmaksızın şarap içmesidir.

Çeng müziği olmadan saf şarap içmesi aceleciliktir.

Bir ata ıslık çalmazsan su içmez. İnsan attan, şarap da sudan daha değersiz değildir.

(Divan-ı Menûçehrî 9/105-107)

Ebu Nuvâs'ın üstteki beyitlerle örtüşen şiiri;

ولا تشربْ بلا طرب فإني رأيتُ الخيل تشرب بالصفير

وليس الشرب إلا بالملاهي وفي الـــــــحركات بم و زير

[41] Coşkuner; **a.g.e**., s. 283

Çalgı ve eğlence olmadan içme

Atlar bile suyu ıslıkla içerler.

İçki eğlence yeri olmadan olmaz.

Ud ve darbuka eşliğinde olmadan olmaz.

(Ebu Nuvâs c.I, s.351)

Menûçehrî'nin tasavvuf şairi ibnu'l Fârîz'in el-Kasidetul-Hamriyye adlı kasidesinden etkilenmiş görülüyor.

آزاده رفیقان منا من چو بمیرم　　از سرخترین باده بشویید تن من
از دانهٔ انگور بسازید حـــنوطم　　وز برگ رز سبز ردا و کـفن من
در سایهٔ رز اندر، گوری بکنیدم　　تا نیکترین جایی باشد وطن من

Ey soylu dostlarım, ben öldüğüm zaman en kırmızı şarapla beni yıkayın

Kâfurumu üzüm tanelerinden, örtümü ve kefenimi yeşil üzüm yaprağından yapın

Mezarımı asma gölgesine kazın, ta ki benim için en iyi yer olsun.

(Divan-ı Menûçehrî 87/1091-1093)

Bu dizelerle örtüşen bir başka beyit ise Arap Edebiyatından İbn Ebî Muhcen tarafından yazılmıştır.

İbn Ebî Muhcen Muaviye'nin huzuruna girip şöyle dedi. Senin baban şu beyitleri söylemedi mi[42]?

إذا مُتّ فادفني إلى أصل كَرْمةٍ　　تُرَوِّي عظامي بعد موتي عروقها
ولا تَدْفُنَنّي بالفلاةٍ فـــــإنني　　أخاف إذا ما مت ألا أذوقـــه

Öldüğümde beni bir üzüm asmasının köküne gömün

[42] Ebu'l-Ferec el-İsfehânî; **Kitâbu'l'Eğânî**, Maḳātilü't-Ṭâlibiyyîn (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1949, c. IX, s.2

Öldükten sonra kemiklerin onun suyundan kana kana içsin

Beni bir çöle gömmeyin zira öldüğümde onu tadamamaktan korkarım.

Farklı dört Arap şairinden alıntılar yaparak oluşturduğu bir beyit*;*

آنکه گفت السَّيْف اَصيدَق آنکه گفت اَبْلى الْهَوي آنکه گفتهست آذَنَتْنا آنکه گفت الذَّاهِبين

O 'âzetnâ' dedi, o 'ezzahibîne*' dedi, o 'esseyfu esdak*' dedi, o 'eble'l-hevâ*' dedi. (Dîvan-ı Menûçehrî 131/1757)*

"Âzetna" yani "bize bildirdi" kelimesi Arap şairlerinden "Hâris b. Hillîze'nin Muallaka'sının matla beytinin ilk kelimesidir.

آذَنَتْنَا بَيْنِها أَسْمَاءُ رُبَّ ثَاوٍ يُمَلُّ مِنهُ الثوَاء

Esmâ, ayrılacağını bize bildirdi; nice ikâmet edenler vardır ki, kalmalarından bıkılır. (Zevzenî: s. 216)

Menûçehri divanındaki 67. kaside olan bu "Ezzâhibin yani geçip gidenler" kelimesi İmru'u'l-Kays'ın bir kasidesinden alınmış olup ilk beytinin son kelimesidir.

الا يا عَيْن بَكّى لى شنينا وَبكّى لى لِلملوكِ الذّاهبينا

Sakın! Ey göz, benim için başka gözyaşı dök ve benim için geçip giden hükümdara ağla."(İmru'u'l-Kays s. 162).

"Esseyfu esdaka" yani "kılıç daha doğrudur" ifadesi Ebu Temmâm'ın kasidesinin ilk beytinin başıdır.

السَّيفُ اَصْدَقُ إِنْباءً مِن الكُتُبِ فى حَدِّهِ الحَدُّ بَيْنَ الجِدّ واللَّعِبِ

"Kılıç, kitapların bildirdiklerinden daha doğrudur.

Onun keskin ağzında şaka ve ciddiyet arasında bir sınır vardır."

(Ebu Temmâm: I/32).

Son olarak ‘‘eble’l hevâ yani aşk yıprattı’’ sözü Mütenebbî’nin kasidesinde geçen matla beytinin başındaki bir kelimedir.

اَبْلَى الْهَوى أَسَفّا يَومَ النّوي بَدَنِ وَ فَرَّقَ الهِجْرُ بَيْنَ الجفنِ والْوَسَنِ

Aşk, ayrılık günü yıprattı. Ayrılık, uykum ve gözkapağının arasını ayırdı. (Mütenebbî: IV/185).

III. BÖLÜM

MENUÇEHRİ DİVANINDA BULUNAN KONULAR

3.1. Doğa Tasviri

11. yy.'ın ilk yarısı için şiirde tabiat ve hissî tasvirler devri olarak bakılmaktadır. Bu devirde şairlerin özelliği "dışa dönük" olmalarıydı ve tabiatın kendine has cilvelerine özel bir ilgi içindeydiler. İşte bu devirdeki şairler içinde Menûçehrî'nin tabiat tasvirleri özel bir konumdaydı. Çünkü onun tasvirleri benzerlerine nispetle en güzel örnekleri teşkil etmekteydi. Geniş tasvir yeteneği ile tabiatı rengârenk bir cümbüş içinde özel ögelerle süslemiş, doğanın hem maddi hem de hissî boyutlarını Fars tarihine bu alanda adını yazdıracak kadar ustalıkla işlemiştir. Onun şiirsel tabiat tasviri onun hissî tecrübeleriyle ortaya çıkar. Bunun sonucunda da o capcanlı doğa tasvirleri oluşmuştur. Bununla ilgili Menûçehrî'nin divanından bir örnek verecek olursak;

ز صحرا سیلها برخاست هر سو — دراز آهنگ و پیچان و زمین کن
چو هنگام عزایم زی معزم — به تک خیزند ثعبانان ریمن
نماز شامگاهی گشت صافی — ز روی آسمان ابر معکن
چو بردارد ز پیش روی اوثان — حجاب ماردی دست برهمن
پدید آمد هلال از جانب کوه — بسان زعفران آلوده محجن
چنانچون دو سر از هم باز کرده — ز زر مغربی دستاورنجن
و یا پیراهن نیلی که دارد — ز شعر زرد نیمی زه به دامن
رسیدم من به درگاهی که دولت — ازو خیزد، چو رمانی ز معدن

"Seller, çölden uzunca bir zaman içinde ve kıvrılarak ve de zemini yara yara her tarafa yayıldı.

Büyücünün büyü zamanı gibi hilekar yılanlar birden kalktı.

Akşam namazı vaktinde semanın yüzü kat kat buluttan sıyrıldı.

Papazın elinin putların yüzünden kırmızı örtüyü kaldırması gibi.

Dağ tarafından safrana bulanmış eğik bir sopa gibi hilâl ortaya çıktı.

Öyle ki birbirinden ayrılmış iki baş gibi, batının sarılığından kelepçe gibi.

Veya eteğinde sarı kıldan, yarım ipekten mavi renkli bir gömlek vardır.

Ben, nar renkli yakutun madenden çıktığı gibi, devletin kendisinden yükseldiği bir dergaha vardım." (Divan-ı Menûçehrî: 87/1200-1207)

Onun tasvirleri özellikleri açısından kendi içinde çeşitlenir. Tabiat bütün cilveleri kendini Menûçehrî'nin divanında göstermektedir. Çiçekler, kuşlar, yıldızlar, ay, güneş, kalıntılar, hilal, gökkuşağı, bulut, yağmur, gece, bahar, sonbahar, gündoğumu, gün batımı, doğadaki farklı unsurlar, değişik tabiat olayları, Arapçadan alınan benzetme ve tasvirler incelenmeye değer olup burada anlatılacaktır.

Divanı'nın içeriğine baktığımızda Tabiat (Kâinat Alemi, Uhrevî Alem), bitkiler, bağ-bahçe, hayvanlar, gibi çeşit çeşit örneklendirmelerle karşımıza çıkar. Bütün bu kelimelerin Arapça karşılıkları açıklamalarıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

ÇİÇEKLER

سَعْتر : Eski Ar. Kelime; Mavi çiçekleri ve küçük yaprakları olan, mide ve farklı hastalıkların tedavisinde de kullanılan çöl otu (173/2465)

جُلْنار : Ar. Kelime Frs.dan geçmiş (Gülnar); Nar çiçeği (19/247)

ورد مُورّد : Ar. Mazmun; kıpkırmızı gül (22/290)

لالهٔ احمر : Ar. – Frs. Tamlama, şairin kendi Ar. sözcükten oluşturduğu tamlama; Kırmızı gül (43/626)

ضَيْمُران : Eski Ar.; Fesleğen, reyhan (76/1079)

سُنْبل, عَبْهَر : Eski Ar., Bitki Adları [bitkibilim]; sümbül, nergis (3/27)

أُقحوان : Araplaşmış Yunanca'dan alınma bir Kelime; papatya / ارغوان : Frs. Kelime [ارجوان: Arapçalaşmış Hali]; erguvan / ضيمران : Ar. İsim; fesleğen (123/1670)

AĞAÇLAR

مَرَخْ و عَفار : Ar. mazmun; iyi yanan, yanıcı özelliğe sahip olan iki ağaç çeşidi (19/260)

بَقَّم : Arapçalaşmış –Frs.dan alınmış kelime; badem yapraklarına benzer yaprakları olan ve yemişi olan büyük bir ağaç, bekam bitkisi (70/991)

عَرْعر: Ar.Kelime; servi ağacı (3/39)

KUŞLAR

طايِر ميمون :Ar. tamlama; uğurlu kuş (32/456)

بُلبُل و صُلصُل : Ar. kuş isimleri; bülbül, tahtalı güvercin (3/26)

قَطا : Eski Ar. Kelime; bağırtlak kuşu (93/1301)

لَقْلَق : Frs.dan geçmiş Arapçalaşmış Eski bir kelime [orjinali: لکلک]; leylek (130/1747)

هُدْهُد : Ar.; Kahverengi renkli, güvercinden daha küçük sarı ve siyah renkli ve beyaz tüyleri olan, kafasında tac şeklinde tüyleri olan kuş, aynı zamanda Hz. Süleyman'ın kuşunun adı. (94/1325)

وَرَشان : Eski Ar. Kelime; beyaz kuyruklu bir çeşit çöl güvercini yaban güvercini (171/2310)

طاووس : Arapçalaşmış Yunancadan alınma bir kelime; tavus kuşu (171/2300)

دُرّاج : Ar. Kelime; siyah benekli ve beyaz renkli kanatları olan, eti lezzetli bir kuş türü, Turaç kuşu (117/1581)

فاخته: Ar. Kelime; guguk kuşu (171/2305)

صَعْوَه – عَنقا: **Eski Ar**. Kelimeler; serçe ve Anka kuşu (25/361)

مرغک خَطّاف : **Frs.-Eski Ar. Tamlama**; Kırlangıç(cağız) :

نَعامَة **: Eski Ar**. kelime; deve kuşu (93/1301)

بَطّ :**Ar. Kelime;** ördek (165/2240)

EVCİL HAYVANLAR

کُمَیْت: **Ar. Kelime;** at, rengi siyahla kızıllığa çalan bir renkteki at (51/1180)

سُلْحفاة : **Eski Ar**. kelime; kaplumbağa (82/1140)

جَوذَر: **Eski Arapçalaşmış kelime Frs.dan alınmış** [orjinali: گوذر]; öküz (121/1650)

VAHŞİ HAYVANLAR

غضنفر: **Eski Ar. Kelime**; aslan (52/751)

عَنْکبوت : **Ar. Kelime**, örümcek (205/2750)

نَجیب : **Ar. hayvan için sıfat**; seçkin deve, cins, asil deve (66/924)

عِفریتِ هایِل **: Eski Ar. kelimelerle tamlama**; korkunç ifrit, çirkin ve iri yaratık (66/927)

مُحَجّل مرکبی : **Eski Ar. Kelime** [محجل: Muhaccel, Eski Ar., ayakları beyaz at] ile tamlama; Beyaz nalınlı, beyaz ayaklı binek, at (82/1141)

جراد: **Eski Ar. Kelime**; çekirge (87/1199)

وُحوش / ظَبی : **Ar. Kelimeler**; vahşi hayvanlar, ceylanlar (131/1755)

حَیةٌ تَسْعی : **Ar. Kelimeler ile tamlama**; zehirli yılan; Kuran-ı Kerim'de Musa kıssasına bir telmih vardır[43].(126/1702)

Kainat Alemi

برق کمند افکنست / رَعد تبیره زنست: **Ar.(beyitte geçen) ifade**; Gök gürültüsü davul çalıyor / şimşek kement atıyor. (231/17)

برق مَجال**: Ar. tamlama ism-i fa'il**; dolaşan şimşek (51/736)

قوس قُزَح : **Ar. tamlama**; gökkuşağı (2/19)

مَطَر: **Ar. Kelime**; yağmur (186/2520)

باران وابِل : **Eski Ar. kelime- Frs. Tamlama**; Sağanak (şeklinde) yağmur (65/907)

جَزر و مَد : Cezir ve medd (29/411)

بَناتُ النَّعْش: **Ar. Yıldız isimleri**; büyük ayı ve küçük ayı yıldızlarını kapsayan kuzey ve güneydeki meşhur yedi parlak yıldız (66/38)

شِعْرَیان : **Ar. İki yıldızın ismi**; Şu'arâ-yı Yemenî ve Şu'ârâ-yı Şâmî adlarında iki yıldızın ismidir. (66/937)

هَقْعَة : **Ar. Kelime** [Astro.]; Ayın beşinci evresinde, ikizler burcunun üstünde üç yıldızın oluşması (94/1312)

ثور : **Ar. Boğa; Eski Kelime[burç] [astro.]** ; On iki burçtan ikincisi, boğa burcu (94/1313)

[43] Kurân-ı Kerîm, 20/20

جُدَی : **Ar. [Astro.]; Cudey yıldızı**, Burçlarda yıldızların onuncu evresi, güney yarım kürede bulunmaktadır. (94/1313)

نَسْر واقع – نَسرِ طایر : **Ar. ; Konan kartal, Uçan kartal; [Astro.]**; İkisi de terazi burcu yıldızlarıdır. (132/1778)

اِکْلیل: **Ar. [Astro.]**; Yengeç Burcu, güney yarımkürenin suretlerinden biri (132/1784)

نَثْرة: Ar. **Eski Kelime [Astro.]**; Nesre, Gökyüzünün sekizinci menzilinin adıdır. Yengeç burcu. (132/1784)

بُرْج حَمَل : **Ar. [Astro.]**; Koç burcu (186/2510)

بِرجیس : **Ar. Kelime [Astro.]**; Jüpiter yıldızı (204/2725)

فَرقَد : **Ar. Kelime [Astro.]**; Kutup Yıldızı (207/2780)

Menûçehrî divanında doğayı anlatırken oldukça farklı unsurlar kullanıp anlatımını süslemiş, okuyucuyu sanki tabiatı inceler bir konuma getirmiştir. Farklı çiçekler, hayvanlar, kuşlar ve gökyüzü ve yeryüzü olayları onun şiirinde birbiri ardınca gelmiştir. İpek ve pamuktan gökyüzü, fosforlu çiçekler onun renkli anlatımına birer örnektirler. Zaten bütün kaynaklarda Menûçehrîden bahsederken tabiat vasfı onun ilk öne çıkan özelliği olmaktadır. Hayatı ve yaşamayı sevdiği için güçlü gözlemlerle hava değişimlerini, çevresindeki doğal güzellikleri ayrıntılarla anlatmış adeta kendi şiirine pay çıkarmıştır. Doğayı resmeder betimlemiş, memduhun düşmanlarını farklı canlılara benzetmiş, canlıları tasvir ederken yine farklı tabii unsurlardan yararlanmış, onlara canlı ve parlak anlatımlar katmıştır.

Menûçehrî'nin tabiatı nitelemede eşsiz bir yetenek olduğu beyitlerinin içine girince gözükmektedir. Doğa ile ilgili tasvirlerinden dolayı ona "şâir-i tabîat" denmiştir.[44] Yine onun beyitleri ile ilgili; kasidelerindeki ögeler ilginç ve bir o kadar değerlidir öyle ki eğer onlar bir araya toplanırsa, tabiatı vasfeden güzel bir mecmua ortaya çıkar demişlerdir[45]. Kimi zaman gökkuşağını değerli elbiselerle bezer, bahçelere inciler saçıp 'adn cenneti olarak bahseder, çiçekler ipek elbiseler giyerler ya da kendi renkleriyle yıldızlara benzetilirler, kuşlar farklı ses ve güzel makamlar içinde şakır, her bir kuşun "kuşlar orkestrası" içinde farklı bir çalgı çaldığı görülür. Onun tabiat tasvirleri tıpkı Avrupalı romantikler gibi kendi gözlemleriyle olsa da anlamsal olarak bir dışa

[44] Şemîsâ; **a.g.e.**, s. 53
[45] Nu'mânî, Şiblî; **Şi'ru'l-Acem** (çev. Muhammed Takî Fahr Dâî Gîlânî), Tahran hş., 1335/1951 c.I, s.150

dönüklük ve somut ifadeler hakimdir. O Mevlânâ, Sa'dî, Hayyâm ve Nâsır Hüsrev gibi tabiatla ilgili beyitlerine derin manalar yüklememiştir[46].

Tabiatı çeşitli canlılarla anlatırken farklı dillerin bilgisinin özelliklerini de şiirine katmış olan şair bu konuda elbette Arap dilinden yararlanmış, böylelikle şiirlerine başka bir boyut katmıştır. O, Abbasî dönemi şairlerinden olan İbnu'l-Mu'tez (ö.296/908), İbnu'r-Rumî (ö. 283/896) gibi meşhur Arap şairlerinden etkilenmiştir Çeşitli türdeki tasvirler ve dil özellikleri onun şiirindeki farklı boyutları gösterir denebilir. Arapça bilgisini tabiattaki çeşitliliği anlatırken kullanmış, aynı anlama gelen sıfat ve belirteçlerin Arapçalarıyla şiirdeki dili iyice zenginleştirmiştir. Örneğin Menûçehrî, tabiat konusunda ravdiyyât şairi olarak anılan şair Sanevberî'den etkilenmiştir. Sanavberî'nin şiirlerinde gül, çiçek, doğa, bahçe ve bunun gibi doğa ile ilgili unsurlar güzel bir şekilde tasvir edildiğinden ona "şâ'iru'r-ravda/bahçe şairi" ve bu konuda yazılmış şiirlerine de "ravdiyyât/bahçe şiirleri" adı verilmiştir[47]. İşte Menûçehrî de Arap Edebiyatındaki bu şairin kullandığı gibi ravdiyyat edebiyatından etkilenmiş, tabiat tasvirlerini yabancı edebiyatlardan esinlenerek yapmıştır. Değişik kelimeler ve sıfatları çokça şiirinde kullanmış, Fars ve Arapça kelimeleri birleştirerek daha önce kullanılmamış terkipler üretmiştir. Arap Edebiyatında kullanılan terkip ve tamlamalardan da yararlanmış, Arap şairlerinin tabiata dair tabirleri şairin divanında da görülmüştür[48].

Aşağıda Menûçehrî'nin tabiat tasviri ile ilgili bir örnek verilmiştir:

آمد نوروز ماه با گل سوری به هم　　بادهٔ سوری بگیر، بر گل سوری بچم

زلف بنفشه ببوی، لعل خجسته ببوس　　دست چغانه بگیر، پیش چمانه به خم

از پسر نردباز داو گران بر به نرد　　وز دو کف سادگان ساتگنی کش به دم

ای صنم ماهروی! خیز به باغ اندر آی　　زانکه شد از رنگ و بوی باغ بسان صنم

شاخ برانگیخت در، خاک برانگیخت نقش　　باد فرو بیخت مشک، ابر فرو ریخت نم

[46] Yusûfî, Gulâm Hüseyn; **Çeşme-i Rûşen,** 4. Baskı, Tahran, 1320, s.66
[47] Seyyîd Nevfel; **Şi'ru't-Tabî'a Fî'l-Edebi'l-Arabî**, Kahire 1978, s.205-206
[48] Hüdâ, Mihribân; "**Mukâyese-i Tatbîkî ve Vasf-ı Tabî'at Der Dîvân-ı Sanavberî ve Menûçehrî-yi Dâmgânî",** Edebiyât-ı Tatbîkî, Sal-ı Dovvum, Şomerâ: 7, Tahran hş., 1387/2003 s. 201

مقرعه زن گشت رعد مقرعهٔ او درخش غاشیه کش گشت باد، غاشیهٔ او دیم

قمری در شد به حال، طوطی در شد به نطق بلبل در شد به لحن، فاخته در شد به دم

در جلوات آمده‌ست بر سر گل عندلیب در حرکات آمده‌ست شاخک شاهسپرم

باد علمدار شد، ابر علم شد سیاه برق چنانچون ز زر یک دو طراز علم

راغ به باغ اندرون، چون علم اندر علم باغ به راغ اندرون، چون ارم اندر ارم

بر دم طاووس ماه، بر سر هدهد کلاه بر رخ دراج گل، بر لب طوطی بقم

گردن هر قمریی معدن جیمی ز مشک دیدهٔ هر کبککی مسکن میمی ز دم

رنگ رخ لاله را ازند و عودست خال شمع گل زرد را از می و مشکست شم

ماهی در آبگیر دارد جزعین زره آهو در مرغزار دارد سیمین شکم

باد زره گر شده‌ست، آب مسلسل زره ابر شده خیمه دوز ماغ مسلسل خیم

باد علمدار شد، ابر علم شد سیاه برق چنانچون ز زر یک دو طراز علم

راغ به باغ اندرون، چون علم اندر علم باغ به راغ اندرون، چون ارم اندر ارم

بر دم طاووس ماه، بر سر هدهد کلاه بر رخ دراج گل، بر لب طوطی بقم

گردن هر قمریی معدن جیمی ز مشک دیدهٔ هر کبککی مسکن میمی ز دم

رنگ رخ لاله را ازند و عودست خال شمع گل زرد را از می و مشکست شم

ماهی در آبگیر دارد جزعین زره آهو در مرغزار دارد سیمین شکم

باد زره گر شده‌ست، آب مسلسل زره ابر شده خیمه دوز ماغ مسلسل خیم

Kırmızı gülle birlikte Nevruz ayı gelmiş, kırmızı şarabı al ve kırmızı güle doğru salın.

Menekşenin zülfünü kokla ve heişebaharın lalini öp. Çeganenin sapını tut ve şarap kadehinin önüne eğil.

Tavlacı çocuktan yun sırasını daha ağır götür, tüyü bitmemiş gençlerin elinden hemen şarap kadehini çek.

Ey ay yüzlü put! Kalk ve bahçeye in. Çünkü bahçe, renk ve kokudan put gibi oldu.

Dal, inci saçtı, toprak nakış kaldırdı. Rüzgâr, misk saçtı, Bulut nem döktü.

Gök gürültüsü kamçı vurdu, onun kamçısı şimşektir. Rüzgâr örtü örttü. Onun örtüsü yağmur yüklü buluttur.

Kumru, hoşça girdi, tuti konuşarak girdi, bülbül nağmeyle girdi, guguk kuşu kanla girdi.

Bülbül, gülün üzerinde cilvelenir olmuş, reyhanın dalcığı hareketlenmiş.

Rüzgâr, bayraktar oldu, bulut siyah bayrak oldu. Şimşek bayrağın bir iki altın süsü gibidir.

Tavusun kuyruğunda ay, hüdhüdün başında külah, Turacın yüzünde gül, tutinin dudağında bekam bitkisi var.

Her kumrunun boynu miskten cim harfinin madeni, her bir keklikcağızın gözü kandan mim harfinin meskenidir.

Havuzda zırhı benekli balık vardır, ovada gümüş karınlı ceylan vardır.

Rüzgâr, zırhçı olmuş, su zırh halkaları, bulut çadır diken olmuş, sis çadırların dokuması." (Divan-ı Menûçehrî 70/981-95)

2.2. Menûçehrî'nin Divanında Hamriyat

Şarap tasviri tıpkı doğa tasviri gibi Menûçehrî'nin divanında geniş bir yer bulmuştur. Şair, üzümden, asma bağlarından, üzümün şaraba dönüşme hikâyesinden divanında bir hayli bahsetmiştir. Şarap onun hayatında çok büyük bir rol oynamaktadır.

Arapça olup şarabın eş anlamlısı birçok değişik sözcük onun divanını doldurmuş ve kelime çeşitliliğini arttırmıştır.

Menûçehrî'nin şiirinde Arap şiirindeki hamriyatın ve bu konuda şiir söyleyen şairlerin etkileri geniş ölçüde görülür. Onun bazı şiirleri tamamıyla şarap tasviri ve övgüsüne aittir. Elbette Menûçehrî'den önce de hamriyat konusunda şiir söyleyen İranlı şairler vardır. Şarap konusunda en eski şiir söyleyen şairler "Rudekî" (ö.329/941) ve "Beşşar b. Bord"dur (ö. 167/783-84). Ancak Menûçehrî'nin yazdığı şiirler sebk-i Irakî'den farklıdır. Çünkü o asma, koru ve üzüm suyundan ibaret şiirler yazmış, şiirlerine irfânî anlamlar yüklememiştir. Menûçehrî'nin musammatlarının konusu şaraptır denebilir. Musammatlarının içeriğinin büyük bir kısmında bağcı üzüm bağına gider, üzüm kızlarıyla münakaşa edip şiddetli bir dalaşma sonucu onları alır, boğazını koparır, kanlarını alır, küpe koyar ve küpün başını kapar, üç ay sonra küpün kapağını açar daha sonra bir kadeh getirir ve emirin hatırına içer[49].

Menûçehrî Arap şairlerinden Ebu Nuvâs (ö.198/813) ve A'şa (ö.83/702) (Meymûn b. Kays)'dan etkilenmiştir. Ancak burada şunu zikretmekte fayda var ki "şarap vasfı" milletler arasında yaygınlaşmış bir vasıf türü olup bu bağlamda bir şairi diğerine borçlu kılmak düşünülemez. Menûçehrî'nin şiirinden yola çıkarak onun şarap konulu şiirlerinde Ebu Nuvâs'ı taklit ettiği düşünülebilir. Fakat tüm mazmunları da Ebu Nuvâs'tan aldığını söylemek çok doğru olmaz. Dautpota'ya göre Arap şiirinde görülen gazelde teşbibler söylemek Ebu Nuvâs (ö.198/813) ile Fars şiirine geçmiştir[50]. Ancak Ebu Nuvâs'ın ve çağdaşı olan Arap olmayan şairlerin Arap-İslam kültürü içinde yetişmiş olduğu, bu geleneğin bir ya da bir kişinin gayreti ile yayılamayacağı, bu dönemde Arap-İslam kültürünün içinde şiir üslubunun da doğal olarak İran'da yaygınlık kazandığını göz ardı edemeyiz. Örneğin medih konulu şiirleri de son derece açık ve güzeldir. Bu konuda bir şairden değil de yine Arap şiiri üslubundan etkilendiği görülmektedir.

Menûçehrî Arap şiirine olan hâkimiyetinden dolayı şarapla ilgili pek çok kelimeyi şiirine sokmuş, Arapça Farsça tamlamalar, ifadeler oluşturmuştur. Arapça şairlerin hamriyat şiirlerini kendi divanındaki beyitlerine ve beyit yarılarına taşımıştır. Arap edebiyatında emsal "hamriyat şairi" olan ve Menûçehrî'nin şarap şiirlerinde en etkili olan şair Abbasi dönemi hamriyyat şairi olarak bilinen Ebu Nuvâs (ö.198/813)'tır.

[49] Furuzanfer; **a.g.e**., s. 134
[50] Daudpota; **a.g.e**., s. 62

Menûçehri onun ifadelerine benzeyen birçok ifadeyi benimseyip kullanmış Fars şiirinde bu konuda yenilikler ortaya koymuştur. Bu iki şair arasındaki benzerliklerden bahsedecek olursak Arap Edebiyatının izlerini arayanlar olarak birçok delille karşılaşırız. Ayrıca bu iki şairin kişilik özellikleri de birbirine benzer. Örneğin ikisinin de şarap ve eğlence düşkünü olması, hayatlarını güzelce yaşamaya olan meyilleri onların ortak özelliğidir. Eğlence ve şarap vazgeçilmez bir unsur olarak her iki şairin şiirinde de yer almıştır. Nasıl ki Ebu Nuvâs Arapça "hamr" ismiyle bütünleştiyse Menûçehrî de yine Arapça bir isim olan "şarap" ile bütünleşmiş şarap, onun hayatının ve şiirinin ayrılmaz bir parçası olmuştur[51]. Şaraba büyük bir tutkuyla bağlanan her iki şair de onsuz bir dünya düşünmemişlerdir. Bu özellikte Arap şairlerden bir diğeri ise Meymûn b. Kays yani meşhur adıyla "A'şâ"dır. O şarap meclislerini anlatmakla kalmayıp, şarap çeşitleri ve kaplarını, sarhoşluğun etkilerini da vasfetmiştir. Öyleki "düşüklükte" Ebu Nuvâs'a yaklaşmıştır denebilir[52].

Ebu Nuvâs ve Menûçehrî kasidelerinin giriş bölümlerinde şarap şiirleri yazmışlardır.

Menûçehrî Zerdüşt geleneği ile beraber halife Muâviye'nin şiirini taklit ederek Musa ve İsa peygamberin dini üzerine şarap içmeyi önermiştir. Aşağıdaki şiiri bununla ilgili güzel bir örnektir:

به فال نیک و به روز مبارک شنبد	نبیذگیر و مده روزگار نیک به بد
به دین موسی امروز خوشترست نبیذ	بخور موافقتش را نبیذ نو شنبد
اگر توانی یکشنبد از صبوحی کن	کجا صبوحي نیکو بود به یکشنبد
طریق و مذهب عیسی به بادهٔ خوش ناب	نگاهدار و مزن بخت خویش را به لگد

Hayırlı fal (say), mübarek cumartesi günü şarabı al ve iyi zamanı kötüye sarf etme.

Musa'nın dinine göre bugün şarap daha güzeldir. Ona uymak için cumartesi günü taze şarap iç.

[51] Demirayak, Kenan; **Abbasi Edebiyatı,** Erzurum 1999, s.89
[52] Dayf, Şevkî; **el-Asru'l-İslâmî**, Kahire,*1976,* s.336

Eğer yapabilirsen pazar günü sabuhî iç. Pazar günü sabah şarabı nasıl da güzel olur.*

İsa'nın yolunu ve dinini saf güzel şarapla koru, kendi bahtına tekme atma.

(Divan-ı Menûçehrî 21/278-281)

صبوحي*: (Sabuhî) : Ar. Kelime: sabah şarabı

İslam'ın şarap konusundaki hükmünü kendi yorumuyla dile getiren Emevi Halifesi Yezîd b. Muâviye ise bir şiirinde der ki;

وإن حرمت يوما على دين أحمد فخذها على دين المسيح بن مريم

"*Eğer şarap bir gün Ahmed'in dinine göre yasaklanmışsa, sen de onu Meryem oğlu Mesîh'in dinine göre iç*."[53]

Şairin şarap konusunda Arap Edebiyatından yaptığı alıntılar tıpkı diğer konularda olduğu gibi oldukça belirgin ve çeşitlidir.

Divanda Adı Arapça geçen Farklı Şarap Adları ve Şarap Kapları

Divanda farklı adlarda ve Arapça kullandığı birçok farklı şarap ile ilgili kelimeler burada açıklanmıştır.

قِنّيَنَه : **Eski Ar.**; Şarap kabı (Divan-ı Menûçehrî 202/2685; İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab Dâr Sâdir Beyrût tsz., c.XIII, s.348)

نَبيذِ غارْجى : **Ar. "şarap" kelimesinin eşanlamlılarından**; içki, sabah şarabı (Dîvan-ı Menûçehrî 12/142)

مُدام : **Eski Ar.;** Şarap (Dîvan-ı Menûçehrî: 12/150)

قَدَح رَطْلٍ : **Ar. Kelimeler ile Tamlama**; Büyük şarap kadehi (Divan-ı Menûçehrî 202/2685)

[53] Demirayak, Kenan; **Arap Edebiyatı Tarihi III/Emeviler Dönemi,** Erzurum 2012, s.117

صراحی **: Ar.dan alınma Eski bir kelime** [صراحيَة : orjinali]; ucu dar karnı olan cam ya da billur kap, içine şarap konulup içilir, şarap kabı, sürahi (Divan-ı Menûçehrî 168/2270; İbn Manzûr, *a.g.e.,* c.II s.509)

صبوحي: (Sabuhî); **Ar. Kelime:** sabah şarabı (Dîvan-ı Menûçehrî 21/280)

قَهْقَهَةُ قِنِيّنه: **Eski Ar. Kelime** (قنينه : şarap kabı, sürahisi) **ile tamlama**; Şarap kabının kahkahası, kadehin çınlaması

باطيه: **Ar. Kelime**; kadeh, şarap kadehi (Dîvan-ı Menûçehrî 97/1342; Arapçalaştırılmış bir isim, Cevherî c.VI, 164,)

قرابه: **Ar. Kelime**; Şarap şişesi, sürahi, kırba (Dîvan-ı Menûçehrî: 117/1582)

رحيق **: Eski Ar.**; katıksız alkol, saf, katıksız saf şarap (Dîvan-ı Menûçehrî: 44/639)

خمر : **Eski Ar.;** şarap (Dîvan-ı Menûçehrî 82/1135)

مى لعل: **Ar. mazmun**; La'l (kırmızı) renkli şarap (Dîvan-ı Menûçehrî 10 /130)

بلبله**: Eski Ar. Kelime**; Dökerken içinden şarap sesinin duyulduğu bir tür şarap kabı, testi (Dîvan-ı Menûçehrî 51/727)

بادهٔ احمر: **Pehlevîce- Ar. Kelime**; kırmızı bâde, şarap (Dîvan-ı Menûçehrî 44/640)

عرق: **Ar. Kelime**; Bir çeşit alkollü içecek (Dîvan-ı Menûçehrî 44/640)

خمار : **Arapça Kelime**; Şarapçı (Dîvan-ı Menûçehrî 19/249)

صَهْبا **: Eski Ar. Kelime**; Acıya yakın tadı olan bir şarap (Dîvan-ı Menûçehrî 25/345)

نَبيذ : **Ar. Kelime**; Şarap (Dîvan-ı Menûçehrî 21/ 279)

عُقار : **Ar. Kelime;** Şarap (Dîvan-ı Menûçehrî 12/138)

جُرْعَة : **Ar. Kelime**; Bir kerede şaraptan içilen yudum (Dîvan-ı Menûçehrî 8/99)

عَصير: **Ar Kelime**.; Şarap (Dîvan-ı Menûçehrî 7/84)

2.3. Menuçehrî Divanında Aşk

Menûçehrî'nin "rindâne" bir tarza sahip olduğu yani "bohem" bir yaklaşımı benimsediği şiirlerinde gözükmektedir. Eğlence ve şaraba düşkün olup "anı yaşayan" bir şair olarak bu tip bir yaklaşımı benimsemek onun tabiatına daha yakındır. Bu özelliği aşk konularında ön plana çıkmıştır. Menûçehrî üslup olarak aşktan yakınmaz, dayanılmaz özlem ve acı, aşktan duyulan elem ve ızdırap onun şiirlerinde pek görülmez.

Özetle Menûçehrî aşk şiiri türünde de kendi özgünlüğünü göstermiş, farklı temaları şiirinin bütünlüğüne yaymış, alışılmış konuların yanı sıra kendisinin ilgisini çeken türleri şiirinde farklılığına rağmen kullanmıştır. Aşkın soyut hali de onun şiirlerinde gözükmez. Aşkın yarattığı manevi yaralar, yaralanmalar, acı çekmeler, maşuğun yokluğunda duyulan aşırı hasret özlem ve abartılı aşırılıklar onun şiirinde yoktur. Menûçehrî divanında "ulvî" ve ulaşılamaz aşka değil "somut" ve dünyevî bir aşka yer verir.

Menuçehri bazı beyitlerinde manevi bir aşkı anlatır. Tabiata, farklı canlılara farklı düşüncelere ve bilime duyduğu aşk sık sık dizelerinde dile getirilir.

Divandaki Uzrî Gazel şairleriyle ilgili İsimler[54] :

جَميلِ مَعْمَر عَذرى : Arap Şair; Ebâ 'Amr Cemil b. Abdullah b. El-Ma'mer el-'Azrâ el-Kuzâî tam adıdır(ö.82/701). Zü'l-Kalbeyn lakaplı olan Arap şair Buseyne'nin aşığıdır. Şiirleri çok tatlıdır, daha çok gazel, fahr ve teşbib söylemiş methiye

[54] Uzrî Gazel: Platonik bir aşkı anlatan, Allah korkusu, cennet, cehennem, kaza, kader gibi unsurların hakim olduğu aşk şiiri türüdür. Emevîler döneminde görülen şehirleşme hareketlerinin dışında kalmış ve çölde yaşamış bedevilerde ortaya çıkmıştır. Bu türün temsilcisi Cemil b. Ma'mer'in, Vâdi'l-Kurâ'daki 'Uzra kabilesine mensup olmasından dolayı bu gazel türüne 'Uzrî Gazel adı verilmiştir. (bkz. Kemal Tuzcu, Bir Emevi Şairi Kuseyyir Azze)

yazmamıştır. Mısır'a gidip Abdülaziz b. Mervân'a katılmış ve orada ölmüştür[55].(Divan-ı Menûçehrî 117/1579)

عَزّه و عَفرا و هِند و مَیّه و لَیْلی: Arap edebiyatındaki meşhur maşuka isimleri; Azzeh (Küseyyir'in maşukası), 'Afrâ ('Urve'nin maşukası), Hind (Abdullah b. 'Aclân'ın maşukası), Meyyeh (Zi'r-rumme'nin maşukası), Leyla'dır (Kays b. Mulevveh'in maşukası) . (Divan-ı Menûçehrî 81/1127)

عروة: Arap tarihinden bir Şair, 'Urve b. Verd; Amcasının kızı 'Afrâ'ya aşık olup kavuşamayan hicretin 30./650 yılında Medine yakınlarındaki Vâdiyü'l –Kurâ'da ölüp oraya gömülen 'Urve b. Hizâm b. Muhâcirü'l- 'Azrâ'dır. /عفری : 'Urve'nin maşukasıdır. (Divan-ı Menûçehrî 124/1675)

جَمیل : Arap şairi ve Buseyne'nin aşığı; Cemil / بُثَیْنه : Cemil'in maşukası; Buseyne (Divan-ı Menûçehrî 124/1684)

اُمِ اَوْفی : Umm-i Evfâ; Zuheyr'in maşukasıdır. (Divan-ı Menûçehrî 124/1684)

تِمثالهایِ عَزّه و تَصْویرهای مَی: Ar. Cahiliye Dönemi meşhur maşukalar ve Frs. çoğul eki (ها) Beyit Yarısı; 'Azze'nin resimlerini ve Meyye'nin suretleri [Azze (عزه);Arap şairi Kusey'in maşukasıdır. Meyye (می) Arap şairir Zir'-Remmeh'in maşukasıdır] (Divan-ı Menûçehrî 134/1794)

لیلی : Leylâ; Arap edebiyatında Kays'ın maşukasıdır. (Divan-ı Menûçehrî 171/2305)

3. 4 Menuçehri Divânında Bazı Edebi Sanatlar

3.4.1 Tasvir

[55] Debîr-i Siyâkî, Muhammed; **Luğat-ı Furs Önsözü,** Tahran hş. 1336/1957, s.280

Tasvir ögesi Arap şairlerinin kullandığı bir edebi sanat olarak Menûçehrî'nin kasidelerinde de göze çarpmaktadır. Şair Arap edebiyatının bu yönünü de şiirlerine taşımıştır. Bu bağlamda tasvir, Arap şairleri ve Menûçehrî'nin en belirgin ortak özelliğidir de denebilir. Cahiliye şairleri tasviri çokça şiirlerinde kullanmışlardır. Çok boyutlu tasvir Cahiliye edebiyatının olmazsa olmazı bir söz sanatıdır. Terkedilen diyar, deve, çöl, yağmur, şimşek, gece, bulut ve at tasvirleri, şarap ve tabiat tasvirleri Cahiliye dönemi şiirinde görülen en önemli özelliklerdir[56].

Tıpkı Cahiliye Devri şairlerinde olduğu gibi Menûçehrî de aynı tasvir konularını kasidelerine taşımış, Arap şairlerinden etkilenmiştir. Arap kasidelerinde terkedilen diyar karşısında durup gözyaşı dökmek ve oluşan hissiyatı dile getirmek bir gelenektir[57]. Bu kısımdan sonra ise şair bineğinin tasvirini yapar. Bu binek genellikle devedir.

Menûçehrî'nin "Der-Medh-i Vezîr-i Sultan Mes'ûd-. Gaznevî" adlı 42. kasidesi işte bu geleneğe uygun bir şekilde oluşmuş olup terkedilen diyara ve kalıntılara ağlama bu kasidede görülür:

چو برگشت از من آن معشوق ممشوق	نهادم صابری را سنگ بر دل
نگه کردم به گرد کاروانگاه	به جای خیمه و جای رواحل

"O narin sevgili benden yüz çevirince sabır taşını gönlüme koydum.

Kervan yerinin etrafına, çadırların ve yük hayvanlarının yerlerine baktım.

Orada ne bir vahşi hayvan gördüm ne bir insan ne atlı ne de yaya gördüm."(Divan-ı Menûçehrî 65/921-22)

Daha sonra şair terkedilen diyarda tıpkı Cahiliye şairlerinin yaptığı gibi devesini tasvir etmeye başlar:

نجیب خویش را دیدم به یکسو　　چو دیوی دست و پا اندر سلاسل

گشادم هر دو زانو بندش از دست　　چو مرغی کش گشایند از حبایل

[56]Yanık Nevzat H.; **Arap Şiirinde Tasvir**, Erzurum 2010, s.25-269
[57] Yanık; **a.g.e.**, s.91

برآوردم زمامش تا بناگوش فروهشتم هویدش تا به کاهل

نشستم از برش چون عرش بلقیس بجست او چون یکی عفریت هایل

همی‌راندم نجیب خویش چون باد همی‌گفتم که اللهم سهل

چو مساحی که پیماید زمین را بپیمودم به پای او مراحل

همی‌رفتم شتابان در بیابان همی‌کردم به یک منزل، دو منزل

Bir tarafta eli ve ayağı zincirli bir dev gibi kendi devemi gördüm.

İki dizinin bağını elinden çözdüm, o iplerle çekilen bir kuş gibiydi.

Yularını kulağına kadar çıkardım, havidini boyun köküne kadar salıverdim.

Taht-ı Belkıs gibi onun korkunç bir ifrite benzeyen cesedine oturdum.

Kendi devemi rüzgar gibi sürdüm, ey Alah'ım kolaylaştır, dedim.

Yeryüzünü ölçümleyen bir ölçümcü gibi onun ayaklarıyla merhaleler katettim.

Koşturarak çölde gidiyordum bir menzili iki menzil yapıyordum.

Kendisine girenin oradan çıkamadığı o denli sert ve o derece soğuk bir çölü. (Divan-ı Menûçehrî 66/924-31)

İşte bu kaside konunun işlenişi ve tasvir açısından klasik Arap kasidesiyle tamamen aynı özelliktedir. Menûçehrî'nin at ve deve tasvirlerinin hepsinde Cahiliye formu özellikleri hemen göze çarpmaktadır. Ayrıca Cahiliye devri kasidelerinin özelliklerinden bir başkası da "istitât" yani konudan konuya geçmedir[58]. Aynı özellik Menûçehrîde de görülmektedir. O da kasidelerini bir konudan diğer konuya geçerek yazmıştır.

Sözel sanatlardan olan bu unsurlar nazımı zenginleştiren önemli etkenlerdendir. Yazılan şiirin sanatsal açıdan değerini artıran bu özellikler şiire anlam katması bakımından da önemlidir. Menûçehrî bu üç özelliği şiirine başarılı bir şekilde uygulamış

[58] Yanık; **a.g.e.**, s.26

ruhî ve sanatsal betimlemelerini şiirlerine uygun kelimeler ile aktarmayı başarmıştır. Tasvir ve teşbih yaparken elbette Arap Edebiyatından örneklemeler de getirmiştir.

Yaşadığı çevrenin doğal güzelliklerini divanına taşıyan şair bu konuda oldukça başarılıdır. Gördüklerini hissettiklerini kelimeler aracılığıyla okuyucunun gözünde adeta diriltir. Şair bu özelliği ile çağdaşı olan diğer şairlerden ayrılır. Bu yüzden ele aldığımız "tasvir" ögesi Menûçehrî'nin en çok kullandığı söz sanatlarının başında gelir.

Tecsîm/somutlaştırma düşünceler arasında bir benzerlik bulunmasa bile somut bir şekil arasında bir benzerlik kurularak yapılan bir tasvirdir. Bu tip tasvir birçok Arap şairin kasidelerinde yer aldığı gibi Menûçehrî'nin kasidelerinde de yer almıştır.

Divanda Geçen Tasvir ile ilgili Kelimeler

حَسْناء مِثْلُ الجْارِيَه : Ar. İfade; Cariye gibi güzel (Divan-ı Menûçehrî 101/1391)

3.4.2.Teşbih

Teşbih unsuru da yine şairin tabiata olan ilgisi dahilinde divanda kendine yer bulmuştur. Şair edebî alanda kendini göstermiş, iç dünyasında hissettiği duyguları toparlayarak sözcüklere dökmüştür. Aslında onun şöhretinin ve başarısının dayanağı onun tasvir ve teşbih sanatlarını gözlem yeteneğinin de birleşimiyle ustalıkla kullanma hünerindendir. Şiirlerinde tabiatı ayrıntılarıyla betimlemiştir. Örneğin bir çiçeği yapraklarının şekliyle, neye benzediğini, çizilen mutlu tasvirde hangi görevi üstlendiğini rahatlıkla görürüz. Bilinmeyen farklı bitki adları, farklı hayvan adları da yine divanında yer alır. Burada Arap etkisine değinecek olursak Cahiliye dönemi şiiri temalarını, divanında fazlaca kullanmıştır. O dönemde şiirinin matla kısmında görülen sevgilinin terk ettiği kalıntılar, deve, çöl, gece, yağmur ve bulut tasvirlerini şiirinde o da tekrarlar. Yine şarap tasviri de divandaki vazgeçilmez unsurlardan biridir. Cahiliye dönemi Arap şiirini bilen biri bu üslup benzerliğini hemen farkedebilir.

Kendi döneminin edebi bir özelliği olarak Menûçehrî'nin tasvirleri teşbih doludur. Bu durum onun farklı sanatlar kullanmasına çok izin vermez. Divanı hem tasvir hem de teşbihte yeteneğini gösteren örneklerden oluşur. Menûçehrî için bu iki sanatın ustasıdır denebilir. Teşbihleri de yine tasvirleri gibi güçlü gözlem ve sınırsız hayal gücünden alınmadır. Teşbihlerinin ardındaki çaba ise benzetilen varlığın görsel anlamda daha iyi anlatılmaya çabalanmasından kaynaklanmaktadır. Yani teşbihleri

duygulara değil de görselliğe yöneliktir denebilir. Örneğin divanında bir hayvanı başka bir hayvan ile teşbih eder. Atı deve ile deveyi at ile teşbih etmektedir.

Divanda Geçen İlgili Kelimeler

نَجیب : Ar. hayvan için sıfat; seçkin deve, cins, asil deve (Divanı- Menûçehrî 66/924)

هوید : Eski Ar. kelime; devenin semeri (Divanı- Menûçehrî 66/926)

خَلخال / جَلاجِل : Eski Ar. (tek. جُلجُل) kelime; Develerin ya da atların boynuna bağlanan metal zil / Ar. Kelime; halhal (Divanı- Menûçehrî 66/940)

بازل : Eski Ar. kelime; erginliğe ulaşmış ve azı dişleri çıkmış deve (Divanı- Menûçehrî 66/943)

عَماری : Ar.dan alınmış [orjinali: عماريَّة] eski bir kelime; hevdeç, at ya da deve gibi bir bineğin üzerindeki taht-ı revân (Divanı- Menûçehrî 66/942)

سَنامِ : Eski Ar. Kelime; devenin hörgücü (Divanı- Menûçehrî 93/1294)

جُلَیْل: Eski Ar. Kelime; çul, devenin üzerine konulan hevdecin üzerindeki perdeye verilen ad (Divanı- Menûçehrî 154/2085)

IV. BÖLÜM

MENUÇEHRÎ DİVANINDA ARAP ŞİİRİ NAZIM ŞEKİLLERİ

Bu kısımda Menûçerî divanındaki kasidelerde geçen Arapça kelimeler, tamlamalar, deyimler, beyitler ve beyit yarıları, mazmunlar ve bunların yapıları, Farsça-Arapça veya Arapçaya başka dillerden geçen Arapçalaşmış kelimeler ele alınmış ve Türkçe anlamları da verilmiştir. Bu çalışmada 77 kaside, 11 musammat, dûbeytiler ve tek beyitler üzerinde durulmuştur.

4.1.KASİDELER

Bu kısımda Menûçehrî'nin çeşitli hükümdar ve vezirlere yazdığı kasidelerde geçen Arapça kelimeler ve Farsça-Arapça ibareler yer almaktadır.

Kaside: 1

Baharın Tasviri ve Ebu'l Hasan'ın Medhi

İfade	Ait olduğu dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
راغ عَدَن	Ar.	Kelimelerden tamlama	Belirtisiz İsim tamlaması	Adn cenneti	1
حلقهٔ مشکین رَسَن	Ar.- Frs.	Ekten tamlama	Zincirleme İsim tamlaması	misk kokulu ip halkası	1
نُقْره ذَقَن	Ar	Kelimelerden Tamlama	Belirtisiz isim Tamlaması	gümüş yanak	1
مُعَصْفر سوده میان لبن	Ar. - Frs.	tamlama	İsm-i Mef'ul kelimeler	dövülmüş sarı fosfor serpilmiş süt dolu bir kadeh gibi(dir).	1
قیر مُسَلسل	Ar.	Kelimelerden Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Katran gibi iki halka	1
سندس رومی	Ar. – Frs.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Rum ipeği	1
ثَوْبِ عَتَّابی	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	'Attâbiye elbisesi, Bağdat'ta dalgalı	1

				kumaşlar dokunan eski bir mahallenin adıdır.[59]	
قوس قُزَح	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Gökkuşağı	1
خِزّ کبود	Eski Ar. - Frs.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	mavi gömlek, halis ipek gömlek	1
سیمین صَنَم	Frs. –Ar.;	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	gümüş sanem (put) : güzeli kastediyor.	1

لعبگر : Ar.- Frs. kelime, **Mürekkeb kelime**; oyuncu, oyun oynayan

Kaside: 2

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
مِحْراب داوود	Ar.	Tamlama	Belirtisiz İsim Tamlaması	Davud'un Mihrâbı	2
داوود حَنْجَر	Ar.	Tamlama	Belirtisiz İsim Tamlaması	Davudî ses, güzel ses gırtlak	2
یاقوت رمّانی	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	yakut renkli nar	2
منظر مَیْمون	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	güzel manzara	2
لالهٔ نُعْمان	Ar. - Frs.	Tamlama[Bitkibilim] Arapça aslı 'şakayık-ı nu'mân [شقایق نعمان]	Belirtisiz İsim tamlaması	Şakayık	2
مُشْک خرخیزی	Ar.- Frs.	Tamlama	Belirtisiz İsim tamlaması	Kırkız miski	2
قَطْرَه‌هایِ قیر	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	katran damlaları	2

[59] Coşkuner; **a.g.e.**, s.94

لؤلؤها به زنبرها : Ar.-Frs. ekler olan ‘be’(به) ve (ها) ile oluşturulmuş tamlama; inciler el arabaları(-na)

بُلبُل و صُلصُل : Ar. kuş isimleri, Kelimeler; bülbül ve tahtalı güvercin

اکْحلهای جمّازان به نَشْتَرها: Eski Ar. Kelime, (جماز:cemmaz, , hızlı giden deve anlamına gelir) tamlama Frs. kelime olan (neşter: نشتر) çoğul eki olan ‘ha’ (ها) ve araya (به) ‘be’ hal ekiyle oluşturulmuş ifade; kara sürmeli hızlı develeri neşterle açmak

سُنْبل, عَبْهَر : Eski Ar. Kelimeler [bitkibilim] Bitki Adları; sümbül, nergis

عَبْهَر,سُنْبل : Eski Ar. [bitkibilim] **Kelimeler;** sümbül, nergis

عَرْعر : Ar. Kelime; servi ağacı

صَرْصَر : Eski Ar.; rüzgar, fırtına

الا یا سایهٔ یزدان و قُطب دین پیغمبر : Ar.- Frs. Tamlama Nida (الا یا) ile; Ey Tanrının gölgesi, peygamberin dininin kutbu

مَعْجَر : Ar. Kelime ism-i âlet; Daha çok Yemen’de kullanılan, örtüden küçük, peçeden büyük başörtüsü

مِزْمَر : Ar.Kelime; ney (çalgı aleti)

قالوس : Ar.Kelime; müzik makamı

فریش آن : Ar.- Frs. İfade; Nida, ne mutlu, bravo!

مُنْدَرِس: Ar. Kelime ism-i mef'ul; eski, köhne, yıpranmış

Kaside: 3

Divanındaki şarabı tasvîr ettiği 3. Kasidenin son iki beyti tamamıyla Arapçadır. Bu beyitleri Arap şair A'şâ Kays'ın :

أَلم تَنْهَ نَفْسَكَ عَمّا بها --- بلى عادها بعض أطرابها

Günlünü meylettiği şeyden alıkoymadın mı?
Elbette o bazı coşkularına geri döner.

Matlaıyla başlayan şiirinden almıştır.

Arap şiiri sanatında bu tür ödünçlemeye İktibâs veya Tazmîn adı verilir. Menûçehri iki beyiti Arap şair A'şâ Kays'tan aldığını ifade eder. Câhiliyye dönemi şairlerinden olan A'şâ Kays daha çok şarap tasvirleriyle tanınır.شعر أعشى قيس ifadeleriyle şairin şu beyitlerine yer vermiştir:[60]

وكـــأس شَـــرِبْتُ علـــى لـــذّة
و أُخْـــرى تَـــداويْتُ مِنهـــا
بِهـــــــــــــــــــــــــــــــــــــــا

لِكـــىْ يَعْلـــمَ النّـــاس اَنِّـــى اِمـــرو
اَخـــذْتُ المعيشـــة مـــن بابهـــا

Nice lezzetli tatlı kadehlerde şarap içtim, ve onunla o kadını iyileştirdim.

İnsanların maişetimi onun kapısından alan bir adam olduğumu bilsinler diye

Bu iki beyit tamamen Arapça olup, Cahiliye dönemi şairi A'şâ-yi Kays'tan alınmıştır.

طبطاب : **Eski Ar. Kelime;** Çevgan(Frs. isim) polo oyunun bir türü, eski bir spor türü.

[60] **Ebu Bâsir Meymun b. Kays b. Cendel;** Cahiliye dönemi muallaka şairlerinin birinci tabakasından sayılmıştır. Ben-i Kays'dan olup soyu Bekr b. Vâil'e dayanır. Methiye ve şarap tasvirinde öne çıkar. Dönemin en fazla şiir söyleyen şairidir ve müzik eşliğinde de şiir söylemiştir. Sâsânî padişahı Hüsrev'in hizmetinde de bulunduğu, bu yüzden şiirlerinde Farsça kelimeler bulunduğundan bahsedilir. Uzun bir ömür yaşayıp 7/628'de ölmesine rağmen Müslüman olmamıştır (Debir-i Siyâki, s.293).

بتعجيل : Ar. Frs. (‘be’: به) yani ‘ile’ kelimesi; Aceleyle demektir

Kaside: 4

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
فلاتى سَحيق	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	uzak çöl	4

نَعيق : Ar. Kelime, mübalağalı ism-i fâil, ses ifade eden mastar; ötüş, ötme

أيا لَهْفَ نَفْسي : Ar. Nîda kelime; Bu ifade özellikle Abbasi dönemi şairlerinden İbn Rûmî’nin şiirinde çokça kullanılmıştır. Ah zavallı nefsim!

سِقْط اللّوى عقيقا مِقراطْ : **Ar. yer isimleri**; Cahiliye dönemi şiirindeki kalıntılar

‘Akîkâ: Medîne’nin yakınlarında yeşillik ve suyuyla meşhur bir vadidir.

Pek çok Arap şair gibi Menûçehrî’de şiirlerinde daha önceki meşhur Arap şairlerinin kullandıkları yer adlarını kullanmıştır. Yukarıdaki yer adları Cahiliyye dönemi tanınmış Arap şairi İmr’u’l-Kays’ın muallkasaının matlaından alınmıştır. Beyit şu şekildedir;

قفا نبك من ذِكرى حبيب ومنزل بسِقطِ اللِّوى بينَ الدَّخول فحَوْمل

Durun! Ed-Dahûl ve Havmel arasındaki Sikt-ul Livâ’da bulunan sevgilinin evine ağlayalım.

عُنَيزَه : Meşhur Cahiliye Dönemi Arap şairi İmr’ul-Kays’ın maşukasıdır.[61]

Aynı kasidede şairin çadırına girdiği sevgilisinin adıdır[62].

Kaside: 6

[61] **a.e.**, s.275
[62] **7 askı**; (Çev. Nurettin Ceviz v.d.,) s.32

وَقت عصير و كباب : **Ar. kelime;** şarap (عصير) (Bu ve bunun benzeri içki anlamında bir sürü farklı Arapça kelime kullanılmıştır) ve kebap vakti. Asir kelimesi Farsçada ve Arapçada şarap anlamında kullanılmaz. Ancak şairin divanında bu kelimenin şarap anlamında kullanıldığını görüyoruz. Asir Arapçada bir şeyin özü suyu anlamındadır. Yunan Mitolojisinde ise *asîr* halktan avam kişilerin içkisidir.

نُقْل: Ar. Kelime; badem ve fındık ve şeker ile yapılan bir çeşit tatlı meze

Kaside: 7

زَبِيبْ : Ar. Kelime; kuru üzüm

جُرْعَة: Ar. Kelime; Bir kerede içilen şarap yudumu

نظاره, رقيب : Ar. Kelimeler; seyirci, gözcü

Kaside: 8

صَفيرْ: **Ar. Kelime;** ıslık

Kaside: 9

Sultan Mesud Gaznevî'nin Medhi Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
دل أحْرار	Frs.-Ar.	Tamlama	Belirtili isim Tamlaması	hürlerin gönülleri	9
زر عِيار	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	som altın	9
دار قرار	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Ahiret aleminden kinâyedir	9

رَنْج و عِنا : Ar. İfade; eziyet, sıkıntı

عِوار : Ar. Kelime; kusur

Kaside: 10

ألا وقْتِ صَبوح : Ar. giriş ünlemi; sabah şarabı vaktidir.

Kaside: 11

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
جوى عُقار	Ar. Ukâr (عقار) ırmağı	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	şarap	11
طالع نحْس	Ar.	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	kötü talih	11

طاق و رواق : **Ar. ifade ;** eyvan ve revak

حِلْم و وَقار : Ar. İfade; yumuşaklık, akıllılık ve vakar

بَساط: Ar. Kelime; sofra

نَثار: Ar. Kelime; hediye

Kaside: 12

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
نبيذِ غارْجى	Ar. –Frs.	Tamlama	Şarap kelimesinin eş anlamlılarından	içki, sabah şarabı	12

مُدامْ : Ar.; Kelime ism-i failin mübalağa sigası, divanda birçok Arapça eş anlamlısı mevcut olan kelime; içki, Daima içilen

نه جای طَعْنه و جای مُلام : Ar. –Frs. ifade; ne paylama ne de kınama yeridir.

Kaside: 13

Sonbaharın Tasviri ve Sultan Mesud'un Veziri Ahmed b. 'Abdussamed'in Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
قَوس قُزحْ (2)	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim Tamlaması	gökkuşağı	13
بيْضةِ كافور	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	(hoş koku) kâfur tohumu (yumurtası)	13
جُملةِ اعْضا	Ar.	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	bütün uzuvları	13
غالِيه رنگ	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Galiye (غاليه) misk kokusunun eş anlamlısı; misk renkli	13
أهْل قُران	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Kuran ehli, Müslümanlardan kinâyedir.	13
روح قُدْس	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Dört büyük Melekten en büyüğü olan Cebrail a.s.	13
شَمْسُ‌الوُزرا	Ar.	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	vezirlerin güneşi	13
شَمْسُ الثّقَلان	Ar.	Bu tamlama çeşidinin Farslardan Araplar'a geçtiği görülmektedir. Cahiliye Dönemi ve ilk dönem şairlerinde bu tip ifadelere rastlanmamaktadır.	Belirtili isim tamlaması	ins ve cinnin güneşi	13
بيم خُنّاقْ	Ar.-Frs.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	difteri (hünnak) (خناق) korkusu[63]	13

[63] Bkz. Coşkuner, **a.g.e.**, s. 80

المِنة لله : Ar. ifade; Allah'a şükürler olsun.

يَرَقان: Ar. **Kelime (hastalık adı);** sarılık

طَبيبْ : Ar. kelime; İsim doktor

فَضْل و مِن : Ar. kelimeler; fazilet ve huy

فَضْل و مِن : Ar. kelimeler; fazilet ve huy

نه قِياسْ و نه كَران : Ar.-Frs. kelimeler ile İfade; ne kıyas ne de sınır

جَلاَّب : Ar. Kelime, ism-i fail; celb eden/ etrafına toplayan

على حال زمانه : Ar. –Frs.İfade; zamanın gidişi (gidişatı) üzerine

حاشيهٔ و حَشْم : Ar. Kelimeler ; büyükler küçükler, beyitte yakınlar ve hizmetliler olarak çevrilmiştir.

ذِلُّ و هَوان : Ar. İfadeler; zillet ve düşüklük

عِنا و الم : **Ar. Kelimeler;** eziyet ve zahmet

Kaside: 14

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
تریاق بزرگست	Ar.- Frs	tamlama	Tamlama	büyük ilaç (tır).	14
مَعجون مفرّح	Ar.	Tamlama	ism-i mef'ul	ferahlatıcı ilaç	14

شَهْد و رطْب : Ar. kelimeler; bal ve hurma

سَلَبْ : Ar. Kelime; Çekip alma (elbise, örtü)

Kaside: 15

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
طالع سَعْد و مُبارک	Ar.	tamlama	Zincirleme isim tamlaması	Mutlu ve mübarek talih	15
یاقوت ثَمین	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Kıymetli yakut	15
عود قُماری	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Kûmâr ödü (güzel koku)	15
نَقْش مُهَنا	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	kutlu nakış	15
غَرْفهٔ فِردوْس	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	cennet gibi oda (memduhun) sarayını övüyor.	15

Ar. kelimeler (عجین,کافور ,عنبر) – Frs. ekler (از:- den , ست: dır, dir) ile tamlama: از عَنْبر و کافور عجینَسْت Anber ve Kâfur ile yoğrulmuştur **(**Memduhun sarayını övüyor).

Kaside: 16

Nevruzun Vasfı ve Hâce Hasan b. Eb'l Hasan'ın Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
دُم حوت آفِتاب	Ar.	Tamlama [Astro.]	Zincirleme isim tamlası	balığın kuyruğu (burç)	16
کاری صَعْب	Ar.- Frs.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	zor iş	16

حورا نژاد	Ar. Frs.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	huri soylu	16
اَیْ بَدَل ذویزن	Ar. Arap Şairi	isim	İsim tamlaması	Ey Zû Yezen'in sahibi (lakap)[64]	16
صاحب دو کَف	Ar. Frs.	Tamlama	Zincirleme isim tamlaması	İki cömert avucun sahibi	16
همه عیبی نُفور	Frs.-Ar.	İfade, tamlama	İfade	tüm ayıplardan nefret eden (memduhu övüyor)	16
وَقْت طَرب	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	neşe vakti	16

ایمنی و عِزّ و ناز : Ar. Frs. Kelimeler; şeref, nimet, mutluluk

حِجْله : Ar. Kelime; Zifaf odası

طُرْفَه : Ar. kelime; seçkin

عِیاذْ : Ar. kelime ism-i mekan; sığınılacak yer

طَرَب و مُطرِب : Ar. kelimeler, ism-i fâil; neşe ve çalgıcı

رَعد تبیره زنست / برق کمند افکنست: Ar.(beyitte geçen) ifade; Gök gürültüsü davul çalıyor / şimşek kement atıyor.

[64] Seyf b. Zî yezen-i Hamirî (50-110/670-728); Yemen bölgesi Arap meliklerindendir.(Debîr-i Siyakî, **a.e**., s. 265)

فضْل و کَرم کرد تست / جود و سَخا ورد تست : (beyitteki) Ar. ifade ve Frs. ek (ست- dır,dir) Fazilet ve kerem senin işindir, bağışlama ve cömertlik senin gülündür.[65] (Divan:16/237)

ای عَوَض آفتاب : Ar. nîda Frs. (Âfitâb: güneş kelimesiyle); Ey Güneşin bedeli! (memduha sesleniyor.)

خوبتر از لعْبَتی : Ar. İfade; sevgiliden (bebeğimden) daha güzel!

فاعِل فعل حَسن : Ar. ifade; Güzel işlerin sahibi

حَکَم بن مُعاذ : Arap Şair; Ebu Mu'az'ın hikmetlerini kastediyor.[66]

Kaside: 17

Bâhtiyar'ın (Ebu Harb) Methi Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
عَنبر عِذار	Ar.	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Amber yanaklı	17

جُلْنار : **Ar. Frs.dan Kelime geçmiş (Gülnar);** Nar çiçeği

اِحمرار – اِصْفرار : Ar. kelimeler, (sülasi mezid fiilinin mastarları) : sarılık, kızıllık, kırmızılaşma

نُضار : Ar. Kelime : Altın

[65] Coşkuner; **a.g.e**., s. 282
[66] Ebû Mu'az Beşşar b. Burd (97-167/715-783); Basralı meşhur kör şairdir. On yaşında şiir söylemeye başlamıştır ve on iki bin kaside söylemiştir. (Debir-i Siyâkî, **a.e**., s.298)

سَعد و نَحْس : **Ar. kelimeler;** mutluluk ve şanssızlık

بی‌اضْطِرار- با اِخْتِیار : **Ar. kelimeler- Frs. Ekler (**بی- با **) (Sülasi Mezid Mastarlar)** ; ıstırapsız, seçim ile

ساقی بیا : Ar. Kelime – Frs. emir kipinde kelime; Ey saki buraya gel

اندر مَدار/نُدر مدار : Ar. kelimeler Frs. ek (اندر); yörüngede, (yörüngesiz) kararsızlık

عِز آشِکار/ ذَلّ نهفته: Ar. –Frs. kelimeler; izzeti aşikar, hatası gizli (memduh için)

با شَرار/ با شُعاع : **Ar. Kelimeler- Frs. ekler (**هم- با**);** alev ile, ışık ile

قَنْد لب : **Ar. tamlama;** şeker misali dudak

شُعاعش گویی نُضار : **Ar. Frs. ifade** Işığının altın (**نضار**) misali parıldaması

دِثار/لباس : **Ar. Kelime** cüppe, aba

عقیق - : Ar.; akik taşı

مُستعار- مستعیر : Ar. ism-i fail, ism-i mef'ul; ödünç alan, ödünç alınan

به طول- به عرض : Ar. -Frs. ek(به) ; boyuna, enine

در سر خمار: Ar.- Frs. kelime ve ek; başında başörtüsü

مَرَخْ و عَفار : Ar. mazmun; iyi yanan, yanıcı özelliğe sahip olan iki ağaç çeşidi[67]

[67] Coşkuner, **a.g.e**., s.284

خِمار- عُقار – باده: Ar. eş anlamlı kelimeler; şarap, bâde, mey

Kaside: 18

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
خِمار مَی	Ar.	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Mey sarhoşluğu	**18**

نَبیذ : Ar. Kelime; Şarap

صَبوحی : Ar. Kelime (divanda birçok yerde geçen 'şarap' kelimesinin eşanlamlılarından biridir.); sabah şarabı

طریق و مذهب عیسی : **Ar. İfade;** İsa'nın mezhep ve yolu

Kaside: 19

هاوِیه: Ar. Kelime; cehennem

روضَهٔ رِضوان: **Ar. Kelime;** cennet (bahçesi)

Kaside: 20

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
ورد مُورّد	Ar.	Tamlama	Mazmun	kıpkırmızı gül	20
خُلد مُخَلّد	Ar.	Tamlama	Mazmun	ebedi cennet	20
سلیم مسهَّد	Eski Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlası	uykusunu almış ayık, az uyuyan	20
لب عقیقیْن	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	İki akik renkli dudak	20
سلیم مسهَّد	Eski Ar. (مسهد)	Tamlama	tamlama	uykusunu almış, ayık, az uyuyan	20

بُسَّد مِنْقار	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	mercan gagalı	20
دو حدِّ مُهنَّد	Frs. –Ar.	Tamlama	ism-i mef'ul	İki tarafı keskin hint kılıcı	20
مَلَک خصال	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	bütün huyların sahibi	20
دَرْع مُزَرَّد	Eski Ar.	Tamlama	ism-i mef'ul	Örgülü, halkalı zırh	20
شرار نار موقّد	Ar. kelimeler	Tamlama	ism-i mef'ul (موقد) ile zincirleme isim tamlaması	tutuşmuş ateş parçası	20
دو دست مسعَّد	Frs.-Ar.	Tamlama	ism-i mef'ul (مسعَّد) ile zincirleme isim tamlaması	iki sevinçli el ile	20

عَسْجد : Ar. Kelime; Altın

فَرقد : Eski Ar. Kelime [Astro.]; Kutup yıldızı

قَولْسرا : Ar. -Frs. birleşik kelime; hatip

مُصَعَّد : Eski Ar. Kelime, mimli masdar; Buharlaşmış

مطرَّد : Eski Ar.Kelime ; Uzun

مُسنَّد : Ar.Kelime, ism-i mef'ul; dizilmiş

ارمد : Eski Ar. Kelime; göz hastalığından muzdarip olma

سرمد : Eski Ar. Kelime; payidar, ebedi süren, dâimî

مُبَلَّد : Ar. Kelime, ism-i fa'il; cimri

سودَد: orjinali:[سؤدد] : Ar.dan alınıp Farsçalaşmış Kelime; büyüklük, yücelik

ارعد: Ar. Kelime; yıldırım çarpmış olan kişi, çarpılmış

مُعَصْفر : Eski Ar. kelime, ism-i mef'ul ; sarı renkli, sarı elbise

مِرْود : Ar. Kelime, mimli masdar; bağ

مِقْوَد : Ar. Kelime, ism-i alet ; tasma

مُجَعَّد : Ar. Kelime, İsm-i Mef'ul; kıvrımlı saç

طفلکیست : Ar. –Frs. ek (یست) ile oluşturulmuş yüklem; çocuk gibi(dir).

قَعر کامش اسود ; Ar. –Frs. tamlama; Ağzının dibi siyah

بی کدّ : Frs. Olumsuzluk eki (بی) – Eski Ar. Kelime; sıkıntı (sız), eziyet (siz), zahmet (siz)

صاحب عبَّاد : Sâhib-i 'Abbâd: İran'ın büyük yazar ve alimi; Kâfiyu'l Kufât İsmail ibn-i 'Abbâd 326/937'de İsfahan'da doğdu. İbn-i 'Amid'in hizmetinde bulunmuş, Müeyyidü'd-Devle'nin kâtipliğini yapmıştır. İran'ın büyük yazar ve âlimlerindendir. Arapça şiirleri olduğu da söylenir[68].

مُبرَّد: Müberred, Âlim; Eb'ul 'Abbas Muhammed b. Yezid b. Abdü'l-Ekber-i Semâli (210-285/825-898). Basra'da doğup Bağdat'ta yaşamıştır. Kuvvetli bir hafıza ve nahiv ilmine sahiptir. Lügat, edebiyat, nahiv ve belagat konusunda 44 eseri olduğu söylenir.[69]

نَصْر بن احمد : Melik-i Sa'id Nasr b. Ahmed b. Emir İsmail, 301-331; Sâmanî padişahı ve Rûdekî'nin memduhudur. [70]

[68] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.325
[69] **a.e**, s.309

فَرْقَد مَرقد : Ar. tamlama [üstte geçen eski Ar. kelime ile (فرقد)]; mezarlıktaki kutup yıldızı

حاتم : Hâtem-i Tâyi; Tay kabilesinden dünyaca cömertliğiyle meşhurdur. Birçok şair yanına gitmiş ve kerem sofrasından istifade etmiştir. Onun şiirleri 1872'de Lenden'de bir mecmuada basılmıştır. Hicretten 45 yıl önce vefat etmiştir.[71]

آصَف : Âsâf; Süleyman peygamberin veziri ve Yahudi padişahıdır. Adı İbn- i Berhiya olan bu kişinin gaybi ilimleri bildiği söylenmektedir.[72]

فدفد : Eski Ar. Kelime; plato, düz arazi

Kaside: 21

Sultan Mesud-i Gaznevi'nin Veziri Hâce Ahmed'in Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
تائِب	Ar.	Kelime	İsm-i Fail	Tövbe eden	21
لُؤلُؤ بَيْضا	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Beyaz inci	21
ذُلِّ غُربت	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Gurbet zilleti	21
هيجا	Eski Ar.	Kelime	İsim	savaş	21
لُؤلُؤِ لالا	Eski Ar. kelime ile (لالا)	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	beyaz inci	21
عَنبرِ اَشْهَب	Eski Ar.	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	yazarın kendi oluşturduğu yeni bir mazmun, Gri amber	21
وقتِ عِتابى	Ar.	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	serzeniş zamanı	21
خُمارِ جهل	Ar.	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	Cehalet sarhoşu	21

[70] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e.,** s.316
[71] **a.e**, s.318
[72] Coşkuner; **a.g.e**., s.157

صهبا : Eski Ar. ; Acıya yakın tadı olan bir şarap

تندی و صَفرا : Ar. tamlama; [Tıp ilmiyle alakalı], insan bedenindeki dört ana unsurdan biri(safra); daralma ve öfke

حِربا : Ar. kelime; bukalemun

ابله آن : Ar.- Frs. Nida; ebleh o ki…

عَنقا – صَعْوَه: Eski Ar. Kelimeler; serçe ve Anka kuşu

مرغک خَطّاف : Frs.-Eski Ar. Tamlama; Kırlangıç(cağız)

Kaside: 22

Gazneli Sultan Mesud'un Methiyesi

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
مُبارِز	**Ar.**	**Kelime**	**ism-i fail**	Düşman	22
روز مصاف	Frs.-Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	savaş günü	22
صحرایِ رَجا	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Ümit vadisi	22
قافلهء فتح	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Fetih kafilesi	22
مَلَکُ العَرش	Ar.	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Arşın meleği	22

وَلا : Ar. ; sevgi, muhabbet

زُهره : Ar.; Venüs

ذِهن و ذَکا: Ar. Tamlama; zihin ve zeka

نیَت و قصدِ عَنا: Ar. Kelimeler ile tamlama; niyeti ve kasdı zorluk (olan)

مصر : Merv (şehir)

Kaside: 23

Nevruz'un Tasviri ve Vezir Hâce Ahmed b. 'Abdussamed'in Methiyesi

رَمَد : Eski Ar.; Göz ağrısı

جَزر و مَد : Cezir ve medd

وَتَد : Eski Ar.; çivi

عُقَد : Eski Ar.; büklüm

Kaside: 24

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
سَیِّد اِحْرار	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Hürlerin efendisi	24
عادت احرار	Ar.	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	hürlerin adeti	24
فصلِ شِتا	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	kış mevsimi	24
قُرصِ خورشید	Ar.- Frs.	Tamlama		güneş küresi	24

طالب شعر/اشعار : Ar. tekil/çoğul kelime; şiir sever

شجر/اشجار : Ar. tekil/ çoğul kelime; Ağaç, ağaçlar

قار : Ar.; siyah, katran

Kaside: 25

Baharın Tasviri ve Hâce Tâhir'in Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
لُؤلُؤِ فاخر	Ar.	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	kıymetli inci	25
هادِم بُخل	Eski Ar. ile (هادم)	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	cimriliği yok eden	25
طايِر ميمون	Ar.	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	uğurlu kuş	25
اختيار اوّلِ سلطان	Ar.	Tamlama	Zincirleme isim tamlaması	sultanın ilk seçtiği	25

سامر : Eski Ar.kelime, ism-i fa'il; Hikaye anlatıcı

ساهِر : Eski Ar. kelime, ism-i fa'il; Uyanık

شاطر : Ar. Kelime, ism-i fa'il; çevik

شاهر : Ar. Kelime, ism-i fa'il; şöhret sahibi

زاهِر : Eski Ar.kelime, ism-i masdar; parlak

مَحْمَدَت / مَكْرُمَت : Ar. mimli masdar; cömertlik ve övgü

غوّاصى / رقّاصى : Ar. Tamlama; dalgıçlık, dans eden

معروف / شاهر : Ar. ism-i masdarlar; bilindik, şöhret sahibi

اختيار ذوالجلالِ اوّل و اخِر : Ar. İfade ile tam beyit; evvel ve ahir celal sahibinin seçtiği

فاجِر / صِيانت : Ar. ism-i masdarlar; günahkar, korunma

نافِع / ضايِر : Ar. zıt ism-i masdarlar; faydalı, zararlı

Kaside: 26

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
زُهْرهٔ زهرا	**Eski Ar.** (زهرا)	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Parlak, parlayan venüs	26
غالیه موی	**Eski Ar.-Frs.**	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Siyah renkli saç	26

مُتَواتر : Ar. Kelime, ism-i mef'ul; Daimi olan, peyderpey

مُدارا: Ar. Kelime, ism-i fa'il; Yarenlik etmek, iltifat etmek, sohbetinde bulunmak

مُصَفّا : Ar. Kelime ism-i fa'il; temizlenmiş, pak, arı, duru, temiz

مُهَنّا : Eski Ar. Kelime, Mimli mastar; hoşa giden, seçkin, şölen, kutlama

عدوّ/ أَعداء / مُعادا : Aynı kökten eski Ar. Kelimeler , tekil, çoğul ve mimli masdar

düşman, düşmanlar, düşmanlık

تَجْربت / مُجَرّب : Aynı kökten Ar. Kelimeler; Ar. ism-i fail ve Farsçalaşmış olan bir kelime(تَجْربت) ; tecrübe, tecrübeli

صنما: Ar. nida; Ey sanem (güzel)

عجب از : Ar. Nida-Frs. ek(از: den dan) ; hayret!

Kaside: 27

Sultan Mesud-i Gaznevî'nin Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
مشکین جعد	Eski Ar. (جعد)- Frs.	Tamlama, mazmun	Belirtisiz isim tamlaması	misk kokulu kıvrımlı zülüf, saç	27

مِجْمر : Ar. kelime, ism-i âlet; buhurdan

Ar. ikilemeler, aynı beyitte; مَوج مَوج: dalga dalga / **فَوج فَوج:** kısım kısım

خنجر/: Ar.; hançer **رُمْح /: Eski Ar.;** mızrak

مُستعار / عاری: Ar. aynı kökten ism-i fail; ödünç alan, emanet alan

عینِ بی‌عیار: Ar. tamlama; kıyassız altın

تایید اَبَد / توفیق اَزَل : Ar. tamlamalar; ezeli tevfik/ ebedi te'yid

الا به حق : Ar. istisna edatı ile ifade; Haktan, doğrudan başka

رب العامین: Ar. tamlama; Âlemlerin rabbi

عمود / دبوس :Eski Ar. eş anlamlı kelimeler; gürz, demir gürz

عالی رکاب / عالی مسند : Ar. tamlamalar; Âli dayanak, yüce üzengi

Kaside: 28

Sultan Mesud-i Gaznevi'nin Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
برق ذوالفِقار	Ar.	Tamlama;	Belirtisiz isim	şimşek(ten) Zülfikar	**28**

			tamlaması		
بَيْتُ الحْرَم	Ar.	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	Beytü'l Haram, Kâbe	**28**
مِلّتِ محمد	Ar.	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	Muhammed dini	**28**

طَلايهٔ: Ar.; öncü, öncülük

صنوبر : Arapçalaşmış Yunanca bir kelime; çam fıstığı

ضَيْمُران : Eski Ar.; Fesleğen, reyhan

رايت : Eski Ar. kelime; bayrak

عروسان / لُعْبَتان; Ar. kelimeler +Frs. çoğul eki; güzeller, gelinler

مُواجَهَه : Ar. mimli masdar; yüzyüze

شَراع : Eski Ar.; misafirhane

غُل: Ar.; zincir

قِمْطَرَهٔ : Ar.; Itriyat kutusu

عَمّوريه : Yer adı; Memduh 'Ammûriye'yi doğan ve bakıcısına geçit yapar. Memduhuna şair Ebu Temmâm (ö.188/803)'ın 'Ammûriye'nin fethinde söylediği şiirinden daha düzgün ve meşhur şiir söylediğini belirtir.[73]

جِسر : Ar.; köprü

يارب: Ar. Nida; ya rab

[73] Coşkuner; **a.g.e**., s.93; Ebu Temmâm Habîb b. Evs et-Tâî Halife el-Mu'tasım Billâh'ın Afyon civarı Ammûriye'nin fethi dolayısı ile söylediği şiirdir.

ای ذُوالجلال : Ar. Nida; Ey Zü’l -celâl

یُمن و یَسار : Eski Ar. kelime(یمن **);** uğur ve güç

Kaside: 29

Baharın Vasfı ve Hâce Ali b. Muhammed’in Övgüsü

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
بُلبلِ قَوّالت	Ar.	Tamlama	Mübalağalı ism-i fa’il	Çok konuşan (konuşkan)bülbül (çok öten)	29
لالۀ احمر	Ar.–Frs. şairin kendi Ar. sözcükten oluşturduğu tamlama	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Kırmızı gül	29
دایم طَیّار	Ar.	Tamlaması	Belirtisiz isim tamlaması	her daim uçan	29
دلبرِ عیّار	Ar. –Frs.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	genç dilber	29
مِغناطیس اَحجار	Yunancadan alınıp Ar.laşmış	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Mıknatıs taşlar	29
جوی مُعَنْبَر	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Amber Irmağı, amberden oluşmuş ırmak	29
آب مُصَنْدَلْ	Frs.- Ar.	Tamlama	ism-i mef’ul	Sandal kokulu su, sandallı su	29
بادۀ اَحمر	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Kırmızı Şarap	29

مشاطه بر فرق عروسان : Ar. ism-i fail - Frs. Ekler (بر: -e, -a) (çoğul eki: ان : -lar, ler) ; gelinlere gelin başı yapan kadın

سَقَلاطون : Yunanca’dan alınıp Arapçalaşmış kelime; kırmızı ya da mavi renkerden ibrişim parçası, çuha

عَرق: Ar.; Bir çeşit alkollü içecek

خُم خَمار : Frs.- Ar.; Şarap küpü

رَحيق : Eski Ar.; saf, katıksız şarap

الحق كه : Ar. ifade; Doğrusu şu ki...

Kaside: 30

دلبرِ عيّار: Frs. (دلبر); -Arapça Tamlama; delikanlı, gönül çalan/çelen

Kaside: 31

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
نَكال عالمَين	Eski Ar. (نكال)	tamlama	Belirtili isim tamlaması	Aleme ibret	31
جِلد مَقشور	Ar.	tamlama	ism-i mef'ul	yüzülmüş deri	31
اشكِ مَهجور	Ar.	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	hicran gözyaşı	31

مَندور: Eski Ar.; bedbaht, kederli, çaresiz

ناطور: Eski Ar.; kır bekçisi, bağban, bekçi

شَحْم : Eski Ar.; etin yağlı kısmı, yağ

لحْم/عِظام : Ar. kelimeler; kemik (ler), et

Kaside: 32

Nevruz Kutlaması ve Hâce Ebu'l Kâsım Kesîr'in Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
كوكبِ مُنير	Ar.	Tamlama	ism-i mef'ul	Parlak yıldız	32
قَوّارةُ حرير	Ar.	tamlama;	Belirtisiz isim tamlaması	ipekten kumaş parçası, ipekli kumaş parçası	32
شيخُ الْعَميد	Ar.	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	ileri gelenlerin şeyhi, aynı zamanda Sultan Mesud'un nediminin lakabı.	32
موضعِ زَئير	Eski Ar.(زئير) Zeir: Aslan kükremesi	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Aslanın ağzı	32

أبو نُواس : Ebu Nuvâs, Arap şairi; Tam adı Hasan b. Hâni b. 'Abdulevvel b. Es-Sabbab el-Hakemi el-Fârisi EL-Ehvâzî'dir (145-199/762-814). Annesi İranlı olup babası Mervan'ın askerlerindendir. Bağdat'ta Ebî 'Ubeyd el-Mesnî ve Ebî Zeyd Ensârî'den gibi alimlerden ders almış, belagat ve edebi ilimlerde yücelmiş Câhız'ın övgüsünü kazanmıştır. Halife Harun'a yakınlık göstermiştir.[74]

جَرير :Arap şairi, Cerir; Ebu Hazre Cerir b. 'Atiyyet b. Huzeyfe el-Hatafi b. Bedru'l Kelbi el-Yerbu'î tam adıdır.(28/110/648-728). Muaviye b. Ebi Süfyân dönemi şairi olup hayal gücü çok kuvvetli ve geniştir. Hicve meyyaldir. Ferazdak ile hicivleşmiştir.[75]

لا مُحال: Ar. istisna edatı ile tamlama; şüphe yok ki…

خاطر و ضَمير: **Ar. kelimleler;** düşünce ve fikir

[74] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.266
[75] **a.e**., s.279

غَدیر: Eski Ar.; gölet, su birikintisi, yağmurdan sonra oluşan küçük su

جَدیر: Eski Ar.; kader, karşılık, layık

خَفیر: **Eski Ar.;** Rehber, muhafız, hâmi

نَذیر: **Eski Ar.;** korkutan, korku veren

خَسیسِ دون: **Eski Ar. kelimeler;** aşağılık filler, rezillik ve aşağılık

Kaside: 33

Baharın Tasviri ve Şehriyâr'ın Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
برق مَجال	Ar.	tamlama	ism-i fa'il	dolaşan şimşek	33
آلت مُلک	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	mülk aleti	33
مُرتِهن برِّ	Ar.	Tamlama	ism-i mef'ul ile, Belirtisiz isim tamlaması	iyiliğin esiri, rehini	33
درهای حَدَثان	Ar. -Frs.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	musibet kapıları	33

صَفدر : Ar.-Frs. Şairin oluşturduğu birleşik kelime; savaş için saf delen, cesur, güçlü

بُلْبُلَه: Eski Ar. Kelime; dökerken şarap sesinin içinden duyulduğu bir tür şarap kabı, testi

طَراز: **Frs.dan alınmış Arapçalaşmış bir kelime**; ince, yol, tarz, gidiş

جَبهه و ساق: Ar. iki kelime; (vücutta) ön kısım ve baldır

غضنفر: Eski Ar.; aslan

Kaside no: 34

Sultan Mesud-i Gaznevî'nin Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
دُلدُل قامت	Ar.	tamlama,	Belirtisiz isim tamlaması	Düldül boylu (Hz. Ali'nin atının ismi, Düldül)	34
بُراق اندام	Ar.-Frs.	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	burak endamlı (Cennet bineği olan Peygamber'in miraç gecesi bindiği at)	34
روباه عَطف	Frs.-Ar.	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Tilki kıvrımlı	34

اَعْوَجی : A'vec kabilesine mensup Cahiliye Arapların'da meşhur bir at

اِهتزاز : Ar. Kelime; coşkulu

Kaside: 35

Sultan Mesud'un Veziri Hâce Ahmed 'Abdussamed'in Medhi

نَطعِ : Eski Ar.; yaygı, örtü ,metinde satranç için tahta

مَذَلّت /اعتزاز : Birbirine zıt Ar. ism- i masdar ve mimli mastar; düşüklük zillet hali ve yüceltme, onurlandırma, şereflendirme

تارِ طراز: Eski Ar. (طراز : teraz) ve Frs. kelimeden tamlama; Süslü ip

بَزّاز / صَرّاف: Ar. ism-i fai'ilden kelimeler; kumaşçı, sarraf

زر صَيْرَفی : Ar. kelimenin eski kullanımı ile (صیرفی: seyrafi; sarrafi: yenisi onu da kullanmış) –Frs. kelimeden tamlama; Altın sarrafı

مِقراض: Eski Ar.; makas

Kaside: 36

Hâce Ebu'l Abbâs'ın Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
عِدادِ أُناس	Eski Ar.	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Ünas yani insler insanlar(اناس) insandan sayısınca, insan(dan) sayılmak)	
جميعُ النّاس	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	bütün insanlar	**36**

قِرطاس : Eski Ar.; Kağıt, papirüs

تِراس - (تُرْس) : Eski Ar. tekil- çoğul; sert zemin, kaya ile toprak arası bitkinin yetişmesinin zor olduğu toprak türü

نَخّاس : Eski Ar.; insan, köle taciri

باس : Eski Ar.; hışım, öfke, şiddet, korku, yüreklilik

عَبير: Eski Ar.; Misk gibi güzel bir koku amber

وَساوِسِ خَنّاس : Eski Ar. bir kelime ile (وساوس **: Vesvâs, vesvese verici, vesvese veren) tamlama Kur'anda (من شرّ الوسواس الخناس) şeklinde Nâs suresinde geçer[76];** vesvese veren şeytan

Kaside: 37

Sultan Mesud-i Gaznevî'nin Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
موصول اَرزاق	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Erzaklarına ulaşanlar	**37**
رُخسار بَرّاق	Ar.- Frs.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Berrak yüzlü, çehreli	**37**
آفاتِ زَرّاق / آیاتِ رَزّاق	Ar. eski kelimeler	Tamlamalar	Belirtisiz isim tamlaması	Rezzak olmanın delili, hilekarların belası	**37**
زینتِ طُوبی	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	(cennetteki Tûba Ağacı kastediliyor) Tûba'nın süsü	**37**

مِزراق /مِسمار : Eski Ar. kelimeler; mızrak ve çivi

غَسّاق /حمیم : Eski Ar. Kelimeler; irin ve kaynar su

رُستاق : Arapçalaşmış Frs.dan alınan bir kelime; köy, kasaba

سُنباده : Arapçalaşmış bir kelime; zımpara

حَدَقه - اَحداق: Eski Ar., (çoğul); göz bebeği (bebekleri)

ساق برساق: Ar.-Frs. ek ile(بر) tamlama; bacak bacak üstüne

[76] Bkz. Kur'ân-ı Kerîm, 114/4

ملک مسعود بِن محمود بن ناصِر لدینِالله : Ar. beyit yarısı; Melik Mesud b.Mahmud b. Nâsir li'dinillah –Allah'ın dini için-

Kaside: 38

Sultan Mesud-i Gaznevî'nin Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
تَعجُّب قِصَّهٔ	Ar.	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	(hikayeden) hayret duyma	38
مُنْکَسِف	Ar.	kelime	İsm-i mef'ul	Tutulmuş	38

مُحاق: Ar.; Kamerî aylarda ayın kaybolduğu son üç gece

اشتقاقِ فِعل از فاعِل: **Ar. kelimeler- Frs. ek;** fiilin failden türemesi

کاَحمدِ مُرسَل به سویِ جَنّت آمد بر بُراق : Tam bir beyit Ar. Kelimeler, Hz.Peygamber'e ve İslam tarihinde önemli bir olaya vurgu yapılmış; Ahmed Peygamber'in cennete Burak ile ulaşması gibi

خُناق: Frs.dan (خناک) alınıp Arapçalaşmış bir kelime ; Difteri

ای فِراقِ تو: Ar. Ünlem- Farsça zamir; Ey senin ayrılığın …

بی رِبا: **Ar.- Frs. olumsuzluk eki (**بی**) ile tamlama;** Faizsiz

اِجتماع و اِحتراق : Ar. ism-i masdar; toplanma, parçalanma, dağılma

ساقیانِ سیم ساعد/ سیم ساق: Ar. kelime Frs. çoğul eki (ان**)ile tamlama;** Gümüş bilekli saki, gümüş baldırlı oğlan

Kaside: 39

İspehbûd'un Övgüsü Hakkında

تلبیس : Eski Ar.; hile, desis, kurnazlık, aldatma, riyâ

Kaside: 40

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
ایوانِ نور	Ar.laşmış (ایوان)	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	nur sarayı	40
عَطّار روم	Ar.- Frs.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Rum attar	40
نَقّاش چین	Ar.- Frs.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Çinli nakkaş	40

لُعبتی : Ar. iyelik ekiyle Ar. Kinaye[oyuncağım]; sevgilim

Kaside: 41

زُلْفَیْن : Frs. kelime Ar. ikil yapılmış; iki zülüften kinaye, zülf (ler)

Kaside: 42

Gazneli Sultan Mesud'un Vezirinin Hakkında Övgü

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
معشوقِ مَمْشوق	Eski Ar. (ممشوق)	Mazmun, Tamlama	Belirtili isim tamlaması	uzun boylu, nazik edalı maşuk	42
کُتُبِ اَوایل	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Eski kitaplar	42
باران وابِل	Eski Ar.-Frs.	Tamlama	Belirtisiz isim	Sağanak (şeklinde)	42

			tamlaması	yağmur	
حامِل هجر	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Frs. gramerine uygun; ayrılık yüklü	42
فُنونِ عشق	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Aşk konusu	42
عَرشِ بلقيس	Ar.	Tamlama (eski dönemlerdeki şahıslara vurgu)	Belirtisiz isim tamlaması	Belkıs'ın tahtı	42
عِفريتِ هايِل	Eski Ar.	**Tamlama**	Belirtisiz isim tamlaması	korkunç ifrit, çirkin ve iri yaratık	42
زَرّين مَراجل	Eski Ar.-Frs. çoğul isim,tekili (مرجل): (mercel)	Tamlama;	Belirtisiz isim tamlaması	Altın tabaklar, içerisinde yemek pişirilebilen bakır, taştan yapılan yahut da metalden olan kap ya da tabak (beyitte altın tabaklar olarak tamlama halindedir)	42
شمعِ قبايل	Ar.	**tamlama;**	Belirtisiz isim tamlaması	kabilelerin mumu (ışığı, şem'i)	42

عاجِل/ آجِل: Eski Ar. zıt kelimeler; Şimdi, sonra, gelecekte

نيم بِسْمِل : Ar. besmelenin kısaltılmış hali olan (بسمل **: besmel) kelimesi ile Frs. kelimeden oluşmuş tamlama;** başı yarım kesilmiş kuş (Hayvanları islâmî usullere göre besmeleyle kesmekten gelmektedir.

لا بُدَّ : (Ar. ifade): elzem, muhakkak, -mesi, ması gerekir

نَجيب : Ar. hayvan için sıfat; seçkin deve, cins, asil deve

كاهِل : Eski Ar.; Dört ayaklı hayvanlarda iki omuz arasındaki bölge, omuzların yukarısı boyunun aşağısı olan kısım

هويد : Eski Ar. kelime; devenin semeri

اللّهُمّ سَهِّل : Ar. ifade, dua; Allah'ım kolaylaştır

شِعْرَيان : Ar. İki yıldızın ismi; Su'arâ-yı Yemenî ve Şu'arâ-yı Şâmî adlarında iki yıldızın ismidir.[77]

بَناتُ النّعْش: Yıldız isimleri ; büyük ayı ve küçük ayı yıldızlarını kapsayan kuzey ve güneydeki meşhur yedi parlak yıldız

جَلاجِل / خَلخال : Eski Ar. (جلاجل**) kelime;** Develerin ya da atların boynuna bağlanan metal zil **/ Ar. kelime [خلخال];** halhal

عَندليب– عَنادِل: Eski Ar. tekil [عنادل**]- çoğul kelimeler beyitte yer almıştır;** bülbül-bülbüller

شمشيرِ هِرقِل : Eski Doğu Roma imparatorunun adı[78]; Herakliyus (603-638) Sasânî Hükümdarı Hüsrev Pervîz zamanında tahta çıkmış ve uzun savaşlar sonucu onu yenilgiye uğratmıştır.

اَعشى : Cahiliye dönemi I. Tabaka muallaka şairi A'şâ-yı Kays; Ebu Bâsir Meymun b.Kays b. Cendel Ben-i Kays'dan olup soyu Bekr b. Vâil'e dayanır. Methiye ve şarap tasvirinde öne çıkan meşhur bir şairdir. Aynı zamansda dönemin en fazla şiir söyleyen şairidir ve müzik eşliğinde de şiir söylemiştir. Sasânî padişahı Hürev'İn hizmetinde de bulunduğu bu yüzden şiirinde Frs. kelimeler bulunduğu söylenir. Uzun bir ömür yaşamış olup 7/628'de ölmesine rağmen Müslüman olmamıştır[79].

[77] Coşkuner; **a.g.e**., s.312
[78] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**., s.318
[79] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**., s.293

بازل : Eski Ar. kelime; erginliğe ulaşmış ve azı dişleri çıkmış deve

باهِل :**Ar. Bâhil**; Eski Arap kavimlerinden birisidir[80]**.**

عَماری : Ar.dan alınmış [orjinali:عماريَّة] eski bir kelime; hevdeç, at ya da deve gibi bir bineğin üzerindeki taht-ı revân

اَسافل / مَعالی – اَعالی : Eski Ar. zıt kelimeler [اسافل **: esâfîl /** مَعالی **: me'âlî];** en yüksek en yüce, en alçak en sefîh

سل : Ar. [hastalık]; verem hastalığı (beyitte bîmâri-yi sel Frs. kelime hastalık anlamında olarak { **بیماری سل** } tamlama şeklinde geçer)

عایِل: **Eski Ar.;** fakir, dilenci

کامل: Kâmilden kasıt; Müberred'in 'Kâmil' adlı eseridir[81].

بَدره : Eski Ar. kelime; altın kesesi

حَسّان : Hasan b. Sâbit, Arap şairi; Peygamber şairi olup hicret esnasında yine peygamberin yanında bulunmuştur**.** Onun vefatından sonra da halifelerin yanında kalmıştır. Yüz yirmi yıl yaşamış ve ömrünün sonunda kör olmuştur (ö.53/672)[82].

دِعْبِل: Arap Şair; Di'bil b. Ali b. Rezzîn Huzâi' (148-246/ 765-860). Kûfeli olup Bağdat'ta ikamet eden şair halifeden en alt tabakaya kadar hepsine hiciv söylemiştir. Sekizinci imam İmam Ali b. Musa er-Rıza hakkında çok güzel bir methiye yazmıştır[83].

اَنامِل: Eski Ar. kelime; parmak uçları

[80] Dehhüdâ Ali Ekber; **Lügatnâme,** Tahran, hş. 1372, c.III, s.3740
[81] Coşkuner; **a.g.e**., s.313
[82] Debir-i Siyâki; **a.g.e**., s.281
[83] Debir-i Siyâki; **a.g.e**., s.285

دُرّاج: Eski Ar. kelime, Turaç kuşu

بَشّار: Arap şairi, Beşşâr; Ebu Mu'âz Beşşâr b. Bord b. Yercüh-i 'Akili tam adıdır. Basralı meşhur kör şairdir. On yaşında şiir söylemeye başlamış ve on iki bin kaside söylemiştir. Memduhları; halife Mansur, Halid, Bermekî ve Mehdi-yi 'Abbâs'dır[84].

Kaside: 43

عَنصل : Ar. [bitkibilim]; yaban soğanı

مَطْمُوره : Eski Ar. kelime; halvethane

جُلْجُل : Eski Ar.; küçük zil, çan

Kaside: 44

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
مُسَلسَل خِيَم	Ar. Eski Ar. kelime [خيم]; kumaşları,	Tamlama	mimli masdar	Çadır, dokuma çadırlar	44
مُسَلسَل زره	Ar.	Tamlama	mimli masdar	Zırh halkaları	44
جَزعين زِرِه	Eski Ar.	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	derisi, zırhı benekli	44
كَريمُ الشِّيَم	Eski Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	yüce huylar	44
مصفّا ز ذَم	Ar., Frs. edat [ز]	Tamlama	mimli masdar belirtisiz isim tamlaması	yergiden arınan	44
مُحلّى به حمد	Ar., Frs. edat (به)	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Hamdle süslenen	44

[84] Debir-i Siyâki; **a.g.e**., s.298

بَقَم : **Arapçalaşmış –Frs.dan alınmış kelime**; badem yapraklarına benzer yaprakları olan ve yemişi olan büyük bir ağaç, bekam bitkisi

مِقْرَعه : Eski Ar. Kelime, ism-i alet; kamçı

لَبيد : Arap şairi, Lebid b. Rabi'a b. Mâlik (ö.41/661); Cahiliye Döneminin büyük şairlerindendir. İslamdan sonra Müslüman olmuş olup ömrünün çoğu cahiliye döneminde geçmiştir. Şiirlerinin büyük bir kısmını da o dönemde söylemiştir. 145 yıl gibi çok uzun bir süre yaşadığı söylenen şairin, Muaviye döneminde Kûfe'de öldüğü söylenir[85]

زُهَيْر : Arap şairi Zuheyr b. Ebî Sülmâ Rabi'a b. Riyâhu'l- Müzenî (ö. h. ö 13); Cahiliye dönemi hakîm ve bilgin şairlerindendir. Nâbiğa ve İmrü'l-Kays'la kıyaslanır[86].

قُثَم: Arap şair, Kusem ibn-i Habiyyetü'l-'Abdi (ö. Yaklaşık7/628); Hakim bir şairdir ve Cerir ve Ferazdak arasındaki meseleleri konu edinen bir kasidesi vardır[87].

مُهرِ سُلَيْمانِ جَم : Tamlama; Süleyman Cem'in mührü. **(**eski kaynaklarda Süleyman ve Cem'in aynı kişi olduğu söylenir[88]).

لاجَرم : Ar. edat; kuşkusuz

بُوالحَكَم : Ebu Cehil; Ebu'l Hakem 'Amr b. Hişam b. Mugire-i Mahzumî-yi Kureyşî tam adı olup Ebu Cehil olarak meşhur olmuştur. Bedir'de h.2/623'te öldürülen cahiliye devri Kureyş büyüklerindendir.

مَنبعِ جَذِر اَصَم : Ar., matematik terimi; kare kökünün kaynağı

Kaside: 47

دُرْج: Eski Ar. Kelime; zinet eşyası ya da güzel koku konulan küçük kutu

[85] Debîr-i Sîyâki; **a.g.e**., s.308
[86] Debîr-i Sîyâki; **a.g.e**., s.289
[87] Debîr-i Sîyâki; **a.g.e**., s.304
[88] Debîr-i Sîyâki; **a.g.e**., s.72

Kaside: 48

Menûçihr b. Kâbus'un Övgüsü Hakkında

سِتَبْرَق : **Arapçalaşmış eski kelime, Frs.dan alınma;** sırmalı ipek

طارَم : Arapçalaşmış eski kelime, Frs.dan alınma; çardak

محضران : Ar. kelime, ism-i mekan, Frs. çoğul eki; huzur yerleri

ای سَیّدِ مَشْرِقَیْن : Ar. ifade; Ey doğuluların efendisi!

خَیْزَران : Ar. kelime; bambu ağacı

ضَیْمُران : Eski Ar. Kelime; Fesleğen

قضیب : Eski Ar. Kelime; Filiz

زعفری : Ar.; Safran

Kaside: 49

Şarabın Tasviri Konusunda Şöyle Buyuruyor

وَسَن : Eski Ar. kelime ; kısa uyku, uyku

رَبع و طُلول : Eski Ar. kelimeler; ev, ikametgâh ve kalıntıları, harabe

حَنوط: Ar. Kelime; Kâfur, ölü yıkandıktan sonra cesedinin üzerine konulan kâfur gibi bir koku, hoş koku

ذو الْمِنَن : Allah'ın sıfatlarından biri; Nimet sahibi, ihsan ve âta sahibi

Kaside: 50

Mum Muamması ve Hakîm 'Unsurî'nin Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
زَهر فعل	Ar.	Tamlama İfade	Belirtisiz isim tamlaması (mecaz)	her işten anlayan	50
دُرِّ فِطَن	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	zekâ incisi	50
كَهْف امان	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	emniyet sığınağı	50
لَيْلى سَكَن	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	gönle huzur veren Leyla. Kays b. Mulevveh'in maşukası	50
رسولِ مُرْسَل	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	gönderilen peygamber	50
انهار لَبَن	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	sütten nehirler	50
غَريزى رَوْضه	Ar.	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	bahçenin doğallığı	50
معنى سَلْسَبيل	Eski Ar. kelimeden [سلسبيل: selsebil, akıcı, akan su, temiz, tatlı]	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Selsebil, cennette bir çeşme adı	50
الفاظِ عَذْب	Eski Ar. kelime [عذب: azb, tatlı, lezzetli]	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	tatlı manalar	50
اَنهارِ خَمْر	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Şarap nehirleri	50
مُحَجّل مركبى	Eski Ar. Kelime [محجل: Muhaccel, Eski Ar., ayakları	tamlama	Belirtili isim tamlaması	Beyaz nalınlı, beyaz ayaklı binek, at	50

	beyaz at]				

مُضْمَر : Eski Ar. kelime, ism-i mef'ul; kapalı, örtülü, gizli

مُمْتَحَن : Eski Ar. kelime, ism-i mef'ul; imtihan olunan, denenmiş, sınanmış

مُفْتَنَن : **Ar. ism-i mef'ul;** Meftûn

لَهْوتَن : Ar. – Frs. bileşik kelime; meşgul eden, oyalayan

مُسْتَكَن : Ar. mimli masdar; kapalı, üstü örtülü, gizli, saklı

فُرقان : Furkan; Kur'anın bir diğer adı

جَرير : Meşhur Arap şairi; Cerir

فَرَزْدَق : Ferazdak; Arap şairi; Ebu Ferâs Humam b. Galib b. Sa'ai'-i Teimi-yi Dârimi (19-110/640-728); Basralıdır. Emevîlerin Cerir ve Ahtal'la birlikte 3 büyük şairindendir ve birbiriyle hicivleşmişlerdir[89].

زُهَيْر :, Arap Şairi; Züheyr b. Ebî Sülmâ Rabi'a b. Riyâhu'l-Müzenî (ö.13) tam adıdır. Cahiliye dönemi hakim ve bilgin şairlerindendir. Nâbiğa ve İmru'l Kays'la kıyaslanır[90].

لَبيد : Arap Şairi,; Lebîd b. Râbi'a b. Mâlik (ö.41/661) tam adıdır. Cahiliye döneminin büyük şairlerindendir. İslamdan sonra Müslüman olmuş olup, ömrünün çoğu cahiliye döneminde geçmiştir. Şiirlerini de Cahiliye döneminde söylemiştir. 145 yıl gibi uzun bir süre yaşadığı ve Muaviye döneminde Kûfe'de öldüğü söylenir[91].

[89] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**., s.303
[90] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**., s.289
[91] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**., s.308

رؤبة عَجّاج :Arap şair; Ru'be b. Abdullah el-'Accâc b. Ru'betü'l Temîmî es-Sa'di-yi Mükennî (ö.145/672) tam adıdır. Arap şairi olup Emevî ve Abbâsiler'in meşhur fasih, şair ve lügatçisidir. Şiirleri istinad ve istişhâd konusu olmuştur[92]**.**

ديكُ الْجِنّ :Arap şairi, Dîk-u'l cin; Abdüsselam b. Ruğbân b. 'Abdüsselam b. Habîb-i Kelbî tam adıdır (161-23/777-849). Arap şairidir. Hıms'da doğmuş olup Ebu Temmâm'ın takipçisidir. Hz. Hüseyin'e birçok mersiye söylemiştir[93].

سَيْفِ ذو يَزَن : Arap meliki; Seyf b. Zu yezen-i Hâmirî (50-110/670-728), tam adıdır**.** Yemen bölgesi Arap meliklerindenden olup Habeşliler'in Yemen'e saldırısında Rum kayserine sığınmıştır. Ancak Kayser onu kabul etmek istememiştir. Numan-ı Münzer'in aracılığıyla Enûşirevân'ın yardımını almış olan bu kişi Habeşileri Yemen'den çıkarmıştır. Yirmi beş yıl hüküm sürmüş olup bir Habeşli tarafından öldürülmüştür[94].

حُطَيْئه : Arap şairi; Ebu Melike Cervel b. Evs b. Mâlik 'Absî (ö. 30 veya 45/650-665)[95] tam adıdır. Meşhur muhadram şairi ve fasihlerindendir. Hicivde üstündür.

اُمَيّه : Cahiliye Arap şairi; Ümeyye b. Ebi-ş-Şalt (ö. 5-9/626-630)[96] tam adıdır. Taif'te yetişmiş olan bu cahiliye şairinin şiirlerini Bedir savaşında ölen kafirlere mersiye söylediği için Peygamber nehyetmiştir. Onun tevhîd konusundaki şiirini duyduğunda ise "lisanı imanda, kalbi küfürde" diye buyurmuştur.

نُصَيب Arap şairi : Ebu Mehcen Nusayb b. Rebâh tam adıdır. Abdülaziz b. Mervan dönemi şairi olup onun azadlısıdır (ö.108/726)[97].

كُمَيْت : Arap şairi; Kumeyt b. Zeyd b. Hanîs-i Esedî-yi Kûfî (60-126/79-743) tam adıdır. Künyesi Ebü'l Müsehheldir. Haşîmî Şairi ve Hz. Ali'nin çocuklarına methiyeleri vardır, hiciv de söylemiştir[98].

---

[92] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**., s.288
[93] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**.,s.286
[94] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**.,s.292
[95] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**.,s.282
[96] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**.,s.270, 1
[97] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**.,s. 307
[98] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**.,s.307

اَخْطَل:),Arap şairi; Ebu Mâlik Gıyâs b. Gavs b. Es- Salt b. Tarikâ B. ‘Amr (19-90/640-708) tam adıdır. Lakabı Zi’s Salib’dir. Benî Tağlib’den olup ve küçük yaşta şiir söylemeye başlamıştır. Emevî döneminin Cerîr ve Ferazdak’la birlikte üç büyük şairindendir. Hamriyatıyla meşhurdur[99].

بَشّارِ بُرد :Arap Şairi; Ebu Mu’az Beşşar b. Bord . Yercüh-i Akilî tam adıdır. (97-167/715-783); Basralı meşhur kör şairdir. On yaşında şiir söylemeye başlamıştır ve on iki bin kaside söylemiştir. Memduhları Halife Mansûr, Halid Bermekî ve Mehdî-yi ‘Abbâs’dır[100].

ابن هانی: İbn-i Hâni; Ebu Nuvâs’ın baba adı Hâni olduğundan İbn-i Hâni’nin de Ebu Nuvâs olması gerekir.

ابنِ الرومی: Arap Şairi; Ebu’l Hasan Ali b. İlyâs (‘Abbâs) b. Cerih veya Cercîs (221-284/835-897)tam adıdır. Beni ‘Abbâs mevalisindendir. Şiirinde yeni ve bedi manalar kullanmış ve hicivde meşhur olmuştur**[101].**

ابنِ المُعْتَز: Arap Şairi; Ebu’l-‘Abbâs Abdullah b. Mütevekkil b. Mu’tasım b. Reşid (247-296/861-908) tam adıdır. Devrin büyük şair ve ediplerindendir. Müberred ve Sa’leb’in talebesidir. Teşbihte üstaddır. Bir gün halifelik makamına geçmiş ve öldürülmüştür[102].

ابن بیض: Arap şairi, İbn-i Beyd; Tam adı Hamzâ b. Beyz b. Muhammed b. Abdullah b. Şemr Hanefî’dir. Bekr b. Vâ’il kabilesinden, Emevi devletinin Yezid, Mühelleb ve Âbân b. Velid dönemi şairidir (ö. 116-120/734-737)[103].

دِعْبِل: Arap Şairi; Tam adı Di’bil b. Ali b. Rezzîn Huzâi’dir(148-246/765-860). Kûfeli olup Bağdat’ta ikamet etmiştir. Halifeden en alt tabakaya kadar hiciv söylemiş ve sekizinci İmam Ali b. Musa er-Rıza hakkında çok güzel bir methiye yazmıştır[104].

[99] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**., s. 268
[100] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**., s.298
[101] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**., s.258
[102] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**., s.258
[103] Debir-i Siyâkî; **a.g.e.,** s.257
[104] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**., s.285

أَبُو شَيْص: Arap şairi; Tam adı Ebu Ca'fer Muhammed b. Abdullah b. Rezzîn (ö.196/811) olup Di'bil'in amcasıdır. Önceleri Harun'un sarayında kalmış sonra da Emir Rakkâ'nın korumasında kalmış, ömrünün sonlarında ise kör olmuştur. Daha çok şarap vasfı konusunda şiirleri vardır[105].

عَزّه و عَفرا و هِند و مَيّه و لَيْلى: Arap edebiyatındaki meşhur maşuka isimleri; Azzeh (Küseyyir'in maşukası), 'Afrâ ('Urve'nin maşukası), Hind (Abdullah b. 'Aclân'ın maşukası), Meyyeh (Zi'r-rumme'nin maşukası), Leyla'dır (Kays b. Mulevveh'in maşukası)[106].

دو اِمرو القَيْس : İki İmru'u'l-Kays; Debîr-i Siyâki'ye göre (Divan s.233) bu isimde birçok şair vardır bunlardan en meşhuru ise muallaka şairi İmrü'l-Kays'dır.

دو طَرَفه : İki Tarafa; Debîr-i Siyâkî'ye göre (Divan s.233) yalnızca bu adla Tarfe b. 'Abd tespit edilmiştir.

دو نابغه: İki Nabiğa; Debîr-i Siyâkî'ye göre (Divan s.233) sekiz tane Nâbiğâ adıyla bilinen kişi olup, en meşhurları; Nâbiğâ-i Zubyânî, Nâbiğâ-i Ca'dî ve Nâbiğâ-i beni Şeybân'dır.

دو حَسّان : İki Hasan; Debîr-i Siyâkî'ye göre (Divan s.233) Hasan b. Sâbit ve adı Hasan olan Nabiğâ-i Ca'dî olmalıdır.

سه اَعشی : Üç A'şâ; Debîr-i Siyâkî'ye göre (Divan s.233) A'şâ namıyla bilinen yirmi iki Arap şair vardır. En meşhurları; 'A'şâ-yı Kays, 'Aşâ-yı Hemdân, 'A'şâ-yı Tağlib, 'Aşâ-yı Bâhile'dir.

سه حمّاد : Üç (Frs. sayı) Hammâd; Debîr-i Siyâkî'ye göre (Divan s.233); Hammâd-ı Râviye, Hammâd-ı 'Acred ve Hammâd-ı Zibrikân olabileceği gibi Hammâd bin Zeyd ve Hammâd bin Seleme'de bu adla meşhur kişilerdir.

سه زن : Üç kadın (Frs.); Debîr-i Siyâkî'ye göre (Divan s.233); Hansâ, Hurnak, Leyla Ahyeleyye, Celile binti Mürre ve Leyla el-'Afîfe sayılabilir.

[105] Debir-i Siyâkî; **a.g.e.**, s.260
[106] Debir-i Siyâkî; **a.g.e.**, s.233

حَبَّذا : Ar. Nîda; Ne güzel ,ne hoş **!**

مِجَن : Eski Ar.; kalkan,– سنان **: Eski Ar. (Senan);** Mızrak başı – رماح **: Eski Ar.,;** mızrak

سُلْحفاة : Eski Ar. kelime; kaplumbağa

صَهيل: Eski Ar. kelime; atın kişnemesi

منجنيق : Arapçalaşmış (Yunanca'dan alınmış bir kelime); mancınık

Kaside: 51

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
قُطْب جُدَى	Ar.[Astro.]	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	kutup yıldızı	51
مِنْبَر مَجَرّه	Eski Ar. [Astro.]	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Samanyolu, Kehkeşan	51
رفيعُ البَيِّنات	Eski Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	şanı yüce	51
صادقُ الظّن	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	doğru görüşlü	51

مُسَمّن: Eski Ar. kelime, şişman, yağlı, dolgun

نَعايِم: Ar. [Astroloji]; Nişan takımyıldızı, ayın 20. evresi

كُمَيْت: Ar. Kelime; at**,** rengi siyahla kızıllığa çalan bir renkteki at

مَكْمَن: Eski Ar. ismi mekan; saklanılan yer

هُبوب: Eski Ar.; Rüzgar

اَرْغَنون: Arapçalaşmış Yunanca bir kelime; Aristotales'in *Organon* adlı eseri

مَحْجَن : Eski Ar.; eğik sopa

جراد: Eski Ar.; çekirge

مُعَزِّم : Eski Ar.; büyücü, efsunger

ذو فنونی Ar. ek ile(ذو: sahiplik) tamlama; İlim sahibi

Kaside: 52

Kendisine Haset Ve Düşmanlık Edenleri Şikayet Hususunda Şöyle Buyurur

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
ماءِ مَعين	Eski Ar. [معين berrak, saf]	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	berrak su	52
ماءِ حَميم	Eski Ar. حميم[kaynar]	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Kaynar su	52
خَيْلُ الْاَكْرَمين	Eski Ar. kelime ile [خيل: taife, kabile, grup, güruh]	Tamlama [aynı beyitte]	Belirtisiz isim tamlaması	Cömertler kervanı	52
خَيْلُ الْاَخْسَرين	Eski Ar. kelime ile [خيل: taife, kabile, grup, güruh]	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Zarar edenler kervanı	52

عَرين : Eski Ar. Kelime; çalılık, diken ya da çalılık kümesi, orman**;** Aslan yatağı[107]

دِق : Eski Ar.; verem

[107] El-Cevherî; **Tâcu'l-Luga ve Sıhâhu'l-Arabiyye**, (nşr. Şehâbeddin Ebû Amr), Beyrut 1418/1998., c. I, s.466.

سَمين : Eski Ar.; şişman, semiz

كمين : Eski Ar.; Düşmanı hile ile tuzağa düşürmek içi saklanılan yer, pusu

سفين : Ar.Kelime; yarıcı, delici, parçalayıcı

هذهِ حَقُّ الْيَقين : Ar. İfade; bu gerçeğin ta kendisidir!

اَلا هُبی بِصَحْنِکَ فَاصْبَحين : Arap muallaka şairlerinden 'Amr b. Kulsum'un meşhur kasidesinin ilk mısrasından alınmıştır[108];

Ey kadın uykudan uyan ve bize sabah şarabı sun.

ذال و راء و زاء و سين و شين : Ar. alfabenin birkaç harfi; zal, ra, ze, sin ve şin

خافقين : Ar. ifade; doğu- batı

وَيْل و حَنين : Eski Ar. Eş Anlamlı Kelimeler; ويل : fetyat, ah, inleme / حنين **:** mutluluk ya da üzüntüden bağırma, inleme, ferya

Kaside: 53

بُكَایْ : Ar. kelime; Ağlamak **[بُكاء : orjinali]**

شِراع : Eski Ar. kelime; yelkenli

قَطا : Eski Ar. Kelime; bağırtlak kuşu

نَعامَة : Eski Ar. kelime; deve kuşu

[108] Amr b. Kulsum; Birinci tabaka şairlerindendir. Muallakasıyla meşhurdur ve h.ö 40/581'de ölmüştür. (Coşkuner, **a.g.e**., s.45)

سَنامِ : Eski Ar. Kelime; devenin hörgücü

حَصا : Eski Ar. Kelime; kum, ufalanmış taş

عُوا : Eski Ar. Kelime; Köpeklerin ve ona benzer çakal gibi hayvanları uluma sesi

عصا : Eski Ar. Kelime; baston

عُكازَه : Eski Ar. Kelime; sopa

نَقا : **Eski Ar.;** Çakıl, kum

هبُوب : **Eski Ar. Kelime**; Esinti

جُدَی : **Ar. [Astro.];** Cudey yıldızı, Burçlarda yıldızların onuncu evresi, güney yarım kürede bulunmaktadır.

شاره : **Eski Ar. Kelime**; örtü, libas

سها : **Ar. Kelime [yıldız]**; küçük ayı yıldızları

ثور : **Ar. Eski Kelime[burç];** On iki burçtan ikincisi, boğa burcu

بی کُفو : **Eski Ar. kelime- Frs. olumsuzluk eki (بی)** ; bî nazir, benzeri olmayan, onun gibi (si) olmayan

هَقْعَةُ : **Ar. Kelime [Astro.];** Ayın beşinci evresinde, ikizler burcunun üstünde üç yıldızın oluşması,

عَزّ اِسْمُهُ : **Ar. İfade**; İsmi Yüce olan Allah

طَباطَبا: **Ar. kavram;** Hem anne hem baba tarafından Peygamber soyundan gelme halidir.

سَبا : **Ar. yer ismi;** Seba',Arabistanda Yemen bölgesinde Belkıs'ın bulunduğu eski bir şehirdir[109].

اَماصَحا : **Ar. Şiir**; 'Attab b. Verkâ-i Şeybânî'nin şiirinin başıdır[110].

هُدْهُد : Ar.; Kahverengi renkli güvercinden daha küçük sarı ve siyah renkli ve beyaz tüyleri olan, kafasında tac şeklinde tüyleri olan kuş, aynı zamanda Hz. Süleyman'ın kuşunun adı.

مَروه و صَفا : **Ar. yer adı;** Merve Safâ tepeleri

حَيّةُ الْحَوا: **Eski Ar. Kelime [Astro.];** Yılan ve yılan oynatan suretindeki gökyüzünün on dördüncü şekli.

Kaside: 54

Şehriyârın Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
الْفَيْن شَهر / اَلْفَىْ سَنَه	Ar. (aynı beyitte)	tamlama;	Belirtisiz isim tamlaması	Bin sene, iki bin ay	54

بَهمَنجَنه :**Arapçalaşmış Frs. bir kelime**; Behmen ayının ikinci günü kutlanan bir kutlama

تَعبيَه : **Ar. ism-i masdar**; hazırlamak, yapmak, hazır etmek

[109] Coşkuner; **a.g.e**., 330
[110] **a.e**., s.330

طَلایه: Ar. orjinali [طلائع], (mecaz); öncü birlik, savaşta öne çıkan kimse

باطیَه : **Eski Ar. Kelime**; içine şarap doldurulan büyük cam kap, bakır

مِدْخَنه: **Eski Ar. Kelime, ism-i alet;** buhurdanlık

مَیْسَره / مَیْمَنه : **Eski Ar. Zıt Kelimeler;** Sol taraf, sağ taraf

Kaside: 55

Bayramın Şükrü ve Hâce Muhammed'in Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
سَجعِ مُتَنَبی	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Mütenebbî'nin (yalancı Peygamber) Seci'li sözü	55

الحِکْمَةُ و الْجَودُ سری مفتخرا به : Bütün bir beyit Ar. olarak ele alınmıştır; Hikmet ve cömertliğin kendisiyle gururlandığı hikmetten vücut bulmuş bir yüz

مِطْواع : **Eski Ar. Kelime;** Mutî', itaat eden, fermana uyan (Mubâlağalı İsm-i Fâil)

مُوَله: Eski Ar. Kelime; Mecnun, dîvâne, şeydâ / والہ : **Aynı kökten Eski Ar. kelime;** kararsız, hayran, aşktan başı dönmüş

مُزَهْزِه: Arapçalaşmış kalıpta Frs. bir kelime (zeh zeh diyen); Aferin diyen

مَهامِه: [مهمه] : **Tekil hali, Eski Ar. Kelime**; çöl, sahra

Kaside: 56

Mihrigân Bayramının Tasviri ve Ebu Harb Bahtiyar'ın Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu	Tamlamanın	Arapça	Türkçesi	Kasidenin

	Dil	Türü	Gramerdeki Yeri		Numarası
حَسْناء مِثْلُ الجْاريَه	Ar.	Tamlama	Zincirleme isim tamlaması	Cariye gibi güzel	56
الفاظهايِ بادِيَه	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Çöl lafızları	56
قصعهٔ مروانيه	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Mervâne'nin kabı, kâsesi[111]	56
عيدهای اُضْحِيه	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Kurban Bayramları	56

اَندِيَه : Ar. Kelime çoğul (tek. ندی); şebnem

تَرْوِيَه: Ar., özel gün; Zilhicce ayının 8.günü hacıların Mekke'den Arafat'a gittiği zaman dilimi

اوعيه: Eski Ar. kelime; kap

سعد الاخبيه : Ar. İfade [Astro.]; Ayın menzillerinden 25.evrenin adıdır[112].

اِبْنِ طَشْرِيه: Arap Şairi, Tam adı: Ebu'l-Mekşûh Yezid b. Selmete B. Semrete b. Tasriyye'dir. (126-7/743-4). Beni Kuşeyr b. Ka'b ve Beni 'Âmir b.Sa'ddandır. Güzel sözlü, tatlı dilli fasih bir şairdir ve şiirleri toplamıştır**[113].**

اهلِ بيت و حاشيَه : Ar. İfade; Aile ve hizmetçi

باطيَه : Eski Ar. Kelime; testi, kap, kâse

زاويه : Eski Ar. Kelime; köşe, hankah, zaviye, sûfî ve zahidlerin ibadetgâhı

[111] Emevî halifesi Velid b. Yezid'in sakiyesi Ümmü Hakîm'in lakabıdır.
[112] Coşkuner; **a.g.e**., s.333
[113] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**, s. 258

خابِيَه : Eski Ar. kelime; küp (testi)

مَعْمُوديه : Eski Ar. Kelime; vaftiz suyu

اَلْوِيه : Ar. çoğul Kelime (tekil; لِواء), livâ,sancak

نقشهايِ اَلْفِيَه: Ar. Kelime, Frs. çoğul ek (ها) ; Elfiyede'ki resimler[114]

شاعی فاطمی : Ar. Tamlama; Fatımî Şiası

''سَيْفُ اَصْدَقُ'' / فَتْح آن عَمُوريَه : Ar. Ebu Temmam'ın meşhur kasidesi;

Ammûriyye'nin Fethi kasidesi ve giriş beyti 'es-Seyfu Asdak' şiiri kastediliyor.

اطلال و دِمَن ديوارِ قسطنطانيه : **Ar.- Frs. karışık Tamlama;** Konstantiniyye'nin surları, saray nişaneleri ve aletleri

مُلْحِد ملعونِ خَس : **Ar.- Hintçe Karışık Tamlama;** alçak, lanetli, dinsiz

Kaside: 57

بِرْكة : Eski **Ar. Kelime**; pis su birikintisi, havuz

طُوبی لِمَنْ يَرى عَكّه: **Beyitte geçen Ar. ifade**; Ne mutlu Akkâ şehrini görenlere

يَثْرِبَسْت و در مكه: **Ar. Frs. ek ile(ست :dır,dir)Tamlama;** Yesrib'tir ve Mekke

سِكّه : **Eski Ar.;** Sokak

Kaside: 58

[114] Elfiye, Şelfiye; Erkek ve kadın birleşmesini gösteren bir takım şekillerdir, öyle ki Hakîm Ezrakî bunun Selçuklu Hükümdarlarından Doğan Şah'ın zayıflayan şehvetini harekete geçirmek için tertip etmiştir. Bazıları da bu kitabın daha evvelde de varolduğunu, Ezrakî'nin onu nazmettiğini söylerler. (**Gencine-i Güftâr Ferhengi Ziyâ,** İstabul, 1996 c. I, s.163)

قباله : Ar. Kelime; senet

محضر: Ar. Kelime; kayıt defteri

رطل: Eski Ar. Kelime [Ölçü Birimi] Bu ölçü birimi çeşitlilik arzeder; Batman, 100 miskal= 1Ratl, Aynı zamanda büyük kadeh demektir.

غَنجَه: Ar.dan alınmış Eski bir Kelime [غُنج: Ar. Orjinali] ; cilve, naz

Kaside: 59

Hâce Tâhir'in Medhi Hakkında

عارِضِ لُعْبَت: Ar. Tamlama; sevgilinin yüzü, yanağı

طوق : Ar. kelime; gerdanlık

مَمْشوقة : **Ar. Kelime;** Ma'şuka Uzun boylu, güzel yüzlü, az etli cariye

رايِض: Eski Ar. Kelime; seyis, atları ya da vahşi hayvanları terbiye eden kişi

سِتر: Ar. Kelime; ustura, bıçak, çakı

Kaside: 60

Sultan Mesud-i Gaznevî'nin Övgüsü Hakkında

رَافَت : Farsçalaşmış Ar. Kelime [رأفة:Orjinali]; şefkat, merhamet

تَلَطّف : **Ar. Kelime**; iltifat

رَحيق : **Eski Ar. Kelime;** katıksız, saf, katıksız saf şarap

نُبُوّت : **Ar. Kelime;** Nübüvvet, peygamberlik

مَرْيَم وحواری: **Ar. İfade;** Meryem ve Havariler /**عیسی بن مریم**: **Ar. İfade;** Meryem oğlu İsa[115]

مَثالبِ : **Eski Ar. Kelime;** Ayıplar, Kusurlar

مُحابا : **Ar. Kelime**; tarafsız

صَحاری : **Eski Ar. Kelime**; Sahra, çöl

غَضَاری: **Arap şair; (ö.426/1034);** Ebu Yezîd Muhammed Gazâyirî tam adıdır. Iraklı şairlerden olup Behâ'ü'd-Devle'nin meddahıdır. Sultan Mahmûd'un şairlere olan iltifatını duyunca ona bir kaside göndermiş sultan da ona iki kese altın vermiştir. O da buna teşekkür için bir kaside daha yazmıştır[116].

اَرْجو: **Ar. İfade;** Ümit ediyorum

Kaside: 61

ثأد **: Şiirdeki hali (ثاد)Ar. Kelime;** nem

Kaside: 62

Nevruz'un Tasviri ve Melik Muhammed Kasrî'nin Övgüsü Hakkında

زَمْجره : Eski Ar. Kelime [زمجرَة **: orjinali] ;** Bağırtı, kükreme, müzik enstürmanı olarak ney, ney sesi

مُقرِي كوفی [مقرئ: **orjinali] Eski Arapçalaşmış kelime;** Kur'an okuyan kimse, Kûfeli okuyucu / مقری بصری**:** Basralı okuyucu

حِبری: Eski Ar. Kelime: mürekkep, mürekkep satıcısı

[115] Îsâ: İncil'de kelime anlamı **Kurtarıcı**
[116] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.273,4

أبو عَمری: Bû ‘Amrî: Bu şahıs hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

غَمری : Ar.- Frs. (ek: ی; ya-i atıf) Kelime; cahil, nadân

دُرّاج : Ar. Kelime; siyah benekli ve beyaz renkli kanatları olan, eti lezzetli bir kuş türü**,** Turaç kuşu

قِرابه: Ar. Kelime; Şarap şişesi, sürahi, kırba

جَمیلِ مَعْمَر عَذری : Arap Şair; Ebâ ‘Amr Cemil b. Abdullah b. El-Ma‘mer el-‘Azrâ el-Kuzâî tam adıdır(ö.82/701)**.** Zü’l-Kalbeyn lakaplı olan Arap şair Buseyne’nin aşığıdır. Şiirleri çok tatlıdır, daha çok gazel, fahr ve teşbib söylemiş methiye yazmamıştır. Mısır’a gidip Abdülaziz b. Mervân’a katılmış ve orada ölmüştür[117].

هَل تَدْری؟ : Ar. İfade, soru; bilir misin?

با نور و ضیاء لَیْلَةُ الْقَدْری: Ar. kelimeler ile tamlama ve Frs. bağlaç (با : ile) ; Kadir gecesinin nur ve ışığı ile

عِفّتِ زَهْری: Ar. Tamlama: Zehrâ’nın iffetiyle (burada Hz. Fatimat’üz-Zehrâ kastedilmiş olmalıdır.)

زَرْق: Eski Ar. kelime; iki yüzlülük, riyakarlık, aldatmaca (beyitte tuzak anlamında kullanılmıştır.)

بَرّی و بَحری: Ar. İki kelime; kara ve deniz

تیمی و بَکْری: Ar. Kabile adları, Teym ve Bekr: Nüfuslarının çokluğuyla meşhur olmuş iki Arap kabilesi

[117] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e.**, s.280

اوس بِن حجرى: **Arap Şair;** Evs b. Hacer b. Mâlik b. Âkil Temimi Mükenni tam adıdır. Soyu Temim b. Mürre'ye dayanır. Cahiliye şairi olup uzun bir ömür sürmüş ve bisetten iki yıl önce ölmüştür[118].

فاتِحَةُ الْكِتاب: **Ar. Tamlama**; Fatihatu'l-Kitab, Fatiha sûresi

Kaside: 63

Şeyh-u'l- 'Amîd'in (Ebu Sehl Zûzenî) Övgüsü Hakkında

اَحْوَرى: Eski Ar. Kelime; Siyah ve güzel gözlü olma özelliği

هاتِف: Ar. Kelime; nida eden, cazgır, nida eden ses çıkartan ama kendi görünmeyen kişi

عَرعَر: Ar. Kelime; Bir tür ağaç, dağ servisi

سَعْتَرى: **Ar. Kelime- Fasça ek (ى : ya-i nispet);** güzel yüzlü

جَوذَر: Eski Arapçalaşmış kelime Frs.dan alınmış [orjinali: گوذر**];** öküz

اَبْتَر: Eski Ar. Kelime; kuyruğu kesik, eksik, tamamlanmamış

غَر : Eski Ar.; kahbe, fahişe

Kaside: 64

"Cem ve Taksim" ve Medih Sanatı Hakkında Şöyle Buyurur

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
غايَةُ القُصْوى	Aynı beyite geçen Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Kemâl derecesine ulaşmış	64

[118] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e.**, s.271

ماءِ مَعين	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	saf kaynak suyu	64
عَيْنَ اليَقين	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	‘Ayne’l Yakîn, Tasavvufta ‘İlme’l yakîn’den sonra ikinci mertebe	64
حَبْلُ المْتَين	: Ar. İfade; *hablü’l-metîn*, islâm [mecaz];	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	sağlam ip	64
عروة الوثقى	Ar. İfade, ‘Urvet-ü’l Vuskâ	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	sağlam kulp[119]	64
الطامَةُ الكُبْرى	Ar., Tammet-ü’l Kübrâ	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	kıyamet günü[120]	64
رَوْضَةُ رِضْوان	Ar.	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	Cennet bahçesi	64
جنة الماوى	Ar.	Tamlama (Cennet-ü’l Me’vâ)	Belirtili isim tamlaması	ebedi cennet	64
جَنّتُ العدن	Ar.	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	Aden cenneti	64
زُهْرَةِ اَزْهَر	Ar.	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	Parlak Venüs	64
نَبِيُّ الْاَعْلى	Ar.	Tamlama (Nebiyy-ü’l-A’la)	Belirtili isim tamlaması	yüce nebi	64
حَيةٌ تَسْعى	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	zehirli yılan[121]	64
عالَمِ صُغْرى / عالَمِ كُبْرى	Ar.	Aynı Beyitte geçen Tamlamalar	Belirtili isim tamlaması	Büyük Dünya, Küçük Dünya	64
عالم سُفْلى / عالم علوى	Ar.	Aynı Beyitte geçen tamlamalar	Belirtisiz isim tamlaması	Ulvî alem ,Süflî alem	64
قامتِ حُورى	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Hurinin boyu	64

سُبْحان الذى اَسْرى : Kur’an’dan bir ayet; Subhânellezi esrâ, İsrâ suresi 1. Ayet

[119] Bkz. **Kur’ân-ı Kerîm** 1/256
[120] Bkz. **Kur’ân-ı Kerîm** 79/34
[121] Bkz. **Kur’ân-ı Kerîm** 20/20

أُقحوان : Arapçalaşmış Yunanca'dan alınma bir Kelime; papatya / ارغوان **: Frs. Kelime [**ارجوان: **Arapçalaşmış Hali];** erguvan / ضيمران **: Ar. İsim;** fesleğen

يا لَهْفى : Ar. İfade; Ey başıma gelen, esef etmek

مَعْبَد مُطْرِب : **Arap Şarkıcı;** Ebu 'İbâd Ma'bed b. Vehd (ö. 126/743); Medine'de ortaya çıkıp ordan Şam'a giden meşhur Arap şarkıcıdır ve uzun bir ömür sürmüştür[122].

طُوبى: Tûba ağacı

حُبْلى: Ar. Kelime; hamile

دِفْلى : Eski Ar. Kelime; ağı ağacı acısı, zehir gibi acı

Aynı beyit yarısında geçen ifadeler; نُزْهَت: nüzhet, temizlik, saflık زينت: ziynet, süs

حِزْم وعَزْم: Ar. İfade, Hizm-u Azm; İleri görüşlülük ve azim

تِنّين : **Eski Ar. Kelime**; ejderha

سَلْوى : **Eski Ar. Kelime;** bıldırcın

يونس مَتّى : **Yunus-i Mettâ;** Mettâ**,** Yunus (as.) babası

لَذّتِ مَنّ : **Arapçalaşmış İbrâniceden geçmiş bir kelime [**من**] ile Tamlama;** kudret helvası lezzeti

بر خير: Ar. Kelimeler; İyilik, hayır

[122] Ziriklî, Hayruddîn; **el-A'lâm**, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Lubnân 2002, c.II, s.1994

مَخْلَصِ اَخْطل : Arap Şair; Ahtal'ın mahlası/ مقطع اعشى **: Arap Şair;** A'şâ'nın makta beyiti

مَقْصورَةِ عَتَّاب : Attâb'ın maksuresi; Tarih-i Beyhak'ın yazarı ve Arap şairi 'Amr b. Kulsûm'un çocuklarından 'Attâb b. Verkâ-i Şeybânî'dir[123].

لات و العُزى : Araplardaki Meşhur Put isimleri; Lât ve Uzzâ

عروة: Arap tarihinden bir Şair, 'Urve b. Verd; Amcasının kızı 'Afrâ'ya aşık olup kavuşamayan hicretin 30./650 yılında Medine yakınlarındaki Vâdiyü'l –Kurâ'da ölüp oraya gömülen 'Urve b. Hizâm b. Muhâcirü'l- 'Azrâ'dır. /عفرى : 'Urve'nin maşukasıdır.

بِشْر بن خازِم : Cahiliye dönemi şairi, Bişr b. Hâzım; Ebu Nevfel Bşr b. 'Amr b. 'Avf el-Esedî(ö.h.ö.92) tam adıdır. Necd halkından olup cahiliye dönemi şairiridir. Evs b. Hârise-i Tâî'yi beş kasideyle hicvetmiş, daha sonra Evs'in ona iyilikte bulunması üzerine beş methiye kasidesi söylemiş ve öncekileri imha etmiştir[124].

اَعْشي هَمَدان: Emevî şairi, A'şây-ı Hemdânî; Abdurrahman b. Abdullah b. El-Hâris el-Hemdânî-yi Şair tam adıdır. Yemen halkından olup Küfe'de yaşamış bir Emevî şairidir. Haccac b. Yusuf'un savaşlarına katılmış ve o bölgeler hakkında şiirler yazmıştır. 82-85/701-704 yılları arasında esir düşmüş ve öldürülmüştür**[125].**

نَهْشَلِ حَرّى: Muhadram şair, Nehşel-i Harrî; Nehşel b. Harrî b. Zamre b. Câbir b. Kutan b. Nehşel b. Dârum tam adıdır (ö.45/665). Muhadram şairlerden olup İslam'ı kabul edip Sıffin savaşına katılmıştır. Bu savaşta kaybettiği kardeşine birçok mersiye söylemiştir[126].

مِن ذِكْرى / قِفا نَبْكِ: Cahiliye Dönemi şiirinden iki kesit; İmru'l-Kays'ın muallakasının başından kesitler.

جَميل : Arap şairi ve Buseyne'nin aşığı; Cemil **/ بُثَيْنه : Cemil'in sevgilisi;** Buseyne

[123] Coşkuner; **a.g.e.**, s.345
[124] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e.**, s.318
[125] **a.e.**, s.269
[126] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e.**, 318

زُهَيْر : **Cahiliye Dönemi hakim ve bilgin şairlerdendir;** Züheyr b. Ebî Sülmâ

اُمِ اَوْفى : Umm-i Evfâ; Zuheyr'in sevgilisi.

Kaside No: 65

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
كَيْدِ زَمان	Ar. – Frs.	Tamlama		zamanın hilesi	**65**

مُحْتَرِزى: Eski Ar. Kelime; sakınan, koruyan, korunan, kendini sakınan

خُبْزْ اُرُزى: Arap şairi, Ebu'l-Kâsım Nasr b. Ahmed b. Me'mun-i Basrî tam adıdır.(ö.327/938)**;** Basra'daki dükkanı ilim erbabının toplanma yeri olmuş olan meşhur bir şairdir[127].

رَطْل: Eski Ar. kelime; Büyük şarah kadehi **/ باطيه; Ar. kelime;** kadeh, şarap kadehi

قارِظِ عَنْزى : Ar. Deyim; gidip dönmeyen şeyler için kullanılan Arap atösözüdür[128].

اَبْجَدْ و هوزى: Ar. ifade (ebced ve hevvaz): ebced hesabına göre rakamsal değerlere göre harflerin sıralanışında birinci ve ikinci kelimedir[129].

خَرَزى : Eski Ar. Kelime; boncuk, sedeften ve onun gibi maddelerden oluşan cam taneler

قِلاَده: Ar. Kelime; kolye, gerdanlık

Kaside: 66

Ebu'l Hasan b. Ali b. Musâ'nın methi Hakkında

[127] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e.**, s.284
[128] Bkz. el-Meydânî; **Mecma'ul-Emsâl**, c.I, s. 425
[129] Cahiliyye döneminde ve İslam'ın ilk yıllarında Arap Alfabesi ... أ ب ج د ه وز şeklinde sıralanırdı. Ancak dil çalışmalarının başlamasıyla bu sıralama bu günkü halini almıştır.

لَقْلَق : Frs.dan geçmiş Arapçalaşmış Eski bir kelime [orjinali: لک‌لک]; leylek

صَفْدَر : Ar.- Frs. karışımı eski bir kelime; safı delen**,** savaş esnasında düşman saflarını delen, cesur

مَغْروس : Eski Ar. kelime; ekili, ekilmiş

Kaside: 67

Şikâyetin Şerhi Hakkında

هِجی: Ar. Kelime; hiciv

نَوحه : **Ar. Kelime;** mersiye ağıt

اِمْرؤ القَیْس و لَبیدْ و اخْطَل و اَعشی قَیْس : Eski meşhur Arap şairleri ile oluşturulmuş beyit yarısı; İmrü'l Kays, Lebib, Ahtal ve A'şâ-yı Kays

رسم بلی : Ar. Tamlama; Eski Resim

ظَبی / وُحوش : Ar. Kelimeler; vahşi hayvanlar, ceylanlar

أبو دُواد : Ebu Davud; Şair 'Adiyy b. Er-Rikâ'nın künyesidir.

بِن دُرَیْد : Ar. Bin Dureyd; Ebu Bekr Muhammed b. Hasan b. Dureyd Ezdi-yi Lugavî tam adıdır (223-321/837-933). Basra'da doğup büyümüş olup, Reyyâşî'den nahiv, Secistânî'den ise usul öğrenmiştir. Âl-i Eykal sarayına intisap etmiş ve el-Cemhere kitabını orada yazmıştır. Lügat ve şiirde üstaddır. Şah b. Meykal'a yazdığı methiye meşhurdur[130].

[130] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e.**, s.258

اِبْنِ اَحْمَر : Arap şairi İbn-i Ahmer; ‘Amr b. Ahmer b. El-‘Amr b. ‘Amir el-Bahilî tam adıdır (ö. yaklaşık 65/684). Uzun ömürlü muhadram şairidir. Rum gazvelerine katılmış ve bir gözünü kaybetmiştir. Yezid b. Mu’âviye’ye hiciv yazmıştır. Şiir divanı basılmıştır[131].

آذَنَتْنا : Hâris b. Hillizâ’nın kasidesinin başıdır; bize bildirdi demektir. Kırmızı yer olmamış. Klasik Arap kasidesinde sevgilininin ayulıp gidişiyle ilgili ilk beytin başlangıcı.

الذَّاهِبين: Arap şiirinden bir parça, İmru’u’l-Kays’ın bir kasidesinin başıdır; geçip gidenler demektir.

اَبْلی الْهَوی: Meşhur Arap şiirinden bir kısım; Mütenebbî’nin bir kasidesinin başıdır. ‘Aşk eskitti’ demektir.

أبو الفَتْحِ بُسْتی هَکَذی: İranlı Şair, Bû’l-Feth Bustî ve (benzeri :هکذی); Daha çok Araça şiir söyleyen İran’ın büyük şairlerindendir (360-401/1970-1010). Baytuz’un hizmetinde bulunmuş, Sebuktekin’in başkâtipliğini yapmış, Mahmûd’un da fetihnamelerini yazmıştır[132].

رسول هاشمی خَيْرُ الْوَری: Ar. İfade; insanların en hayırlısı Rasul-i Haşimi

طَنْزِ جُحی : Arap Edebiyatında meşhur bir şahsiyet, Cuhâ’nın mizahı; Edebiyatta daha çok ahmaklığıyla malzeme olmuş çok küçük boylu cahil birisidir[133].

عَبّاس و طَلْحَه و حَمْزه جَعْفَر و سَعْد وسَعيد : Sahabi İsimleri ‘Abbâs, Talhâ, Hamzâ, Ca’fer, Sa’d, Sa’id; Peygamberin ashabının isimleri

سَيّد اُمُّ القُری : Ar. Lakap/hitap; Seyyid-i Ümmü’l Kurâ; Şehirlerin anasının efendisi Yani Mekke’nin Efendisi Hz. Peygamberin amcası Ebu Tâlib

اَحْمَد بِن مُرْسَل: **Ar. ifade,** Ahmed-i Mürsel

[131] **a.e**., s.257
[132] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.261
[133] **a.e**., s.279

Kaside no: 68

Fazl b. Muhammed-i Hüseynî'nin Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
مليکِ سماوات و خَلّاقِ اَرْضين	Ar.	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	Semavâtın meliki ve yeryüzünün yaratıcısı	68
خَدِّ لَيْلى	Eski Ar. (خد) – Frs.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Leylâ'nın iki yanağı	68
ياقوت رَطْل	Eski Ar. [رطل:büyük kadeh]	Tamlama	Belirtisiz isim tamlama	Yakut kadeh	68
خصل للش	Eski Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	inciden zar, inci zar	68

علوی و سفلی: **Ar. kelimeler**; ulvî (yüce), süflî (boş)

نطع و دَلْوِ و مُصَلّی: **Ar. Kelimeler aynı beyitte;** **نَطْع** : **Eski Ar. Kelime**; yaygı, sergi

دَلْو : **Ar.**; kova, aynı zamanda burç ismi ve ayın on birinci evresi مُصَلی **: Ar. Kelime;** namazlık, seccade

گَهل : **Eski Ar. Kelime**; ihtiyar, otuz ve elli yaş arasındaki adamlar

نَسرِ طایر - نَسْر واقع : **Ar. [Astroloji];** İkisi de terazi burcu yıldızlarıdır[134].

صَولَجانی : **Arapçalaşmış Pehleviceden alınmış Kelime**; çevgan (oyun)

[134] Coşkuner; **a.g.e**., s.352

سُمِّ بَغْلی: **Eski Ar. (بغل) - Frs. kelime karışımı tamlama;** katır tırnağı [سم : Pehlevice kelime: ot yiyen memelilerde görülen kalın tırnak]

قِفار : **Eski Ar. Kelime;** çöl

مُرَصَّع: **Ar. Sıfat**; Cevherle süslenen herşey, gevherle süslenmiş

جِدِّی ز هَزلی: **Ar. İfade Frs. Bağlaç (ز : -den,-dan)** ; şaka-dan ciddiyete

اکْلیل: **Ar. [Astro.];** Yengeç Burcu, güney yarımkürenin suretlerinden biri

وَعْر: **Eski Ar.;** Sert zemin

مَجَره: **Eski Ar. Kelime;** kehkeşân, samanyolu

شُهُب: **Eski Ar. Kelime**; şahabın çoğulu: şuhub, akan yıldız

نَبل : **Eski Ar. Kelime;** ok, yayla atılan ok

نَثْره: **Ar. Eski Kelime [Astro.];** Nesre, Gökyüzünün sekizinci menzilinin adıdır. Yengeç burcu.

طَرْفَه: **Ar. Eski kelime [Astro.];** Gökteki dokuzuncu menzilin adıdır. Nesre yıldızından sonra gelmektedir.

جُدَیْ: **Ar. Kelime [Astro.];** Burçlardan güneyde yer alan onuncu menzilideki gezegendir.

سُها : **Ar. Kelime [Astro.];** Küçük ve parlaklığı az olan bir yıldız

Kaside no: 69

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
قَهْقَهَةِ قِنِّينه	Eski Ar. (قنينه : şarap kabı, sürahisi)	Tamlama		Şarap kabının kahkahası	69

عَلَوی: Alevî / على **:** Ali **قرشی:** Kureyşî soyu/ **قصی:** Kusayy Hz. Peygamberin dedesi

بُوفُلان: **Ar. Birleşik Kelime [orjinali: ا بُو فُلان];** Falancanın babası **اِبنه و بُنی**: **Ar. Kelime;** Oğlanlar ve Kızlar

تِمثالهایِ عَزّه و تَصْویرهای مَی: **Ar. Cahiliye Dönemi meşhur maşukalar ve Frs. çoğul eki (ها) Beyit Yarısı;** ‘Azze’nin resimlerini ve Meyye’nin suretleri **[**Azze (عزه);Arap şairi Kusey’in maşukasıdır. Meyye(می) Arap şairir Zir’-Remmeh’in maşukasıdır.]

طَیّ : **Ar. Fiil;** katetmek

اَصْحابِ نَیْنَوی : **Ar. İfade,** Ashâb-ı Neynevâ; Kerbela olayında İmam Hüseyn’in arkadaşları **اهْلِ شیعَه** : Şialar

سَخایِ حَاتِم طَیْ: **Ar. Meşhur Tarihi Şahsiyet;** Hâtem-i Tâyi’nin cömertliği

رسوم زَرْق : **Eski Ar. Kelime ile Tamlama;** riya, iki yüzlülük, gösteriş, aldatmaca gösterisi

فُجُور وفِسْق : **Ar. ifade;** fısk ve fücur

شیء اسْت هَمْچو لا شیء و لا شیء همچو شَیء: Ar. Frs. Karışık beyit yarısı; yokluk gibi bir varlıktır varlık gibi bir yokluktur.

نَظْمِ ابْنِ رومی : Arap Şairi: İbn-i Rûmî'nin nazmı; Ebü'l-Hasan Ali b. İlyâs Ali b. İlyâs ('Abbâs b. Cerih veya Cercîs tam adıdır (221-248/835-897). Şiirinde yeni ve bedi' manalar kullanmış ve hicivde meşhur olmuştur. Beni 'Abbâs mevalisindendir [135].

نَثْرِ اَصْمَعی : Arap dilci ve edip: Esma'i'nin nesri; Ebu Sa'id 'Abdülmelik b. Karîb b. Ali b. Esma' el-Bâhili-yi Basrî tam adıdır. (122-214/739-829); Râvi ve Arap lügatçisi olan şair Basra'da doğup büyümüştür. Hafızasının kuvvetiyle tanınır. 'Amr b. Ali Alâ ve Halil b. Ahmed'den kıraat öğrenmiştir. Tam on iki bin urcuze ezberlemiş olup Harun Reşit zamanında(170-193/ 786-808) meşhur olmuştur. Harun Reşit onu "şetanu'ş-şiir" diye isimlendirmiştir[136].

شَرْح ابْن جِنّی : Arap Alim, İbn-i Cinnî'nin şerhi; Ebü'l Feth Osman b. Cinnî tam adıdır (ö.392/1101). Musullu edip ve nahivci olup şiir de söylemiştir. Ebu Ali Farisî'nin yanında kıraat, sarf ve nahiv ilimlerini öğrenmiştir. Mütenebbi'nin divanını şerhetmiştir[137].

نَحْو سِیبَوَیه : İranlı Arap Nahivci, Sibeveyh'in Nahvi; Ebu Bişr 'Amr b. Osman tam adıdır (ö. Yaklaşık 180/796). İranlı olup nahiv ve Arapça'nın kuralları konusundaki bilgisiyle gelmiş geçmiş en büyük alimdir. El-Kitab adlı eseri meşhurdur[138].

مُغْنی : Muğni; Muğni'nin kim olduğu tam tespit edilememekle birlikte Furuzanfer bu kelimeyi 'Mukanni' olarak okumuştur. Mukanni' Sepîdcâmelerin öncülerinden 161/1777'de ölen Hişâm veya Hâşim veyahut 'Atâ b. Hakîm'dir[139].

مُطیع: Arap şair, Muti'; Ebu Selmâ Muti' b. İyâsi'l-Kenânî tam adıdır(ö.166/782). Kûfe'de doğmuş, Emevî ve Abbasî arasındaki dönemde yaşamış, zarif tabiatlı bir şairdir[140].

[135]; Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.258
[136] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.269
[137] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.257
[138] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.291
[139] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.313
[140] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.312

اغْراقِ نفْطوی :Ar. Tamlama, Arap Şairi, Naftavî'nin mübalağalı övgüsü**;** Ebu

Abdullah İbrahim b. Muhammed b. 'Arfe b. Süleyman b. El- Muğire b. Habîb b. El-Mühelleb b. Ebi Şufretu'l- Ezdâ onun tam adıdır. 244 veya 250/858 -864'te Vasıt'ta doğmuş ve 323 ve ya 324/934-935'te Bağdat'ta ölmüştür. Şiir söylemiştir fakat daha çok alim olarak bilinir. Garibü'l-Kur'an, Kitabu't-Tarih ve Kitâbu'l-Vüzera gibi eserleri vardır[141].

خَطِ اِبْن مُقْلَه: Ar. Tamlama, Arap Şair; İbn-i Mukle'nin hattı**;** Ebu Ali Muhammed b.

Ali b. Mukletam adıdır (272-328/885-939). Meşhur katip ve hattatlardan olup bazı divanları ücret karşılığı yazmıştır. Farklı dönemlerde vezirlik de yapmıştır. Kendisi de iyi şiirler söylemiştir.[142]

حفظِ ابن مُعْتَز : Ar. Tamlama, Arap şair; İbn-i Mu'tezin hafızası**;** Ebu'l Abbas

Abdullah b. Mütevekkil bb. Mu'tasım b. Reşid (247-296/861-908). Devrin büyük şair ve ediplerindendir. Mübered ve Saleb'in talebesidir. Teşbihte üstaddır. Halifelik makamına geçmiş ve öldürülmüştür[143].

حِكْمَتِ زُهَيْر:Ar. Tamlama Arap şair; Zuheyr b. Ebî Sülmâ; Zuheyr'in hikmeti

صُحْبَتِ اُبَیّ: Ar. Tamlama; Ubey'in sohbeti**;** Sahabe-i Kiram'dan Ebu'l-Munzer Ubey

b. Ka'ab b. Kays b. 'Ubeyd-i Ensârî-yi Hazrecî'dir. Vahiy katibi ve Kur'anı en iyi bilenlerdendir.[144]

[141] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e.**, s.317
[142] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e.**, s.259
[143] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e.**, s.258
[144] Coşkuner; **a.g.e.**, s.353

Kaside: 70

Baharın Tasviri ve Ebu Harb Bahtiyar Muhammed'in Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
دِرع مُزَرّد	Eski Ar.	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	halka zırh, savaş elbisesi	70
دُر مُنَضّد	Eski Ar. (منضد : arka arkaya dizili)	tamlama	Sıfat	ipe dizilmiş inci	70
مُلْكِ مُؤَكّد:	Ar.	tamlama	Sıfat,Belirtisiz isim tamlaması	müekked,sağlam mülk	70
صَحيفَةَ عَسْجَد	Eski Ar. (عسجد: altın)	Tamlama;	Belirtisiz isim tamlaması	altın yaprak	70

نَدّ : Eski Ar. Kelime; ud, güzel kokulu çubuk, buhur

زَبَرجَد : Ar. Kelime; sarı ya da yeşil renkli olan kıymetli bir taş türü, yakut

ضَرابْوار : Ar. kelime Frs. ek (وار: vâr: gibi); Para basan gibi

مُوَرّد: Eski Ar. Sıfat; Gül renkli, kırmızı renkli

مُصَعّد **: Eski Ar. Sıfat;** kaynatılıp buharlaştırılan su, buharlaşmış

مِجْمَر**: Ar. Kelime, ism-i âlet;** ateş kabı, ateşdanlık, içine ateş dökülen kap

مِطَرد: **Ar. Kelime;** ipek

اَمْرَد : **Eski Ar. Kelime**; yüzünde henüz tüyü bitmemiş genç, tüy çıkmamış yüz

مَعْبَد : Ma ‘bed; Ebu ‘İbâd Ma ‘bed b. Vehd (ö.126/743). Medine’de ortaya çıkıp oradan Şam’a giden meşhur bir Arap şarkıcıdır ve uzun bir ömür sürmüştür[145].

مؤيَّد: Ar. sıfat; te‘yid olunmuş

ستبرق رومی : **Frs.dan alınmış [استبرک] Araplaşmış bir kelime ile Tamlama;** Rum ipeği

فَرْقَد: **Ar. Kelime [**Astro.]; Kutup yıldızı

عصابه : Eski Ar. Kelime; imame, sarık

لَباده : Ar. Kelime; geniş kalın elbise, hırka

مُثَلّث: Ar. Kelime; üçgen

جِبِلّی: Ar. Kelime; fıtrî, zatî, doğal

سیادَت : Ar. Kelime; efendilik

مُسَعّد: **Ar. kelime;** ikbal ve saadet derecesi

سُودَد: Ar. [سؤدد: **aslı] kelime;** büyüklük

[145] Ziriklî, Hayruddîn; **a.g.e**, c.II, s.1994

Kaside: 71

Ali b. İmrân'ın Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
معشوق ممشوق	Eski Ar. Kelime ile (ممشوق: uzun, ince endamlı)	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Güzel, endamlı sevgili, ince maşuk	71
رئيس مُؤَيّد	Ar.	Beyit yarısında geçen tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Güçlü reis	71

غَبی : **Eski Ar. Kelime;** nadân, cahil, aklı kıt

عُمدا: **Ar. Kelime [zarf]** bile bile, kasıtlı olarak,

زرق: **Eski Ar. Kelime;** hile, ikiyüzlülük, riyakarlık

غِرّه: **Ar. Kelime**; aldanmak, gururlanmak, kibir

الا ای رئیس نفیسِ مُعَظّم: **Ar. Beyit yarısı, ifade**; Ey değerli ve büyük reis

صاحِبْقِران: Eski Ar. ifade; Hükümdarlık, ferman sürmek

ثَقیل الرکاب و خفیفُ العِنان /کَثیُر الثّواب و قَلیلُ العِتابی : **Ar. Bütün Beyit, İfade;** sevabı çok paylaması az, üzengisi değerli dizgini hafif

شرابی (Şarabî; Şarap içen) – **ضِرابی** (Dirâbî; Kılıcı vuran) **طَعامی** (Ta'amî: yiyici) – **طِعانی**: (ta'ânî, mızrak vuran) **Aynı Beyitte geçen kafiyeli Ar. Kelimeler, İsm-i Fail.**

سیرت و شیمت (Sîret ve Şîmet); **Ar. İfade**; huy, tabiat, yaratılış, ahlak

صَرِيعُ الْغَوانى: **Arap Şairi**, **Sari'u'l-Gâvâni;** Ebu'l-Velîd Müsellem b. Velîd'ul-Ensârî tam adıdır (ö.208/823). O önce Yezid'e sonra Reşid'e bağlanmış ve Berâmike'yi methetmiş daha sonra ise Fazl b. Sehl'i övmüştür. O da ona Gürgan'ı vermiştir. Sonraları kimseye methiye söylememiştir[146].

هَوْذَة بِن عَلى اليَمانى: **Havzet b. 'Aliyyi'l- Yemâni**; Tam adı Havze b. Ali b. Semâme b. 'Amr Hanefî'dir. Benî Hanîfe'den olup Yemen'in sahibi Bekr b. Vâil'dendir. H.6 yılında Peygamber mektup göndererek onu İslam'a davet etmiş, Havze de ona elçiler göndermiştir. Meşhur şair A'şây-ı Kays'ın ona yazdığı bir şiiri vardır. 8/629'da öldüğü söylenir[147].

خَصيب مَلِک : **Hasib Melik;** Ebî nasr Hasîb b. 'Abdülhamid b. Dahhâk-ı Cürcânî el-Asl tam adıdır. Hârun Reşit zamanındaki Mısır meliki olup Ebu Nuvâs'ın memduhudur[148].

على بن براهيم: Ali b. İbrahim; Mansûr-i Zelzel-i Râzî'nin biraderidir ve II/8. asrın sonlarında yaşamıştır[149].

Arap şair Ebu'ş-Şîs'in :**أُشاقکَ وَ اللّيْلُ مُلْقَى الجِران غُراب يَنُوحُ على غُصْن بان**

söylediği Ar. tam beyit;

Karganın bon ağacında öttüğü ve gece yüz gösterdiği zamanda ben seni özleyeceğim[150].

Kaside: 72

سَيّدِ سادات : Ar. İfade; Ey efendilerin efendisi

رئيسُ الرّؤَسَا : **Ar. İfade;** Reislerin reisi

[146] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.294
[147] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.319
[148] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.284
[149] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.298
[150] Coşkuner; **a.g.e**., s.357

Kaside: 73

Hâce Ebu Sehl-i Zûzenî'nin Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
طويلۀ ياقوتِ مَعْدَنى	Eski Ar. Kelime [طويلۀ : kolye parçası]	Tamlama		yakut madeni dizisi	73
عِصابَۀ دُرٍّ مُنَضَّد	Eski Ar. [عصابه: topluluk]	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	Bir grup dizili inci	73
قِلادةِ ياقوت	Ar.	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	yakut gerdanlık	73
شَيْخُ الْعَميد	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Önderlerin piri	73
سَيِّد صاحب	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	sahip, seyyid-i sahip	73

سَندَروس : Araplaşmış Yunancadan Alınma bir Kelime; dağ servisi, ağaç, dağ servisinden elde edilen ve eskiden tıpta kullanılan zamk.

رُعونت: Eski Ar. sıfat; kendini beğenmişlik**,** ahmaklık, az akıllılık

محمدت: Eski Ar. Kelime; övgü, metih, övmek

سَنى : Eski Ar. Kelime; yüce, alî, yüksek

مُعْتَنى :**Eski Ar. ism-i fail;** itinalı, işine ihtimam gösteren kimse

خط مُسْتَوى: sınırlı hat / **خط مُنْحَنى**: Sınırsız hat; **Aynı beyit yarısında geçen kelimeler**

هَنی: **Eski Ar. Kelime;** zahmetsiz, sıkıntısız

Kaside: 74

Fazl b. Muhammed-i Hüseyî'nin Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
فاتِح مَغْموم	Ar.	Tamlama	Sıfat	keder açan	74
كاشِفِ مَكْروه	Ar.	Tamlama	Belirti isim tamlaması	çirkinlikleri keşfeden;	74
صِلَةُ شِعر	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	şiir ödülü	74
حديثِ رُقْعَه	Eski Ar. [رقعه : kısa söz, yazı]	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	özlü söz	74

مکاره : Eski Ar. Kelime; çirkinler

ایا کریم زمانه :Ar. İfade; Ey zamanın Kerimi ! / علیک عین‌الله**: Ar. İfade;** Allah'ın gözü senin üzerinde; **Aynı beyit yarısında geçen ifadeler**

غَوی: **Eski Ar. Kelime;** yolunu kayetmiş, sapıtmış kimse

قَیس : **Kays, İmrü'l Kays;** Meşhur muallaka şairi

كُمَیت: **Kumeyt**: Arap Âlimi

Bütün bir beyit içinde birçok Arap Şair ve Alim; **İbn-i Rûmi** gibi şair, **İbn-i Mukle** gibi hattat, **İbn-i Mu'tez** gibi şair ve **Esma'î** gibi dilcidir…

چو ابِن رومی شاعِر، چو ابن‌مُقْلَه دبیر / چو ابْن‌مُعْتَز نحوی، چو اصْمَعی لغوی:

ابن رومی: Arap şair İbn-i Rûmî; Ebü'l-Hasan Ali b. İlyâs (Abbâs) . Cerih veya Cercîs (221-284/835-897; Benî 'Abbâs mevalisindendir. Şiirinde yeni ve bedi manalar kullanmış ve hicivde meşhur olmuştur[151].

اِبن مُقْله : Arap Alim, İbn-i Mukle; Ebu Ali Muhammed b. Ali b. Mukle (272-328/885-897); Meşhur kâtip ve hattatlardan olup bazı divanları ücret karşılığı yazmıştır. Kendisi de iyi şiirler söylemiştir. Değişik dönemlerde vezirlik de yapmıştır[152].

اِبْن مُعْتز : Arap şair, İbn-i Mu'tez

اصْمَعی : Arap Âlim, Esma'i

Aynı beyit yarısında geçen aynı kökten gelme Ar. ifadeler; علو: Ulvî / عَلَوی : Alevî (olmak)

مُتَنبی: Meşhur Arap şairi, Mütenebbi; Ebü't-Tayyib Ahmed b. El-Hüseyn b. El-Hasan b. 'Abdüssamed el-Cu'fi el-Kûfi el-Kindî (303-354/915-965); Arap edebiyatının mefahiri ve filozof şairidir. Kûfe'de doğmuş ve Şam'da eğitim görmüştür. Peygamberlik iddiasında bulunmuş ve Ben-i Kelb kabilesinden bir grup etrafına toplanmıştır. Kâfur-i Ahşidî, Seyfud-Dovle-i Hemdânî, 'Azidu'd-Dovle ve İbn-i 'Amid'i methetmiştir. Edebiyat ve şiirin imamı olarak adlandırılır[153].

اعشی قَیْس: Cahiliye Dönemi 'A'şâ-yı Kays; Ebu Basir Meymûn b. Kays b. Cendel; cahiliye dönemi şairlerinin birinci tabakasından sayılmıştır. Ben-i Kays'dan olup soyu Bekr b. Vâil'e dayanır. Methiye ve şarap tasvirinde seçkindir. Dönemin en fazla şiir söyleyen şairidir ve müzik eşliğinde de şiir söylemiştir. Sâsânî padişahı Hüsrev'in hizmetinde de bulunduğu bu yüzden şiirlerinde Frs. kelimeler bulunduğu söylenir. Uzun bir ömür yaşayıp 7/628'de ölmesine rağmen Müslüman olmamıştır[154].

[151] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s. 258
[152]Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s. 259
[153] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.310
[154] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.293

طَهَوی: **Arap Şair**; Tahavî Cendel b. El-Müsennî (h.ö. yak. 90); Temim kabilesinden bir şairdir[155].

بُوتَمام: **Bû Temmam**; Habib b. Evs b. Hâris b. Kays-ı Taî (190 ila 192/805 ila 807-229 ila 232/842 ila 846); Mısır'da yetişmiş büyük şairlerdendir. Hamase'si meşhurdur. Halife Mu'tasım ve veziri İbn-i Zeyyât'ı methetmiştir. Tayy kabilesinin dünyaca meşhur üç kişisinden biridir[156].

مانوی: **Ar. İfade;** Mani dinine mensup kişi

Kaside: 75

Atın Tasviri ve Şehriyâr'ın Övgüsü Hakkında

زهار : **Ar. Kelime**; Karnın alt kısmı, erkek ya da kadının tenasül uzvunun bulunduğu ve kasıkları da kapsayan kısım

Kaside: 76

Baharın Tasviri ve Emir Kâmgâr'ın Övgüsü Hakkında

مَهْمَه: **Eski Ar. Kelime**; kurak çöl, susuz ve otsuz kurak ova

اَبْلَقی: **Arapçalaşmış Frs.'dan geçme [**ابلک**] bir kelime;** iki renkli olan her şey, siyah-beyaz renkli olmak, alaca renkli

Kaside: 77

Sultan Mesud-i Gaznevî'nin Övgüsü Hakkında

اَبَدُالدّهْر: **Ar. zarf**; ebedi müddet, ebediyyen

[155] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.296
[156] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.263

فَغْفُور: **Arapçalaşmış Mürekkep bir sözcük [**بغ (hüda)+(oğul)پور = bağpûr] ; Çin padişahlarının lakabı, Çin Fağfuru

دَغا : Eski Ar., Sıfat; doğru olmayan, hile, aldatma

وَسْمَه: **Ar. Sözcük;** ipek, Kadınların ıslatarak kaşlarını boyadıkları mavi renkte bir bitki

4.2.MUSAMMATLAR

Bendlerden oluşan nazım biçimleri genel olarak "musammat" olarak adlandırılır. Musammat sözcüğünün asıl anlamı "ipliğe dizilmiş inci"dir. Bend edebiyat terimi olarak en az üç mısradan oluşan nazım birminin adıdır. Bend kelimesinin "bağ, boğum, rabıta" gibi sözlük anlamları vardır. Musammat nazım türünün Arap edebiyatında mı Fars edebiyatına geçtiği ya da Fars edebiyatından mı Arap edebiyatına geçtiği sonuçlanmamış bir tartışma konusudur. Ancak bu nazım türünün o zamanki Müslüman dünyanın ortak olarak kullandığı bir tür olduğu açıktır. Menûçehrî'de bu nazım türünde bazı şiirler söylemiştir[157].

Menûçehrî'nin divanında 11 musammat vardır. En uzun musammatının beyit sayısı 193'tür. Musammatlarının bend sayısı 10 ile 37 bend arasında değişmektedir. Şair kendi kasideleriyle özellikle de bu musamatlarıyla övünmüştür. Musammatlarının içeriği genelde övgüdür. Kendisinden sonra bu türde yazanlara örnek teşkil etmiştir. Onun bu tür şiirlerini taklit eden sonraki şairler onun ustalığına erişememişlerdir. Menûçehrî'nin musammatları kafiye düzeni şöyledir: ilk kıtası a a a a a b veya c c c c c b şeklinde kafiyeli olup 6. mısraları ise tüm şiirde kendi aralarında ortak kafiyelidir ve bu şekilde altışar mısralık kıtalardan oluşur. Her biri mana bakımından bağımsız olup anlam ve vezin açısından irtibat yoktur. Musammatlarına başında bir giriş kısmı olup bunlar tegazzül ve methiye bölümüdür. Tegazzüllerinde bahsettiği şeyler daha çok tabiat ve şaraptır.

Musammat: 1

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Musammat Numarası
مَفْرَغ زُوّار	Ar.	Tamlama	İsm-i Mekan	sığınak, ziyaretçilerin sığınağı	1

[157] Tuzcu, Kemal; **a.g.e**, s.30-32

جُلَيْل: **Eski Ar. Kelime;** çul, devenin üzerine konulan hevdecin üzerindeki perdeye verilen ad

زُمُرّد: **Arapçalaşmış Yunancadan geçme bir sözcük;** Zümrüt, değerli ve genelde yeşil olan taş türü

نايِره: **Eski Ar. Kelime (orjinali[نائرَة]); Ney**

حُقّه: **Ar. Kelime;** hokka, cevher ya da eşya koymaya yarayan küçük kap, porselen ya da çini olabilir.

حَقا: Ar. İfade; gerçekten

النّارُ ولا العَار : **Ar. Mesel**: Ateş utançtan daha iyidir.

Musammat: 2

Baharın Tasviri ve Ebu Harb Bahtiyar'ın Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Musammat Numarası
دارُالْقرَار	Ar.	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	Mahşer	2
اميرالاَمَرا	Ar.	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	emirlerin emiri	2

فَرَزْدَق : Arap Şairi, Ferezdak; Ebu Ferâs Humâm b. Gâlib b. Sa'sa'-i Temimi-yi Dârimî tam adıdır.(19-110/640-728); Basralı'dır. Emevî döneminin Cerir ve Ferezdakla birlikte üç büyük şairindendir ve birbiriyle hicivlemişlerdir[158].

ازْرَق: Ar. renk: mavi

ستبرق: Ar. Kelime; ipek

[158] Debir-i Siyâkî; **a.g.e**., s.307

مُرَوّق : Ar. ism-i mef‘ul; saflaşmış

آلا : Eski Ar.; nimetler, iyilikler

صِغار و کِبار : Aynı beyitte Ar. zıt Kelimeler; küçük ve büyük

Musammat: 3

Bayram Tebriği ve Sultan Mesud-i Gaznevî'nin Övgüsü Hakkında

عَبْقَرِي: Eski Ar. Kelime; güzel, nefis

فاخْته : Ar. Kelime; guguk kuşu

سَهی : Ar. sıfat; dik, uzun

طراز : Arapçalaşmış Frs.dan alınma bir kelime; süs, ziynet

جَزْع : Eski Ar. Kelime; benekli

مِقْنَعَه : Ar. Kelime; başörtüsü

اشمار : Ar. Kelime; göz kırpma

منقار: Ar. Kelime; kuşların gagası

غالیه : Eski Ar. Kelime; siyah ve hoş kokulu zülüf, saç

مخروط : Ar. Kelime [matematik]; koni şekli

فَرْق : Ar. Kelime; kafa

بَط :Ar. Kelime; ördek

نَفایه : Eski Ar. kelime; sürülmüş

وِقایه : Ar. Kelime; sakınmak, gözetlemek, korumak

طَلایه : Ar. kelime; öncü birlik

لآلی : Ar. Çoğul Kelime; inciler

عَبایه : Ar. Kelime; elbisenin üstüne giyilen giyecek, aba

فَزَع : Eski Ar. Kelime; korku, ürkme

مَنْکر : Ar., ism-i mefu'l; çirkin

Musammat: 4

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Musammat Numarası
جمعِ کِرام	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	bütün büyükler	4
عقل ضمان	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	aklın kabul etmesi, aklın alması	4

قِطار : Ar. Kelime; sıra, dizi

صُراحی : Ar.dan alınma Eski bir kelime [صراحیَة] : orjinali]; ucu dar karnı olan cam ya da billur kap, içine şarap konulup içilir, şarap kabı, sürahi

رُکوع : rükû **سُجود :** sücûd **تَشَهد :** teşehhüd **سَلام:** selam **قِیام :**kıyam ; **Ar. Namazın rükünleri aynı beyitlerde geçiyor.**

عام : genel **خاص :** özel **: Ar. zıt kelimeler**

تليد : Eski Ar.; eski

نَعْره : Ar. Kelime; bağırış, feryat

سامِع : Ar. ism-i fail; dinleyen

صَومَعه : Ar. Kelime; Âbidlerin tepede, dağ üstünde bulunan ibadetgâhları, mabed

طبع : Ar. Kelime; tabiat, huy

اَبْلَق : Arapçalaşmış Frs.dan alınma bir kelime [ابلک]; İki renkli şeyler, alaca renk

مُنَقّش : Ar. İsm-i Mef ‘ul; işlemeli

عُقار :Ar. Kelime; şarap, mey

عيان : Ar. Kelime; açık, gözle görülen

Musammat: 5

Rûhü’r Rüesâ Hâce Halef Ebu Rebî’ b. Rebi’nin Övgüsü Hakkında

سُبْحانالله : Ar. Dua; Subhanallah!

بوقَلْمون : Ar. Kelime; Arapçalaşmış Yunancadan geçme bir kelime; bukalemun

عبير : Eski Ar. Kelime; ıtır, amber, misk

صُلْصُل : Eski Ar. Kelime; tahtalı güvercin

طیره : Ar. Kelime; kızgınlık, öfke

بلبل : Ar. Kelime; bülbül

فاخته: Ar. Kelime; guguk kuşu

طاووس : Arapçalaşmış Yunancadan alınma bir kelime; tavus kuşu

سخره : Eski Ar. Kelime; alaya alma, zelil etme

هُدهُد : Ar. Kuş ismi; hüdhüd kuşu

قُمْری : Ar. Kuş ismi; kumru

شِعری : Ar. [Astro.]; Şear yıldızı, iki parlak yıldızın adıdır, Şear-i Yemânî, Şear-i Şâmî olarak iki tane olduğu bilinir.

لیلی : Leylâ; Arap edebiyatında Kays'ın maşukasıdır.

وَرَشان : Eski Ar. Kelime; beyaz kuyruklu bir çeşit çöl güvercini yaban güvercini

نَبات : Ar. Çoğul Kelime; bitkiler

مِرّیخ : Ar. [Astro.]; Merih yıldızı, güneş sisteminde güneşe uzaklığı bakımından dördüncü gezegendir.

صَلَف : Eski Ar.; kendini övme, kendini beğenme

خَلَف: Ar. Kelime; Sonradan gelecek olan, varis, yerine geçecek olan

مَنیع: Ar. Kelime; yüce mertebe

بَديعْ : Ar. Kelime; yeni, taze

شَريف: Ar. Kelime; şerefli **وضيع: Eski Ar. Kelime;** aşağılık, alçak, düşük; **Aynı Beyit Yarısında geçen Ar. Kelimeler**

اله : Ar. Kelime; İlah, rab, ma'bud

منشی : Ar. Kelime; kâtip, iyi mektup yazan kimse

صَريع : Arap Şairi, Sari'u'l-Gâvâni

حَبيب :Arap Şairi Habib (Ebu Temmâm); Habib b. Evs b. Hâris b. Kays-ı Tâî (190 ila 192/805 ila 807-229 ila 232/842 ila 846); Mısır'da yetişmiş büyük şairlerdendir. Hamasesi ile meşhurdur. Halife Mu'tasımve veziri İbn-i Zeyyât'ı methetmiştir. Tayy kabilesindeki dünyaca meşhur üç kişisinden biridir[159].

عيب و عار : Aynı Beyitte Ar. Kelimeler; ayıp ve utanç

اَحْباب : Eski Ar. Çoğul Kelime; dostlar, yârenler

Musammat: 6

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Musammat Numarası
سناجِقِ اقبال	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	İkbal sancakları	**6**

مِرْوَحَهٔ :Eski Ar. Kelime; yelpaze

اَكْحَل و قيفال : Eski Ar. Kelimeler ile ifade; kol ve bilek damarlarının adı

[159] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s.310

وَضيع : Eski Ar. Kelime; alçak, düşük

مُحْتال : Eski Ar. Kelime; hilekar, aldatan

لامُحاله: Ar. İfade; çaresiz

حَنْجَره : Ar. Kelime; gırtlak

حَلقه: Ar. Kelime; boğaz

اَطْفال:Ar. Çoğul Kelime; çocuklar

کواره:Eski Ar. Kelime; sepet

نظاره : Eski Ar. Kelime; gözcüler, görücü

ای عجبی : Ar. İfade; Hayret!

قَطْره قَطْره Ar. Kelimeler ile ikileme; katre katre, damla damla

قَتّال : Ar. mübalağalı ism-i fâil; çokça öldüren, Eski Ar. Kelime; savaşmak ve öldürmek, harbetmek

قیل و قال : Ar. Kelimeler ile ifade; kil-u kâl

معنبر: Eski Ar. Kelime; Amberli, amberle karıştırılmış hoş kokulu şey

علی حال : Ar. İfade; her halükarda

حظيره : Eski Ar. Kelime; Ağıl, dört ayaklı hayvanları soğuktan korumak için olan mekan

قوّال : Eski Ar. Kelime; çalgıcı**,** şarkıcı, mahfillerde hoş bir sesle şiir okuyan kimse

مُهَيْمن مُتَعال : Ar. Allah'ın ismi (Müheymin) **ve sıfatı;** koruyucu ve Müte'al (yüce)

سُرادِق: Eski Ar. Kelime; çadır, otağ

مَغْز : Ar. Kelime; Dimağ, akıl

Musammat: 7

Sabah Şarabının Tasviri Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Musammat Numarası
ماء مَعين	Ar.	tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Akan su	**7**

قُوموا شُرْبَ الصّبوح، يا ايّها النّائِمين: Bütün Ar. Beyit; Ey uyuyanlar! Sabah şarabı içmeye kalkın!

ابْتَدِي: Ar. Sözcük [orjinali: ابتداء] ; başlamak

غُلْغُل[160]: Ses adı; suyun kaynama sesi ya da benzeri

تيم و عَدى : Teym ve Adiyy Kabileleri; Hz. Ebu Bekir ve Hz.Ömer'in mensup olduğu kabileler

مِخْنَقَه : **Eski Ar. Kelime;** boyunbağı, kolye

[160] Amîd, Hasan; **Ferhengi Amîd Farsçadan Farsçaya Sözlük**, Emir-i Kebir Tahran, 1381,

مِنْطَقَه: Ar. Kelime; kuşak

بَدْرَقَه : Ar. Kelime; rehber

تَفْرَقَه :Ar. Kelime; dağıtmak

سَمَاط : Eski Ar. Kelime; yaygı, sofra bezi, saf, (sıra)

شَغَب : Eski Ar. Kelime; velvele, kavga, patırtı, gürültü

قُمْرِیک :Ar.- Frs. Birleşik Kelime: Kumru-cuk

سَماعت : Ar. Kelime [orjinali: سماعة]; şarkı

وداعت: Ar. Kelime [orjinali: وداعة]; Veda etmek

شَراعت :Ar. Kelime [شراعة :orjinali]; gölgelik

صواعت :Ar. Kelime [orjinali: صواعة] ; Kadeh

ذِراعت : Ar. Kelime [Orjinali:ذراعة]; kol

Musammat: 8

Baharın tasviri ve Horâsân Komutanı Muhammed b. Nasr'ın Övgüsü Hakkında

قَحفِ: Eski Ar. Kelime; uzun bir kadeh türü

حُلّه: Ar. Kelime; Hulle, elbise

عاج : Ar. Kelime; Fildişi, diş minesinin altındaki beyaz madde

عَبْقَرى : Eski Ar. Kelime; Elbise, nakışlı ipek elbise

سَعْتر : **Eski Ar. Kelime;** Mavi çiçekleri ve küçük yaprakları olan, mide ve farklı hastalıkların tedavisinde de kullanılan çöl otu

مِعْجَر كَتان : **Eski Ar. Kelime ile [معجر : başörtüsü] Tamlama**; Keten başörtüsü

Aynı Beyitte geçen Ar. Kelimeler; **مُوَرّد / طَر;** kırmızı gül yaprağı/ taze açmış

قباله : **Ar. Kelime;** senet, Akit senedi

عَقيقَين:Ar. Kelime; Akik taşları

شَط: Ar. Kelime; Denize açılan büyük nehir

مُطْربان : Ar. Kelime+ Frs. çoğul Eki (ان) ; çalgıcılar

خِضاب: Ar. Kelime; Bedeni her renkte renklendirmeye yarayan kına türevi bir madde, boyayıcı madde

بَيْتُ الحَرَم: Ar. İfade; Kâbe

هَلا : Ar. edat; Ey!, yapmaz mısın? , -bari

سَماع: Ar. mübalağalı ism-i fail; ses, dinlemek, tasavvuftaki sema dönüşü

مُمَجّد : Ar. mimli masdar; yüce, övülmüş, yüceltilmiş

مُوَحد : Ar. Kelime; tevhid ehli

مُويّد : Ar. Kelime te'yid edilmiş, onaylanmış

مَنْشور: **Ar. Kelime, ism-i meful;** ferman

اَعْدا: Ar. Çoğul Kelime; Düşmanlar

اِلّا عَذاب و حُصْر : Beyitte lâ en-nâhiye ile Ar. ifade; Azap ve hapis dışında

مُطيعْ : Ar., -İsm-i Mef'ul; emir altında olan, mu'tî

بُرْج حَمَل : Ar. [Astro.]; koç burcu

ضَعْف / ضُعَفا : Ar. aynı kökten isimler; zayıflık, zayıflar

مُعاذ جَبَل : Sahabe Mu'âz-ı Cebel; Ebu Abdurrahman Mu'âz b. 'Amr b. Evs-i Ensâri-yi Hazrecî, helal haram konusunda en bilgili sahabelerdendir. Hicretten 20 yıl önce doğmuş ve h.18'de vefat etmiştir[161].

مَحَامِد : Ar. Kelime; övünç

عُطَارِد : Ar. [Astro.]; Güneşe en yakın ve en küçük gezegen, merkür

بيقرين: Ar.-Frs. Karışık Sözcük; Eşsiz, emsalsiz

مَطَر: Ar. Kelime; yağmur

عَبير : Eski Ar. Kelime; misk, kâfur gibi hazırlana güzel kokulu madde

مَخْمور: Eski Ar. Kelime; Sarhoş, mest, mahmur

[161] Debîr-i Siyâkî; **a.g.e**., s. 312

Musammat: 9

طَلی : Ar.dan alınma eski bir kelime [طلاء: Ar. Orjinali]; altın

صُلْصُل (فاخته =): Eski Ar., Kuş ismi; Kumru

سُنْدس: Arapçalaşmış Frs.dan alınma bir kelime; ipek,dîba

نَوحه: Ar. Kelime; ağıt

دُرّاج غَوی (دراج : Ar. Turaç kuşu) : Eski Ar. Kelime ile[غوی: yolunu kaybetmiş] tamlama; şaşkın turaç kuşu (Turaç kuşu kumruya benzeyen bir cins kuş türüdür.)

وَله: Eski Ar. Kelime; perişanlık

تَحْتَ‌الحَنَکی: Ar. Tamlama; boğazın altında

مُرَقّع : Ar. Kelime; derviş elbisesi

دوات: Ar. Kelime; içine mürekkebin konduğu kap, divit

مِداد طَبَری : Arap, mazmun; Taberî'nin kalemi

مِنْقار : Ar. Kelime; gaga

سَلَب : Ar. Kelime; elbise

فِرْقَت: Eski Ar. kelime [orijinal yazılışı: فرقة]; ayrılık

مُصاب: Eski Ar. Kelime, ism-i mef'ul; musibete uğramış, musibetzede, matemli

مَهْجور : Ar. ism-i mef'ul; terkedilmiş

طَلايه: **Ar.dan alınmış kelime [orjinali: طلائع];** öncü birlikler (savaşta)

صَلايه : Eski Ar. Kelime; Büyük üzerinde otların yetiştiği taş

مِغْفَر : Eski Ar. Kelime; miğfer

رسول : Ar. Kelime; elçi

صَفّ سِماطَيْن : Ar. Tesniye kelime; İki saf

قوم سحره: Arapça İfade; Sihirbazlar grubu[162]

بالله و بالله و بالله : Ardışık Ar. İfade, yemin; billahi ve billahi ve billahi

رَسَن : Ar. Kelime; Eski Ar. Kelime; ip

سَحَره و سِحْر: Aynı beyitte aynı kökten Eski Ar. Kelimeler; sihir ve sihirbazlar

بادِيه : Ar. Kelime; Çöl

غَرْقه : Ar. Kelime; boğulmuş

ثُعْبان: Eski Ar. Kelime; büyük yılan, ejderha[163]

جَبْرئيل : Ar. Kelime; Dört büyük melekten Cebrâil

وَحَل : Eski Ar. Kelime; Bataklık

[162]Sihirbazlar grubu ile Hz. Musa'nın karşılaşması olayına atıf vardır.
[163] Buradaki yılan Hz. Musa'nın asasının dönüşmesiyle ortaya çıkan yılandır.

حُكْمِ اِله : Ar. İfade (tamlama şeklinde); İlahî hüküm

ضايع : Ar. Kelime; zayi', boşa gitme

مِطْواع : Eski Ar. Kelime; hizmetçi, itaat eden, elçi

«اَرْجو اِنْ شاءَ الله : Beyitte Geçen Ar. İfade; Umarız İnşallah

Musammat: 10

Sonbaharın Tasviri ve Sultan'ın (Gazneli Mesud) Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Musammat Numarası
تيغِ حَنَفى	**Ar.**	Tamlama	Belirtili isim tamlaması	Hanefî Kılıcı, İmam-ı (A'zâm Ebu Hanife'nin görüş ve fetvaları demektir[164]).	10
مَلِک حَقّ	**Ar**	Tamlama (musammatta birden fazla yerde geçiyor)		**.** Hakkın meliki	10
مَلِکُ الْعَرش	**Ar.**	Tamlama;		Arşın Meliki	10

نظر/ مَنْظر : bakmak, manzara; **aynı kökten gelen Ar. kelimeler (ism-i mef'ul)**

مُتَواتِر : Ar. sıfat, pey der pey, ardarda

مُدَوّر : Ar. sıfat; daire şekilli, yuvarlak

قابِلَه : Ar. kelime; ebe, çocuğu doğurtan kişi

[164] Coşkuner; **a.g.e**., s.385

قَدّ : boy / **قَدَم :** ayak; **Aynı beyitte geçen Ar. kelimeler**

عَصَب : Ar. Kelime, sinir

صغير / كبير : büyük, küçük**; Aynı Beyitte geçen zıt Ar. kelimeler**

شَغَب : Eski Ar. Kelime; karışıklık, gürültü

اَیْ عَجَبی: Ar. İfade; Ne tuhaf!

سَعْی : Ar. kelime; çaba, sa'y

مُحْكَم: Ar. mimli masdar; sağlam, muhkem

رِقاب: Eski Ar. Kelime, rakabe; boyun

خِضاب: Ar. Kelime; kına

رِضوان: Ar. Kelime; cennet

سَلَب: Ar. Kelime; elbise

زُهره : Ar. Kelime [astro.]; venüs

لا حَوْلَ و لا قُوّةَ اِلا بالله: Ar. Dua, ifade; Allah'tan gayrısında güç ve kuvvet yoktur.

زانِیه : Ar. İsm-i Fa'il; zâniye**,** zinâ eden kimse

عِنَب : Ar. Kelime; Üzüm

عَزَبی : Ar. Kelime; Bekar erkek

هَرَب : Ar. Kelime; kaçmak, firar etmek

مَحْضَر : Ar. Kelime; huzur, huzurda olma

شَمْس : güneş / **قمر:** ay ; Aynı beyitte geçen İfadeler

عُلْوی:Ar. Kelime; yüce

مَخْرَقَه: Eski Ar. Kelime; yalan dolan

مُعَصْفَر: Ar. İfade, ism-i mefu'l; sarılaşmış, sarı

اَیْ وَرَبّی: Ar. İfade; Allah'a yemin olsun.

حُلْقوم: Ar. Kelime, boğaz, gırtlak

زِهار : **Ar. Kelime;** kasık

رَبیع : Rebî'ül-evvel **جُمادی**: Cemaziy-el Evvel **رَجَب**: Receb; **Ar. Hicrî aylar**

ذوحَسَب : şeref sahibi/ **ذونَسَبْ:** soy sahibi**; Aynı beyitte geçen ifadeler**

حَطَب : Eski Ar. Kelime; odun

فزع : **Eski Ar. Kelime;** korku, kaygı

خَشَب: Eski Ar. Kelime; çubuk

تَعَب : Ar. Kelime; sıkıntı, zorluk

Musammat: 11

Mihrigân Bayramı Tebriği ve Sultan Mesud-i Gaznevî'nin Övgüsü Hakkında

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Musammat Numarası
قَدَح رَطْل	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Büyük şarap kadehi	11
لؤلؤ لالا	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Parlak inci	11
فرّخ بُنیاد	Ar.- Frs.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlama	kutlu bünyeler	11
زُحَل مسنّد	Ar.	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Satürn (gezegen) üstünde	11

بِالله : Ar. İfade, yemin; Billahi

فردوس : Ar. Kelime; cennet

قِنینه : Eski Ar. Kelime; şarap kabı

سِبْلَتِ سَقْلابی : Arapçalaşmış Fransızcadan alınma bir sözcük ile tamlama; Slav ırkı

مِقراض : Eski Ar. Kelime; makas

عمدا : Ar. İfade; kasıtlı olarak, kasıtlı

عِیّار : Ar. Sıfat; genç

بِسْمِالله : Ar. İfade; Bismillah

جَبْهَت : Ar. Kelime orjinali [جبهة]; alın

لاحَوْل و لا قوّت: Ar. Dua; La havle duası

قضا حاجت : Ar. kelimelerle Tamlama; Kaza-i Hâcet

اَرْجو : Ar. İfade, temennî; ummak, umuyorum

وَيْحَک : Ar. İfade; esef etmek, yazıklar olsun!

مُعْجز: Ar. Kelime; mucize

آيتَ الْكُرْسى : Âyet'el-Kürsî

تَلْبيس : Ar. Kelime; sahtekarlık

جَبْرَئيل : Dört büyük melekten; Cebrâil

بِرجيس : Ar. Kelime [Astro.]; Jüpiter yıldızı

نقاب: Ar. Kelime; peçe, örtü parçası

فضولي : Ar. Kelime; fuzuli

لکَ الْوَيْل: Ar. İfade; sana yazık!

مَسيح : Ar. Kelime; Mesih **(Hz. Îsâ)**

خَنّاس : Ar. Kelime; şeytan

وَسواس : Ar. kelime; vesvese, şüphe, kaygı, şek

نَسناس : Ar. Kelime; goril

جِدال : Ar. Kelime; çatışma, çekişme

عيال : Ar. Kelime; aile ehli, kadın ve çocuklar

رِحال : Eski Ar. Kelime; yük

جوال : Arapçalaşmış Frs. bir kelime [orjinali: گوال] ; çuval

حِبال : Eski Ar. Kelime; ip

اطفال : Ar. Çoğul Kelime; Çocuklar

رَحْم : Ar. Kelime; rahim (kadınlarda)

حَمْيَت : Ar. Kelime [حمية : orjinali]; utanç

عَنْكبوت : Ar. Kelime, örümcek

نَسّاج : Ar., ism-i fail; dokuyan

مِعْراج : Ar. Kelime; Miraç

حَجاج : Tarihi Şahsiyet, Haccâc; Ebu'l-Muhammed el-Haccâc b. Yusuf b. El-Hakem-i Sekâfî (45-95/665-713), gaddar bir komutan ve ünlü hatiplerdendir[165].

[165] Emevî halifelerinden el-Velîd b. Yezîd'in Mekke, Medîne ve Tâif valisi, (Hayruddîn Ziriklî, **el-A'lâm,** c.VIII, s.246; Debîr-i Siyâkî, **a.g.e**, s. 281)

غَدير خُم : Ar. İfade; Gadîr Mekke ve Medine arasında bir yerdir; burada Hz. Ali kastedilmiştir. Hom kuyusu da denilebilir.

كُم: Eski Ar. Kelime; kol yeni, yen

سَماع : Eski Ar. Kelime; güzel ses, melodi

مَولا : Ar. Kelime; yardımcı

غُلام : Ar. Kelime; köle

حُسام: Eski Ar. Kelime; Keskin Kılıç

مُدام : Eski Ar. Kelime; Şarap

رايات : Ar. Çoğul Kelime; Bayraklar

طارِم : Arapçalaşmış Frs.dan alınma bir Kelime [orjinali: تارم]; Gökyüzü

خجل : Ar. İfade; utan!

ناصر : Ar. İsm-i Fail; yardımcı

سُعود / اَسْعَد : Aynı Kökten Ar. Kelimeler; en mutlu, mutluluk

فَرقَد : Ar. Kelime [Astroloji]; Kutup Yıldızı

اِكْليل : Eski Ar. Kelime; taç

ساحَت : Ar. Kelime [orjinali: ساحة] ; bölge, saha

4.3. DÛBEYTİLER

Farsa ‘do’ kelimesi ‘iki’ anlamına gelmektedir. *Beyt* ise *ev, hane* anlamındadır. İki dizeden oluşan aynı vezinde yazılmış olup anlamca birbirini tamamlayan nazım birimine denir. Bu bağlamda ‘dûbeyit’ kelime anlamı olarak iki beyit anlamındadır. Bu ifade aslında Farsçada ‘rubai’ ile eşleşmektedir ancak musarra olmayan dört dizeden oluşan kıt’alara da dûbeyt denmektedir.

İfade	Ait olduğu Dil	Tamlamanın Türü	Arapça Gramerdeki Yeri	Türkçesi	Kasidenin Numarası
راحِ روح	Eski Ar. [راح : neşe, sevinç]	Tamlama	Belirtisiz isim tamlaması	Ruhun neşesi	Dûbeyt

4.4. TEK BEYİTLER

İslam edebiyatında kaside olmayan bir veya iki beyitlik parça şiirlere Arapçada *Mufred* adı verilmektedir. Farsçada ise bu tür beyitlere *Perâkende* beyitler denir. Divanda “perakende beyitler” olarak geçen bu şiir parçları tek beyitten oluşmaktadır. Beyitler arasında uyum olup olmaması şairin tasarrufundadır.

مِزمار : Eski Ar. Kelime; Ney

سَلْمان: Selmân-ı Farîsî, Meşhur İranlı sahabilerden

كَتِف : Ar. Kelime, omuz

Değerlendirme

Bu bölümde gerek tablolarda verilen Arapça tamlamalar, gerek bağımsız olarak verilen Arapça sözcükler incelendiğinde Menuçehri’nin divanında 1115 adet Arapça sözcük, ibare, tamlama kullandığı görülmektedir.

Arapça sözcükler daha çok divanın kasideler bölümünde yer almaktadır. Bu sözcükler hemen hemen her kategoriden Arapça isimleri içermektedir. Aralarında renkler, mevsimler, çeşitli hayvan, bitki, şarap isimleri bulunmaktadır.

Divanda şarap tasviri hayli öne çıkmaktadır. Divanda geçen Arapça farklı türde şarap isimleri arasında (خمر) Hamr, (نَبیذِ غارْجی) nebiz-i garci (صبوحي) Sabuhî : sabah şarabı gibi isimler bulunmaktadır. Doğaya özgü kavramlar arasında (قوس قُزَح) gökkuşağı (مَطَر) yağmur, (جَزر و مَد) Cezir ve medd gibi kelimeler bulunmakta, insanlara özgü kavramlar arasında (عیبی نُفور همه) memduh için tüm ayıplardan nefret eden gibi ifadeler bulunmaktadır. Astrolojik terimlere geçtiğimizde ise (هَقْعَة) Ayın beşinci evresinde, ikizler burcunun üstünde üç yıldızın oluşması, ثور : Ar. Boğa; on iki burçtan ikincisi, boğa burcu gibi kelimelerle karşılaşırız.

Tamlama yapısının gerek isim tamlaması gerekse sıfat tamlaması olarak divanda çokça kullanıldığı görülmektedir.

Arapça-Arapça 177 adet,

Arapça-Farsça 34 adet tamlama bulunmaktadır.

Ayrıca (ناصر) yardımcı , (مَنْشور) ferman gibi ismi fail ve ismi meful yapısında sözcükler de bulunmaktadır.

Bütün bu yapılara ek olarak divanda çok sayıda Arap şairin isminin de bulunması şairin Arap edebiyatına ve kültürüne olan hakimiyetini de gözler önüne sermektedir.

SONUÇ

Menûçehrî'nin kısa süren yaşamında hayatını geçirdiği sarayda bulunan sultanlar, emirler, vezirler, kâtipler ve diğer devlet erkanı bir şekilde Arap Edebiyatı ile yakından ilgiliydiler. İçlerinden bazılarının Arapça nazım ve nesir türünde eserleri dahi vardı. Menûçehrî'nin divanı da işte bu dilin revaçta olduğu dönemde ortaya çıktı. Kasidelerini Arap şiirinin tarzında yazdı ve Arap şairlerin isimlerini, Cahiliyye şiirinin sanatlarını ve mazmunlarını kasidelerinde kullandı. Vezin, kafiye ve kasidelerinin yapısını dahi Cahiliyye Dönemi kasidelerinin olgusuna göre inşa etti. Onun kendi dilinin dışındaki bir dile olan bu merakı eserinin iki kültürün birleşiminin nadide örneklerini gösteren edebi bir eser olarak öne çıkmasını sağladı.

Menûçehrî'nin çeşitli bilim dallarındaki geniş bilgisi onun divanına yansımış, astroloji, musiki, tıp, dini bilimler, mitoloji gibi konular onun eserine farklılık katmıştır. Öyleki divanında yer alan beyitlerde değişik türde hayvanlar, kuşlar, burç isimleri, doğa olayları, farklı yıldız isimleri görülmekteydi. Özellikle Arapça bilgisini göstermek istercesine yaptığı Arapça-Arapça, Arapça-Farsça tamlamalar, deyim ve ifadeler Cahiliye dönemi başta olmak üzere Arap şiirlerinden alınan beyitler ve meşhur Arap şairlerin isimleri divanda sık sık kullanılmaktadır. Kendisini kıskanan kimselere verdiği Arapça ifadeler içeren cevapları da bu sahadaki yetkinliğini gösterme çabasıyla birleşmiş, ortaya Arapça unsurlarla dolu seçkin kasideler çıkmıştır.

Menûçehrî'nin divanı incelendiğinde bulunduğu Fars kültürü çevresinde Arap dilini öğrenme çabası göze çarpar. Şüphesiz İslam dininin yeni yayıldığı bu ortamda Kuran dilinin de Arapça olması bu dile olan rağbeti arttırmıştır. Her alanda Arapçanın hakim olduğu bu zaman diliminde Menûçehrî de bu dilden etkilenmiştir. Bu dönemde İranda Derî Farsçası denilen Yeni Fars Edebiyatında Abbasi şiirinin tesiri başlamış ve ilk verilen eserler de bu üslupta olmuştur. Firdevsî'nin şahnamesinin bu dönemde yazıldığı göz önünde bulundurulursa Samaniler ve Gazneliler devrinde Fars şiirinin daha ulusal bir yapı kazandığı rahatlıkla söylenebilir. Bu dönemde Fars dilinin millileşme çabalarına karşın Menûçehrî'nin tamamen farklı bir saha olan Arapça'ya hakim olup eserlerinde bunu kullanması onun bu alandaki yetkinliğini ortaya koyması bakımından önemlidir.

Dönemin dil ve edebiyat üslubuna bakılınca Samanîler ve Gaznelilerde Farsça daha ulusal bir kimliğe bürünmüştür. Firdevsi'nin eseri Şehnâmesi'ni dönemin sultanına götürmesi bunun iyi bir örneğidir. Çünkü Şehnâmenin Farsça unsurlar kullanma

gayretiyle oluşmuş ve Farsçayı yeniden ihya etme adına yapılan bir çalışma olduğu bilinmektedir. İşte tam da dilde ulusallaşma ve asıl kimliğe dönme çabaları gündemdeyken gidişata paralel olmayan şekilde şiirinde "Arapça unsurlar" kullanan bu şair döneme farklı bir yorum katmış ve bunu öyle ustaca başarmıştır ki edebiyatın seyri bu anlamda kendine yön bulmuş, Farsça edebî üslubu yeni bir kimlik kazanmıştır. Doğuştan gelen güçlü bir hafızası olduğu için Arapça şiir ezberi yaptığı, kendisinden yaşta ve sıfatça üstte bulunan şairler tarafından çoğu kez sınandığı divanından anlaşılmaktadır. Onlar tarafından yöneltilen beyitlere doğaçlama olarak hazır şekilde manzum cevaplar vermiş, bunda da başarılı olmuştur.

Araplar cephesinden bakıldığı zaman Abbâsîlerin ilk zamanlarında Fars etkisinin arttığı görülmektedir. Bu dönemde iş başına gelen meşhur Bermekî ailesi İran kökenli olup yaptıkları işlerle tarihe adlarını yazmışlardır. Mevâlilere Emevîler Dönemindeki gibi ayrımcılık yapmayan Abbasîlerde farklı kültürler kendini göstermiş, özellikle Fars etkisi rahatlıkla gözlemlenir olmuştur. Bu dönemde İran kökenli âlimler çok önemli eserler telif etmişler, Arap diline çok büyük katkıda bulunmuşlardır. Arap nesri de bu çok uluslu ortamdan nasibini almış form ve içerik açısından değişmiştir. 'Abdullah İbn-i Mukaffa' (ö.142/759) ve Muhammed Cerîr et-Taberî (ö.310/922) Arap nesrini zenginleştiren âlimlerden bazılarıdır.

Gazneliler devrine denk gelen İranlı şairin yaşamı sultan Mesud'un sarayındaki eğlenceli hayat ve meclislerin içinde geçmiş, saltanatın güçlü yıllarında oradaki neşe dolu meclislerden faydalanmış ve serbest bir ortamda doğayı bolca gözlemleme fırsatı yakalamıştır. Şiirlerinin içeriğinden görüldüğü üzere envai çeşit bitki ve hayvanları, doğa olayını edebi sanatlarla, sözcüklerden nadide birleşimler oluşturarak Arapça kelimelerle anlatmış, iki dilde ikilemelerle ve söz sanatlarıyla süslemiştir. O kendi dönemi yani Gazneliler Döneminin ekolü olan sebk-i Horasânî yerine sebk-i Irâkî'ye daha yakındır. Çünkü Menûçehrî, Derî Farsçası denilen yani katışıksız ve daha çok milli özellikler gösteren Farsçadan sıyrılmış ve iki dili karıştırarak Arapça-Farsça ya da Arapça-Arapça şeklinde Farsça tamlama gramerine uygun mazmunlar oluşturmuştur.

Gazneliler Devri sultanlarının şairleri desteklemesi ve edebiyata meraklı olup bu alanda bilgi sahibi olmaları Menûçehrî başta olmak üzere, Unsûrî, Ferruhî gibi meşhur Fars Edebiyatı şairlerince Fars Edebiyatı ve aslında Arap ve Türk Edebiyatını da ilgilendiren kıymetli ortak eserler ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. O dönemde dünya dili olarak addedebileceğimiz bu dillerle ortaya çıkan kültürel eserler ve bir

bakıma ortak coğrafyamızın kültür mirası ve aynı zamanda dünya mirasını da etkileyen eserlerdir. Bu açıdan baktığımız zaman Menûçehrî'nin divanını incelemek aynı zamanda kendi kültürümüze de bir katkı da sağlamıştır.

Menûçehrî'nin "musammat" türünde şiirleri ilk olarak ortaya koyması ve bu konuda en güzel örnekleri vermesi şiir sahasındaki yetkinliğinin göstergeleri arasındadır. Latif ama sarih üslubu, tabiatı anlatırken gösterdiği betimleme yeteneği, doğa olaylarını bir sanatkâr edasıyla tasviri ve çevresindeki unsurları Arapça-Farsça mazmunlarla adlandırması onun şiirsel özelliklerinin bazılarıdır. Divanın içerisinde yer alan "Arapça unsurlar" şairin Arapça ile övünmesinin ve bu konudaki bilgisini göstermek istemesinin neticesinde incelenmeye değer çapta bir saha oluşturmuştur. Farsça şiirin Arap perspektifiyle yazılmış olduğu divanda yer yer iki dilin de ortaklaşa oluşturduğu kelimeler yeni ve güzel kavramlar ortaya çıkarmıştır. Gerek tablolarda verilen Arapça tamlamalar, gerek bağımsız olarak verilen Arapça sözcükler incelendiğinde Menuçehri'nin divanında 1115 adet Arapça sözcük, ibare ve tamlamalar kullandığı saptanmıştır. Arapça sözcüklerin daha çok divanın kasideler bölümünde yer aldığı ve hemen hemen her kategoriden Arapça isimler bulunduğu görülmüştür. Bunlar arasında renkler, mevsimler, çeşitli hayvan, bitki ve şarap isimleri bulunmaktadır. Divanda kullanılan tamlama yapısı gerek isim tamlaması gerekse sıfat tamlaması şeklindedir. Bu bağlamda divanda Arapça-Arapça 177 adet, Arapça-Farsça 34 adet tamlama bulunmaktadır.

Bu tez çalışması ile elde edilen bütün yeni kavramlar, iki dilin de yer aldığı tamlamalar, beyit ve beyit yarıları ve Cahiliyye şiiri örneklemelerinin Arap dili formunda incelenmesi ile ortaya farklı bir araştırma çıkarılmaya çalışılmıştır. Elde edilen farklı kelimeler, iki kültürün birleşimi olan sözcükler ve Cahiliyye dönemi şiirlerinin Farsça'ya nasıl yansıdığı divandan verilen örneklerde ve ifadelerde görülmektedir.

Arap Edebiyatını Fars perspektifiyle seyrebilmeyi sağlayan bu divan, kültürel çeşitliliğin sanata dönüştüğü bir eser olarak hem Arapça hem Farsça dillerinden araştırmacıları kendisine çekmektedir. Dolayısıyla yapılan çalışmanın hem Arap edebiyatını anlamaya çalışan İranlı araştırmacılar hem de Fars edebiyatını tanımak isteyen Arap araştırmacılar için faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca Arap ve Fars edebiyatlarının etkisinin hayli fazla olduğu Osmanlı divan şiirinde de şair Menüçehri'nin ismi geçmekte ve şairin üslubundan etkilenen şairler bulunduğu

bilinmektedir. Bu çalışma içerdiği kavramlarla Menüçehri'nin divanını ve bu divanın gerek Arapça gerekse Farsça yönüyle klasik Türk şiirine yansımalarını dilsel olarak inceleyen Türk araştırmacılar içinde kapsamlı bir veri içermektedir. Yapılan bu tez çalışmasının tıpkı kaynağının içeriği gibi farklı güzelliklere vesile olması temenni edilmektedir.

TEZ ÖZETİ

X-XI. yüzyıllarda yaşamış İranlı tanınmış şair Menûçehrî Fars kültürünün yanısıra Arap kültüründen de çokça beslenmiş bir şairdir. İranlı şairin çağdaşı olan diğer Arap şairlere göre dilde Arapça unsurlara daha çok yer vermesi üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bunlardan en ayrıntılı çalışmayı İranlı edebiyat tarihçisi Debîr Siyâkî yapmıştır.

Türkiye'de ise Fahrettin Coşkuner'in "Menûçehrî'yi Damganî Divanının tahlili ve tercümesi" basılmamış doktora tezi, Sadık Armutlu'nun "Arap Şiirini Fars Şiirine Taşıyan Aykırı Şair Menûçehrî-yi Damganî" adlı çalışmaları vardır. Ancak bu çalışmalar Menûçehrî'nin divanındaki Arap edebiyatı etkisini tam olarak ortaya koyamamaktadır.

Bu çalışmada şairin Arap şiirinden ve şairlerinden ne ölçüde etkilendiği, onları ne ölçüde tanıdığı gibi bağlantılar ortaya konarak dönemindeki Arap-İslam kültürünün Fars kültürüne etkisi de genel bağlamda ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Girişte İslam'ın İran'a girmesi ve Arap Fars kültürü etkileşimi anlatılmaktadır. I. Bölümde ve Menûçehrî'nin hayatı, eserleri ve düşünce dünyası incelenmiştir. II. bölümde ise konu olarak Menûçehrî divanında Arap şiiri etkisi dil ve kullanılan kalıplar bakımından incelenmiştir. III. Bölümde Menûçehrî divanında bulunan konular, IV. Bölümde ise nazım şekilleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Menûçehrî, Farsça, Arapça, Gazneliler, Sultan Mesud, divan, Unsurî,

ABSTRACT

The famous poet Manuchehri who lived in X-XI. centuries nourished by Arabic beside Persian culture as well. According to the other Arab poets, Manuchehri used extensive amount of Arabic words in his diwan, and this leads different studies on his diwan. Iranian literature historian Debir Siyâkî makes the most detailed study about Manuchehri.

Fahreddin Coşkuner's unpublished doctoral dissertation "Menûçehrî'yi Damganî Divanının tahlili ve tercümesi" and Sadık Armutlu's "Arap Şiirini Fars Şiirine Taşıyan Aykırı Şair Menûçehrî-yi Damganî" are another studies in Turkey about Manuchehri. But these studies doesn't represent the effect of Arabic literature in his diwan properly.

This study shows to what extent the poet be affected from Arabic poems and poets, to what extent he knows them. In his period the effect of Arab-İslamic culture to Persian culture can be seen in this dissertation.

This study consists of an introduction and four chapters. In the introduction examined the entrance of Islam in the Iran and the interaction of Arabic and Persian languages. In the first chapter the life of Manuchahri, his works and world of thought examined.

In the second chapter effect of Arabic poem examined in the contex of language and forms of verses, in the third chapter the subjects of Manuchahri's poet and the fourth chapter examined the forms of verses.

Keywords: Manuchahri, Persian, Arabic, Masud, Ghaznavids, diwan, Unsuri

KAYNAKÇA

ez-Zevzenî; **Şerhu el-Mu‘allatu’s-Seb‘** (Çev. Kenân Demirayak vd.) Akdem Yayınları, İstanbul 2019

Furûzânfer, Bedî‘üzzamân; **Târîh-i Edebiyyât-ı İran**, Tahran hş.1386/2002.

Furuzanfer, Bedi’üzzamân; **Suhan ve Suhanverân**, Tahran hş.1358/1974.

Ebu Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî; **Kitâbu’l-‘Ayn** (Tah. Mehdî el-Mahzûmî- İbrâhîm es-Sâmirâ’î) Dâr ve Mektebetu’l-Hilâl Lubnân, tsz.

Hidâyet, Rıza Kulî Han; **Mecma‘ul Fusahâ**, (nşr. Muzâhir Musaffâ), Tahran hş. 1381/1997.

Hüdâ, Mihribân; “**Mukâyese-i Tatbîkî ve Vasf-ı Tabî‘at Der Dîvân-ı Sanavberî ve Menûçehrî-yi Dâmgânî**”, Edebiyât-ı Tatbîkî, Sal-ı Dovvum, Şomerâ: 7, Tahran hş. 1387/2003.

İmru’u’l-Kays; **Dîvânu İmri’i’l-Kays** (nşr. Abdurrahman Mustâvî), Beyrut 1425.

Karaismailoğlu, Adnan; **İslam Öncesinden Osmanlıya Doğu Şiiri**, bilig -13, Bahar 2000.

Kedkenî, Muhammed Rızâ Şefiî; **Suver-i Hıyâl Der Şi‘r-i Farsî**, Tahran, hş., 1370/1986.

Kurtuluş, Rıza; **Menûçihrî**, TDV, İA, Ankara, 2004, c. XXIX.

Nu’mânî, Şiblî; **Şi’ru’l-Acem** (çev. Muhammed Takî Fahr Dâî Gîlânî), Tahran hş. 1335/1951.

Safâ, Zebîhullah; **İran Edebiyatı Tarihi**, (Çev. Hasan Almaz) Ankara, 2002.

Seyyîd Nevfel; **Şi’ru’t-Tabî’a Fî’l-Edebi’l-Arabî**, Kahire 1978.

Yanık Nevzat H.; **Arap Şiirinde Tasvir**, Erzurum 2010.

Ankara Okulu, (Çev. Nurettin Ceviz v.d.) **Yedi Askı**, Ankara 2013.

Yusûfî, Gulâm Hüseyn; **Çeşme-i Rûşen**, 4. Baskı, Tahran, 1320.

Zerrînkûb, Abdulhüseyin; **Bâ Kârvân-ı Hulle**, Tahran hş. 1386/2002.

Amîd, Hasan; **Ferhengi Amîd Farsçadan Farsçaya Sözlük**, Emir-i Kebir, Tahran, 1381.

Armutlu, Sadık; **Arap Şiirini Fars Şiirine Taşıyan Aykırı Şair Menûçehrî-yi Damganî**, Erzurum, 2017.

Ateş, Ahmed; **İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler**, İstanbul, 1968.

Ateş, Ahmed; **Menûçihrî**, İA, İstanbul 1971, c.VIII.

Avfî, Muhammed; **Lübâb-u'l Elbâb**, (nşr. Sa'îd Nefisî) Tahran hş. 1333/1929.

Coşkuner, Fahrettin; **Menûçehrî'yi Damganî Divanının tahlili ve tercümesi**, Ankara Üniversitesi SBE, 2002.

Dabbî, el-Mufaddal; **el-Mufaddaliyyat** (nşr. Ahmet Muhammed Şâkir- A.Muhammed Hârûn), Kahire 1942.

Daudpota, U. M.; **Te'sîr-i Şi'r-i Arabî Ber Tekâmul-i Şi'r-i Farsî** (trc. Sîrûs Şemîsâ), Tahran 1382/1962.

Dayf, Şevkî; **el-Asru'l-İslâmî**, Kahire,1976.

Debîr-i Siyâkî, Muhammed; **Luğat-ı Furs Önsözü**, Tahran hş. 1336/1957.

Dehhüdâ Ali Ekber; **Lügatnâme**, Tahran, 1372.

Demirayak, Kenan; **Arap Edebiyatı Tarihi III/Emeviler Dönemi**, Erzurum 2012.

Demirayak, Kenan; **Abbasi Edebiyatı,** Erzurum 1999.

Devletşâh; **Tezkire-i Devletşâh**, MEB yayınları, Ankara 1963.

Ebu Bekr Muhammed b. el-Kâsım el-Enbârî; **Ez-Zâhir fî Me'ânî Kelimâti'n-Nâs**, (Tah.Hâtem Sâlih ed-Dâmin) Muessesetu'r-Risâle, Beyrût 1992.

Ebu'l-Ferec el-İsfehânî; **Kitâbu'l'Eğânî**, Maḳātilü't-Ṭâlibiyyîn (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1949**.**

El-Cevherî; **Tâcu'l-Luga ve Sıhâhu'l-Arabiyye**, c. I, (nşr. Şehâbeddin Ebu Amr), Beyrut 1418/1998.

el-Hamzâvî, 'Alâ' İsmâil; **el-Emsâlu'l-Arabiyye ve'l-Emsâlu'l-'Âmmiyye**, b.y.y., tsz.

Ziriklî, Hayruddîn; **el-A'lâm,** Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Lubnân 2002.

Safâ, Zebîhullah; **Tarih-i Edebiyât-ı İran**, Tahran hş. 1351/1967.

Şemîsâ, Sîrûs; **Sebkşinâsî-yi Şi'r**, Tahran hş. 1374/1990**.**

Tuzcu, Kemal; **Arap Şiirinde Muvaşşah** (IX-XV Yüzyıllar Arası), Tiydem yayıncılık, Ankara 2011.

Zevzenî, **Ebu Abdillah Hasan b. Ahmed, Şerhu'l-Mu'allakati's-Seb'**, Beyrut 1972.

Elektronik Kaynaklar:

https://ganjoor.net/manoochehri/

http://www.vajehyab.com/amid/%D9%85%D8%AE%D8%B1%D9%88%D8%B7

http://www.vajehyab.com/dehkhoda/%D9%85%DA%A9%D8%A7%D9%81%D8%A7%D8%AA

https://www.almaany.com/

https://islamansiklopedisi.org.tr/menucihri